
VE RI
TAS

Vjekoslav Babukić.

ŽIVOT I DJELA

VJEKOSLAVA BABUKIĆA.

NAPISAO

TADE SMIČIKLAS.

Sa slikom.

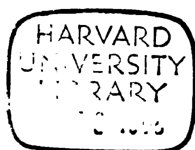
Čist prihod namienjen za spomenik Babukiću.

U ZAGREBU

TISKARA „NARODNIH NOVINA".

1876.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

Pristup.

S ljubavju i poštovanjem pristupam, da razsvietlim život i djelovanje Vjekoslava Babukića, prosvjetnika i probuditelja naroda hrvatskoga. Ali nemogu zatajiti i onoga straha, s kojim ulazim u onu sjajnu mladenačku dobu tolikih prvaka naroda hrvatskoga, koju oni nam mladjim s oduševljenjem slikaju i pričaju. Mi mladji jedva i pojimamo, kako je iz malenoga sjemena gorušična izraslo stablo, pod kojega sjenom sada mi živimo i radimo o boljoj sudbini naroda hrvatskoga. Kako li su „skladni glasovi sa struna lire velike Ilirije nečuvenom dragosti ozvanjali“ i „božanskim glasom“ budili sva plemena ilirska „slogi, bratinstvu i staroj slavi“, toga mi mladji nikako nepogodismo. Mnogo sam puta to tečajem ove razprave težko osjećao!

Dignite se častni suradnici ilirske dobe i pripoviedajte mladjemu svietu, kako je pod Vašim rukama novomu životu porasla Hrvatska. Ne dajte da još i poslje

*

mene bude tkogod mrtvim pismenim spomenikom život nadahnjivao, kada jošte ustmena vrela živo medju nami žubore.

Komu imam zahvaliti, toga sam u spisu spomenuo, a najveća ide hvala spise Babukićeve, što zajedno s njegovimi knjigami riese sada našu sveučilištnu knjižnicu:

Knjižničaru hvala!

Priprave ilirskoj dobi.

Kada su liepe idee o narodnosti i narodnoj slobodi, iza velike revolucije francezke, već bile osvojile srednju Europu i stale se seliti na iztok europejski, niesu mogle Hrvatsku preletiti, da se je ne taknu. Najprije i najživlje naleti na taj novi svjetski duh ona mladež hrvatska, koja se je izvan svoje domovine učila na vanjskih sveučilištih. Mladež njemačka skupljala se u družine, kojim je u ono doba bila sveta dužnost: pjesmom i knjigom i junačkimi djeli proslaviti njemačku narodnost. Iza godine 1812. i same su vlade stale buditi ovaj protufrancezki duh, a profesori i djaci zajedno su pili i pjevali na slavu germansku, a na propast Galije. To su motrili mladi Hrvati.

I oni se stadoše skupljati, a srodnost materinskih glasova sa Srbi i Slovenci stala ih je sljubljivati. Već god 1813. ima u Beču družtvo, kako nam javlja biskup zagrebački Verhovac, koje će narječja jezika ilirskoga osvietliti, koje će mu stari sjaj povratiti, koje će mu pokazati snagu i krasotu, koje će ga od sve tudjine očistiti i pokazati mu starinu i krasotu, kojom se diče drugi narodni jezici.[1] U tom družtvu i drugovanju nadjoše se

[1]) Considerato itaque eo: quod lingva Illyrica in plurium deliciis habeatur; in ea quotidie quaepiam accuratius scribantur; et nunc per recens Viennae coalescentem eruditorum virorum Societatem, quae in Illyricae lingvae Dialectis eruderandis, et excolendis laborat, ad eximium florem deducenda speretur; ut ejus ubertas, elegantia et virtus tam penitius cognosci, quam magis conservari, et augeri valeat; ac vocabulorum puritas, omnia peregrina excludens, ac ejus venustas ad ornamentum, quo aliae vernaculae hodie gaudent, accedere possit: Sr. Proglas u Danici ilirskoj god. 1837. br. 24., gdje onda pozivlje svećenstvo neka kupi rieči, poslovice, pjesme i stare knjige. U proglasu ima i kratki naputak u kojem se opaža duh vješta lexikografa i gramatika, osobita ocjenitelja narodne pjesme, dialektologa i ljubitelja starine. Mi nećemo pogriešiti, ako reknemo, da su ova načela, u kojih imade toliko strukovne preciznosti dospjela Vrhovcu iz Beča.

Kopitar, Šporer, Mihanović, Davidović i Frušić. Godine 1814. stanu Srbi Davidović i Frušić izdavati srbske novine, a iste godine dobije i Gjuro Šporer dozvolu, da izdaje ilirske novine, ali mrtvilo u Hrvatskoj bilo je toliko, da nije mogao niti prvi broj izaći.[1] Da je u tom družtvu u Beču bilo i više Hrvata, neima dvojbe. Kud odoše? Vratiše se u Hrvatsku duhom narodnim obumrlu, a liepe mladenačke pomisli o narodnosti ilirskoj razplinuše se i ostadoše samo sanci mladosti.

I u Gradcu javlja nam se takovo družtvo, u kojem su djaci iz Dalmacije, Hrvatske i Srbije, i nazivlju se ilirski klub ili šaljivo medju sobom „narodna vlada".[2] U to ilirsko družtvo pristupio je i najmladji izmedju članova Ljudevit Gaj. U tom družtvu učio se je Gaj štokavštinu.[3] Znam, da je u ovom družtvu bio i dr. Božidar Petranović i neki Srbi iz kneževine. Uz Hrvata Gaja bivao je ovdje i Demeter, a i Frane Kurelac, al je njemu još „srdce bilo presno za vse, čto se Slovinstva tiče".[4] I odavle vratiše se Hrvati u obumrlu Hrvatsku. —

Bilo je u Hrvatskoj skromnih, čednih i učenih pisaca, nastojao je i mogući biskup zagrebački Maksimilian Vrhovac, da svoje svećenstvo na radnju uzbudi; ali u svem tom kaže se onaj poznati od prvoga početka smjer kajkavske knjige. Već od starine ima kajkavska pisarija samo jedan cilj: podati koristnu knjigu puku u ruku. Velikih narodnih idea ona ne širi, ona niti ne pjeva, ona samo nauča.

Puk i ljudi pučkoga obrazovanja — to je njihovo čitajuće obćinstvo.

A gdje je mladež? gdje je gradjanstvo? gdje jedina gospodujuća aristokracija?

Plemstvo hrvatsko razletilo se po svietu, što je mogućnije bilo; a što nije moglo sjati bogatstvom u kojem većem gradu, ostalo je kod kuće. Svu je vlast potegnulo u zemlji na sebe, učilo se latinski i magjarski, a sve i jedino nastojanje bilo mu je

[1]) Vienac god. 1872. br. 20.: Kako se jugoslavenstvo počelo i razvilo.

[2]) Po pripoviedanju velešt. g. Mojsije Baltića.

[3]) Sr. životopis Gajev u knjižnici Lj. Gaja izd. od Vel. Gaja. Str. XXIV.—XXVIII. i po pripoviedanju M. Baltića.

[4]) Slova nad grobom Lj. Gaja.

držati i čuvati prijateljstvo s plemstvom magjarskim, da si zajedničkom obranom uzčuvaju privilegija.

Kada su Magjari poslje 1825. god. stali širiti magjarski jezik po svoj Ugarskoj, niesu smjeli niti Hrvati zaostati. Kad sva Ugarska diže magjarski jezik u sve škole i urede i za sve državne poslove, kad i „partes adnexae“ istim žarom gore i plamte za magjarskim jezikom, onda neka država sve učini, da jezik taj bude uveden po svih školah. Tako zaključuje god. 1830. županija varaždinska.[1] A sabor iste godine hoće, da se i u pučkoj školi uči magjarski čitati, neka se nedopusti pristupiti učiteljstvu, koji ne čita magjarski, neka se ne dopusti djetetu u latinsku školu, ako ne čita jednako magjarski, latinski i hrvatski. Neka si mladež na akademiji sama plaća profesora i to godišnjimi prinesci. To zaključuje sabor hrvatski, u kojem sjedi samo hrvatsko plemstvo.[3]

Gdje je gradjanstvo? Neima ga, jer ga niti u Ugarskoj neima. Samo u nižih obrtnih poslovih razvija ono svoju snagu. U veći trgovački život ne utiče, a u državnom neima mu glasa.

Gdje si ti, zlatna mladeži? Magjarski historik okrivljuje te, da je mladež akademije zagrebačke god. 1830. zaključila dobrovoljnimi prinesci uzdržavati jednoga učitelja magjarskoga jezika,[3] ali stariji naši toga se pravo nesjećaju.[4] Svakako se je i nad životom mladeži savijala ona plemićka korica. — Mladićem plemićkim otvarala su municipia budućnost i javnu djelatnost, a neplemići uticahu se u svećenički stališ ili u vojničtvo. Nikakva pobuda iz škole, koja je svu svoju djelatnost sabirala u izučavanje latinštine, još manja pobuda iz javnoga života, koji se je sav kretao oko njekih staliških privilegija, sve je to djelovalo, da od mladeži u domovini niesu mogli poteći novi traci života narodnoga?

Zar nije Ilirija Napoleonova djelovala? Ona je osnovala u Ljubljani sveučilište, ona je već zapisala bila narodnost na svoju zastavu, ona je i novine izdavala. Ova nam slika Hrvatske veli,

[1] Sr. Gesch. des Illyrismus Leipzig 1849. str. 199. instrukcije dane zastupnikom za sabor §. 13.

[2] Ibid. str. 196.—198.

[3] Horváth M. Geschichte der letzten 25 Jahre (1823—1848) Leipzig I. Bd. S. 461.

[4] Pitao sam više gospode, ali se toga nesjećaju.

da nije; a k tomu je u Hrvatskoj jaki lojalni duh gledao na Napoleona kao na zmaja galijskoga,[1] iz kojega rukû niti idea narodnosti nije dobra bila. —

Odkuda dakle plamen, koji se je doskora razgorio po domovini? Odkuda plamen, kad u domovini niti ognjišta neima, van ono nješto žeravke, što ju mukom razpiruju njeki svećenici na svetom oltaru narodne prosvjete, samo da neugasne poslednji kriesak knjige hrvatske.[2]

Odkuda plamen? Jedan od gradačke družine ode da nastavi nauke u Pešti i tamo se sastane sa proslavljením već českim pjesnikom Janom Kollárom. To je bio mladi oduševljeni Ljudevit Gaj, „te odonuda se vrativ — veli Frane Kurelac[3] — vsa je družtva, vse sastanke mladih ljudij okadio učenostju toga Slovaka, toga skromnoga Lutorskog duhovnika, te ugrijane Slovinske duše, a najpače čudesi divne mu i pročuvene pěsni: Slávy dcery. Nam je bilo, kao da nam je ko usta medom omazao, i bolje smo k tomu pridisali nego li k ljiljanu i k čeminu. To je bila prva kitica iz golemoga vrta Slovinstva.“

U to vrieme dolazi Alojzija Babukić u Zagreb.

Vjekoslav Babukić[4] rodio se u Požegi 1812. god. 16. lipnja od otca Antuna purgara i licitara[5] i majke Agate rodjene Keleković iz Samobora.

Prve početne škole učio je u svojem rodnom mjestu, al da Alojzija i njemački nauči pošalje ga brižni otac u „Oberschule“

[1] Sravni pjesmu biskupa Stanića. Glasonoša g. 1865. mjeseca kolovoza.

[2] Sr. Kukuljević u Arkivu knjige XII. S. 51.—60. naročito str. 54.: Pošten starac (Miklaušić) ni ne pomisli, da osim njegovih i Lovrenčićevih knjigah, tada nebijaše uprav druge kajk. hrvatske knjige, koju bi mladež čitati bila mogla, jer katekizmi, prodečtva, molitvene knjige i žiće svetacah nisu baš oni predmeti, kojimi bi se svjetska mladež podjedno rado zabavljala, (a to su bile onda kajk. hrv. knjige), ostale pako knjige, čistom hrvaštinom pisane nebijahu tada zagrebačkoj mladeži ni po imenu poznate.

[3] Slova nad grobom Lj. Gaja. — I prijatelji i neprijatelji pridaju ovaj poticaj Kollaru, a i Kollar sam radostno se toga spominje. Kollar, Spisy dil. III. str. 45.

[4] Do godine 1834. piše se Alojzija.

[5] Tako se uviek stari podpisivao. Moram i to spomenuti, da stari purgar nije nikada primio pravopis svoga sina, već ostao vieran do smrti staromu slavonskomu pravopisu.

u Novu Gradišku, kako je to onda obćeniti običaj bio, kad je u krajini njemština cvala, a u provincijalu škole nisu ništa valjale. Sinak se vrati s nješto njemštine kući, da nastavi tamo gimnaziju, koje je u Požegi pet razreda svršio. Da se i magjarski nauči, šalje ga opet otac od kuće, u Pečuh na gimnaziju. Već je eto glas o magjarskom jeziku, da se bez njega neće moći nitko maknuti u državnu službu, smutio purgara i licitara požežkoga. Alojzija liepim uspjehom svrši gimnaziju. Al da još bolje nauči magjarski, pošalje ga otac med tvrde Magjare u Szegedin, gdje je svršio prvu godinu filozofije.

U Szegedinu nadje se sa mnogo Srba drugova, koji su ga ćirilicu naučili i knjiga mu davali na čitanje. Izmedju drugih pisaca ugodi mu već sada Dositej Obradović, kojega je i kašnje sav svoj život na srdcu nosio.[1]

Kada je onda g. 1830. dospio u Zagreb u drugu godinu filozofije, iskao si je odmah one drugove, koji su bili najbolji i nješto već na glasu. Vierno se sprijatelji s drugom Marićem, koji je već godinu dana prije jednu pjesmu bio tiskao,[2] a to je u ono doba osobita dika bila. Tako je stao i s drugimi boljimi drugovati i našlo se brzo kolo vrlih oduševljenih mladića, koji su se stali dogovarati i razgovarati već i o Slavenstvu. Jedan mi je suučenik Babukićev pripoviedao, kako se je njemu onda činilo čudno i smiešno, a tako i mnogim drugim, gdje se tih njekoliko mladića bez prestanka dogovaraju, kao da će bog zna što napraviti.[3]

O čem se oni dogovaraju? Liepo nam to kazuje Babukić.[4] On je u velikoj neprilici, što će i kuda će? Već uči prava, rad bi bio svjetovnjak: ali „kuda će se okrenuti," pak u kratko zaključuje: „ja sam nakanio da budem pop." Pita učitelja svoga iz Požege neka mu svjetuje, dapače: bi li vojnik bio. Kad je čovjek na takovu razkrižju, onda će se malo sabrati oko toli važna pitanja. Ali Babukić o tom samo tih nekoliko rieči, a cieli dugi list bavi se samo o „slavenskom narodu", koji je med svimi u Europi prvi, a imade ga sedamdeset miliuna.

[1] Vidi se po biljежkah.
[2] Josip Marić, sada kanonik zagrebački tiskao prvu pjesmu 1829. On mi je pripoviedao ovo i ono o Szegedinu.
[3] Kanonik Vaso Poturičić u Križevcu.
[4] Sr. Prilogu I.

Sjajna zora novoga dana i nove sreće prikazuje mu se, kad se taj veliki sviet po jednom pravopisu porazumije: Tada će „jedan drugomu obviknuti, jedan drugomu rieči posuditi i tim se načinom ujediniti.“

Ali opet izmed svih jezika i slavenskih, da je „ilirski najljubkiji i najprostraniji, toga neće niekati nijedan Slaven.“

A tko su Iliri? Med Ilire brojimo: „Krajinu, Hrvatsku, Slavonsku, Dalmaciju i sve Srblje“. — Jošte neima Slovenaca ubrojenih u Ilire, al se zato Iliri evo naslanjaju na sedamdeset miliuna braće svoje slavenske.

Veselje je Babukiću, kad vidi slavenski jezik u srodnosti sa svimi europejskimi jezici. „Magjarski nije europejski, zato od njega ćutim“; a s ponosom bilježi one kulturne pojmove, koje su Magjari od Slavena primili. Opet vierno i to bilježi, gdje Mâgjari slavensko čuvstvo vriedjaju, kad na primjer Morava od marva izvode i slične stvari.[1]

Već god. 1831. bilježi i prepisuje si ćirilicom iz pisaca, a i sveto Hrvatom pismo stara slavna glagoljica već nas u bilježkah pozdravlja, premda nevješto naslikana pojedina pismena svjedoče, da ih je ruka Babukićeva sada prvi put bilježila.

Nu ciela godina 1831. čini mi se jošte kao šapat plemenitijih duhova izmedju mladeži zagrebačke.

Istom u siečnju god. 1832., kada je vriedni Smodek stao predavati jezik hrvatski i kada su to magjarski profesori gledali zabraniti, izdade se obćom ogorčenostju mladeži prvi jasni glas narodnoga duha,[2] kojemu magjarski profesori ne mogoše odoljeti. Na predavanja vrve ne samo djaci, nego i „magjarski profesori“ i sam glavni zaštitnik slavenskih idea medju djaci profesor filozofije Stjepan Mojzes, fiškali, jurati, „slovom izabrani ljudi.“[3]

[1] Više sličnih primjera u bilježkah od god. 1831. Ovaj prilog br. I. pisan je istina početkom god. 1832. (od prilike u siečnju kako bilježi B. god. 1839.), ali ove sve idee nalazim ja zabilježene već polovicom god. 1831. On jih je javljao dapače skoro godinu danah kašnje, nego što jih je, — sudeć po bilježkah, — sam bio prihvatio.

[2] Sr. Kurelac Fluminensia str. 182.—188.

[3] Prilog I. Još god. 1834. u Лѣтопису Матице српске ч. III. str. 143. stavljaju se predavanja Smodekova na prvo mjesto izmedju svih nastojanja mladih rodoljuba.

Tako se je već našlo jedno javno mjesto, gdje se stariji s mladjimi nadjoše na ognjištu materinskoga jezika. Iz najužega kola, u kojem su bili Babukić, Derkos, Marić, Mažuranić A., Popović, Rakovac i Smodek[1] iznese se ove godine Derkos sa svojom latinskom elegijom: Genius Patriae super dormientibus suis filiis. Iste godine proleti kroz hrvatski sviet brošura: Sollen wir Magyaren werden?[2] Jedne je ote godine tri izdanja doživila;[3] ide knjiga od ruke do ruke, otimlje se sviet za njom.[4] — Idea narodna poskočila je izmedju mladih ljudi i u stariji sviet hrvatski. Iste naime godine stao i stari grof Janko Drašković u tiskanom spisu[5] razgovarati Hrvate, neka se bore za svoj narodni jezik „da Hrvatska nije ujedinjena (unirana) s Ugarskom pokrajina, nego da je savezna (federirana) kraljevina".[6]

Već godine 1833. odbijahu zastupnici hrvatski njeke zakone vierske pozivajući se na stara prava kraljevine.[7] S toga je opet medju mladjimi veliko veselje. Ti si pripoviedao — piše iz Beča Frane Kurelac Babukiću — a meni je srdce igralo . . . Vidio je Frane, da „nije Babukič od onieh kukavica, koji dok su glasi dobri kao guske visoko vrat upru, a kako ti (glasovi) prestanu, onda u vodu š njime, i koji, dok je do divana, visoko slove, a kada bi trebalo, da što pokažu onda ih nestane . . . . Frane želi da bude izmedju njih dvojice ono dobro prijateljstvo, koje sve više raste kao sanja večernja, — dokle žitku sunce zadje.[8] —

U prijateljstvu i veselu drugovanju rasla je snaga Babukiću za tihi naučni radi po onom mottu, koji si je stavio već godine 1831. iz Šafařika: Die Sehnsucht nach der süssen Kunde von dem Leben der Väter wurzelt tief in Gemüthe des Menschen.[9] — Ono davno doba iz kojega se sjaju sveta i slavna imena Ci-

[1] Sravni pril. 4. (sve sami suučenici).
[2] U Karlovcu 1832. od nepoznata pisca.
[3] Horvath Gesch. der 25 Jahre I. str. 463. Morao sam se i opet pozvati na ovoga historika, kad našega vrela neima.
[4] Sr. Prilog 2.
[5] Dissertacija, iliti razgovor darovan gospodi poklisarom saborskim. U Karlovcu 1832.
[6] Sr. Kukuljević: 29. srpanj 1845.
[7] Horvath Gesch. d. 25. J. I. str. 292.
[8] Prilog 3.
[9] Šafařik: Über die Abkunft der Slaven str. 6.

rila i Metoda davninom i svetinjom ga začaruje i vabi u svoje krilo i kašnje kroz cieli život. U ono doba već sada ulazi „gdje su sveti naviestnici slavenski sveto popisali pismo, po kojem su sebi blaženstvo, rodu pako svojemu slovenskomu slavu vječnu zaslužili". S ponosom i uzhitom gleda on u onu dobu, iz koje slovenski narod od svih sada živućih naroda imade prvi pismo sveto na svojem jeziku. Bili su sveti naši apostoli grčki uzgojeni, al po rodu su naše slovenske krvi: „kako bi inače sveto pismo onako liepo napisati mogli".[1]

Pored svete davnine jesu glasi materinskoga jezika opet jedini tako jaki, da narod „na veći izobraženja skalin" dodje „i na moralni se put po materinskoj rieči obrati". Za to mu dokaz pruža njegov mili Dositija Obradović. „Drugi jezici — veli on po Dositiji — koje sam naučio u knjigama, predragi su mi, zašto mi kažu, šta su učeni narodi i pametni ljudi na svietu mislili, šta li misle; ali kad njima besedim, predstavlja mi se, kao da se u tudje nješto pačam. A kako što s ovim progovorim, kojega ni pošto ne mogu pamtiti, kad sam ili kako sam naučio i zato, rekao bi, da se je samnom i rodio, ili da sam ga iz prsiuh Matere moje izsisao, kako Ti š njim progovorim, eto ti me u sred moje kuće u mojem pravom elementu, gdje sa svojim svojstvenim vazduhom dišem".[2]

Poštovanje ono starine vodi ga u samo više jezikoslovje, a ljubav i osjećanje potrebâ materinskoga nuka ga, da ustanovi oblike materinskoga jezika.

Latinska pismena, koja sliede Slaveni zapadne crkve „neimaju sve glase za naše ljubezne Matere slovenske rieči". Zato odbacuje sastavljena pismena i sliedi Čehe i „njihovu oštroumnu filologiju", poznaje neko „slievanje i raztapanje" glasova i nalazi zakon za novi organički pravopis. Tako si protumači *dj*, *lj*, *nj*, *č*, *š*, *ž*; ali onaj glas ć kojega, u českom neima jednostavno izvodi od t i j i piše još sada uviek tj. Ali već godine 1834. piše ć.[3]"

[1] Sr. prilog 2.

[2] Ibidem.

[3] Zanimivo je s ovim prilogom prispodobiti Gajevo pravopisanje hrvatsko slavonsko god. 1830. i onda ono u Danici god. 1835. br. 10. i 11.

Početkom god. 1833. već javlja, da je slovnica iliti gramatika već gotova, da će skoro izaći i postavio si je načelo: „slovnica nesastavlja se u varošu, nego pametnije na vladanju od prostih ljudih“.

U bilježkah njegovih od ove godine i nadjoh odlomke te slovnice. Imade već onu glasovitu razdiobu glagolja u šest razreda po Dobrovskom, a uz oblike imade i etimologije njekoliko pokusa. Ima i mali riečnik, u kojem se opaža trag onaj, da za abstraktne pojmove iznadje hrvatske rieči.

U slovnicu svoju uzimlje, a sada i piše u prošlom: bil, pil itd. — „premda mu je jako mil njegov (domaći slavonski) jezik — jer tako veća strana Slovena piše i govori“. Kad nam je to rekao, onda si lasno tumačimo onu krepku rieč o njegovu pravopisu i slovnici: Stat si fractus illabatur orbis“. — A ove godine znao je već i češki, kako njegove bilježke jasno govore, jer već crpi iz českih vrela. —

Tako je već stajao Babukić pripravljen god. 1833. sa slovnicom i pravopisom. Zato niti nije mogla nikoga drugoga bolje zapasti prava slava, da prvi izda knjigu novim pravopisom. God. 1834. tiskao je V. Dunder u Beču Kačića novim pravopisom uredjena po Babukiću.[1] Veliki broj predbrojnika na to djelo bodrio je godinu dana kašnje Daničare, da počmu pisati novim pravopisom.[2]

Prateći Babukića na milih mu stazah, skoro zaboravismo na one lomne, krvave i težke pute, koje si je protirao, da svakdanji kruh zasluži. Spomenusmo, da je već bio odlučio neznajuć, kuda bi se okrenuo, posvetiti se svećeničkomu stališu. I prijatelji njegovi najbliži nagovarali su ga, neka ide u svećenike. Vidili su prijatelji, kako je preveć mehke i blage naravi, a mladić nepokvaren i još k tomu u svietu neizkusan i neokretan. Zato su ga nagovarali, ali on se nije pravo dao, sve je želio, da ostane s Gajem i ostalimi drugovi.[3]

Mala i neznatna zaslužba podrža ga u svjetovnom stališu. Arkivar kraljevine dr. Valentin Kvirinić dade mu prepisivati iz

[1] Knjiga je ta izilazila od 1834.—1836.

[2] Danica ilirska 1835. br. 11. str. 48.

[3] Po pripoviedanju kanonika Marića.

zemaljskoga arkiva stara privilegia ove kraljevine.[1] Sbog liepa i pristojna vladanja i osobito liepa pisma arkivar ga obljubi. Ovu neznatnu zaslužbu dopuni Babukić inštrukcijom, kako sam eno kazuje.[2] Kada naviešta, da će skoro izaći slovnica, u istom listu na pitanje: gdje je i kako je? odgovara, da inštruira sina fiškala Kukovića. To je dakle smatrao glavnom zaslužbom god. 1833.

A bio je već onda Babukić zaprisežени bilježnik banskoga stola i vježbao se i kod raznih advokata sve do god. 1836. Te godine položi advokatski izpit, pak iste godine suplira ugarsko pravo, zato i konkurz napravi u Pešti. Sliedeće godine povjeriše mu supliranje prava naravnoga i medjunarodnoga, i za to se podvrgne izpitu god. 1837. Al u svibnju god. 1838. stupi na tu stolicu novo imenovani redoviti profesor dr. Teodor Pauler. — — Babukića odpremiše s pohvalnom svjedočbom podpisanom od grofa Petra Sermagea, Antuna Kukuljevića i Josipa Šuflaja, gdje mu se na revnoj i sdušnoj službi zahvaljuju.[3]

Pravnički puti niesu mu srećom cvali, a i srdce njegovo oduševljavale su druge idee i um njegov protirao si je druge njemu milije staze — najprije

u Danici
od god. 1835.—1843.

kojoj je posvećena ciela pripravna godina 1834. Živo se ove godine razpravlja: hoće li odmah prihvatiti novi pravopis. U najužem odboru s Gajem, Rakovcem, Vukotinovićem, Mažuranićem i Štoosom sjedi i Babukić. Jedni su za novi pravopis, da se odmah uvede, a drugi, neka se još počeka. Babukić je već pisao novim pravopisom, on je za novi. — Mladež i svećenstvo, to su dva najjača stupa novih idea. Mladež će brzo prihvatiti novu stvar, svećenstvo teže. Strah pred svećenstvom, koje je dosada svu knjigu kajkavsku podržavalo, koje je sa glavnoga siela kajkavstva iz Zagreba i po štokavskih krajevih u crkvi i školi kajkavštinu reć bi posvetilo, taj strah prevlada.[4] Od štokavštine premahnuše kajkavštini, od ilirskoga imena odskočiše na horvatsko-slavonsko-

[1] Bilježke Babukićeve.

[2] Prilog 2.

[3] Spisi Babukićevi.

[4] Po pripoviedanju još suvremenika.

dalmatinsko; — premda jedan od družine iste godine izpovieda: Panslavenstvo je cilj naš, kojemu nam Bog i narav pravicu daše![1]

Bilo je mladim ljudem i straha od Magjara, al se nadaju, da je „ljubav naroda svoga u kraljestvu hrvatskom već tolika da ju već nijednoj sili izkorieniti neće biti moguće, najmanje pako jednomu takovomu orsagu, s kojim je slobodno kraljestvo naše samo u družtvu.[2]

Iza mnogih briga sine napokon Danica horvatsko-slavonsko-dalmatinska 1. siečnja 1835., a istom za godinu dana zasja na čelu „Danice“ pravo sunce njeno: ime ilirsko. —

Već iza prvih brojeva nesta svega straha. U prvih brojevih pišu kajkavski, koji znadu i neznadu. I sam Babukić trudi se pisati kajkavski i starim pravopisom. Već u 5. broju iste godine iznese jedan svećenik (M. Topalović) novi pravopis, Gaj razlaže taj pravopis u 10.[3] i 11. broju, a odmah iza toga zaori svećenik Pavao Stoos:[4] „Ah svani ilirskim Slavenom krasno sunašce! Pucaj zoro — davno nevidjena! Vsa horvatska mladost željno k tebi pruža ruke.“

Sav je strah minuo — svećenstvo ljubi i cieljiva danicu novoga života svoga naroda.

Pri porodu „Danice“ stajalo je njekoliko mladih ljudi, a jedan od najpoglavitijih jest naš Vjekoslav. Neimaju oni brige za veliki imetak, već samo za čast i slavu; neimaju niti razgranjena odlična roda, da im suspreže život i misli u običajene forme; neima nitko od njih slavne prošlosti; a i mladjana svim jednaka doba, svim zajedno prizivlje slogu, prijateljstvo i bratinstvo. Zlaćeno će im čedo porasti, ogrijat će ga i podići slavensko sunce. Strah je izčeznuo. —

Pjesme ilirske sada zaoriše. Neizrecivim ilirskim i slavenskim oduševljenjem nadkriliše svu poeziju hrvatsku prvanjih vje-

[1] Лѣтопис матице српске god. 1834. Č. III. str. 142.

[2] Ibidem. Ovdje pisac misli reći, da je kraljevina Hrvatska s Ugarskom samo federirana.

[3] U 10. broju priobćuje se pjesma novim pravopisom iz izdanja Kačićeva uredjen po Babukiću.

[4] Danica br. 13. Bratinska rieč gledeć na osnovu starinskoga hrvatskoga pravopisa.

kova. Pjevajuća mladež ilirska preli taj sveti plamen u milijuu srdaca svoga naroda. I kao što se topi vosak na žarkom plamenu, tako se pred plamtećim genijem naroda raztopiše oledjeni priviligirani kumiri. I kao što su njekada pred trubljom Jozuinom padale zidine Jerika, tako sada pred pjesmami svega naroda padaju one aristokratske gradine, koje su tamo s visoka gospodovale narodom hrvatskim. —

Tako posta iznova Hrvatska. —

Ali kuda zadjosmo? Naš Vjekoslav nije taj junak, on nije pjevao tih pjesama. Njegov glas nije se orio po skupštinah. On je samo mravak, koji od časka do časka, od dana do dana, sabire i radi za braću, koji dugim, težkim trnjavim putem stiče onaj sladki uspjeh, što ga tkogod od braće oduševljenom pjesmom stekao. Njega su ogrievale ove pjesme, njihov uspjeh davao mu je snagu, da na težkom putu i trudu svome nikada ne malakše. Ove su pjesme jedan dio života njegova.

Ta kušao je i Babukić pjevati. Prvi broj „Danice“ donosi pozdravnu pjesmu, u kojoj je i ilirski program „Danice“ već izrečen:

Lipo ti je danicsino lice
Josh je lipshe njejno dobro serdce
Koje ljubi sve stare Horvate,
Serblje, Bosnu, Hercegovce brate;

Ljubi ono drage josh Slavonce,
Štajerce i Kranjce, Gorotance;
Jer su ovo bratja od starine
Sini drage jedne domovine.

Ali to je prva i poslednja Babukićeva pjesma za mnogo godina. —

Pjesme su davorije javne glasne sile i moći, govori burni u kongregacijah odjek su pjesama i plod njihov; a rád nam Babukićev odaje níti onih tajnih sila, kojih veći dio svjetine neopaža, koje njekolicinu najsrdačnijih prijatelja blaženom nadom kriepe, koje neprijatelji istom onda osjete, kad se gotovimi promišljeno izvedenimi čini na vidik iznesu.

U takovih je poslovih Babukić od 1835—1846 godine. Ta-

kove je naravi posao o pravopisu i slovnici, da bude svim Ilirom jedan pravopis i jedna slovnica.[1]

U ovih zemljah bio je sve do sada u svakom kraju, u svakom kutu, u svakom desetgodištu, u svakoga skoro pisca drugi pravopis, druga gramatika — prava slika i prilika naravi slavenske, koja teži za razdrobljenjem na sto strana. Najveći naši jezikoslovci — reče Šafařik — jednoglasno su tužili i naricali nad tim neredom i neskladom — nad tim grobom narodne literature.[2]

Babukić ustaje po više puta i za svega svoga života na obranu novoga pravopisa, koji je prije organičkim, a kašnje historijskim nazivao. — Branio ga je on od Srbalja, protiskivao ga medju Dalmatince, gledao da osvoji Slavoniju i kumovao mu je kod Slovenaca, kao što ćemo vidjeti tečajem njegova života.

Već prve godine[3] brani ga on od Ignjata Brlića vriednoga gramatika slavonskoga.[4] Brlić hvali novi pravopis i veli, da se latinska abeceda već bolje u pravopis nebi dala uvesti, ali on zato još ostaje kirilianac. „Meni to nije dosta, da je popravljena latinska abeceda, nego ja volim sbor u jednu herpu od 6 milijunah Iliracah, od kojih se tri milijuna kirilice drže.“ Na to odgovara Babukić, da je od Srba težko iskati, da samo na prosto odbace ćirilicu, a opet i zapadni Slaveni sada nikako ne mogu primiti ćirilicu.

Babukić dokazuje, kako su pismena sveobća, neimaju svojih obretnika, nego su ih: „svi narodi sve jedan od drugoga različnim putem od feničkoga popunili.“

Stariji ljudi, koji su viersko osvjedočenje i na pismena prenesli, proklinjali su i gradjansku cirilicu, jer da je u njoj polovina latinskih slova, a ta su prokleta.[5] Napredkom kulture i pismena se mienjaju i bivaju ljepša i skladnija. Petar veliki učinio je od crkvene cirilice gradjansku, koja je već ljepša i latinskomu

[1] Spominjemo ovdje, da je u Medjumurju uveden opet stari horvatsko-vugerski pravopis, kad je dospjelo pod Ugarsku. Toliki strah od novoga pravopisa!

[2] Časopis česk. Muz. 1837. str. 125. — (Prev. u Danici 1837. br. 23. str. 89.)

[3] Danica br. 31. i 32. Dopisi dviuh slavonskih domorodacah o pravopisu.

[4] Izdao je svoju gramatiku već god. 1825.

[5] Uvodi liepi primjer iz Dositeja, kako se je razgovarao s onim monakom u Crnojgori.

pismu bliža, a da je poživio bio — po mnienju J. Grimma — jamačno bio bi dalje pošao. Grimmu enò niesu u volju tobožnja njemačka pismena, koja nazivlje: Typenplunder, pak veli: „da bi latinski najljepši i najrazumniji alfabet s razumnim prilagodjenjem za domaće i vlastite glase svakoga jezika i nariečja bio svim europejskim jezkom veliko dobročinstvo“.

Dobrovski, Grimm, Dositej, filozof Krug, učeni Rus Rask, Jan Kollar svaki sa svoga gledišta dolaze u pomoć Babukiću u u ovom boju. Doista liepi vitezovi i u liepom broju stoje uz mladoga advokatskoga koncipienta i ilirskoga literata prve godine.

Jasan imade Babukić pogled u razvoj pisma od najstarijih vremena. Već sada ustaje na Dobrovskoga, koji je učio, da su glagoljska pismena u trinaestom vieku glagoljski popovi izmislili, a Babukić po obliku sudi, da su prastara tamo iz feničko-grčke dobe. Svoje stvari dakako da nije posvema dokazao, al je velikoga svoga učitelja u svoj skromnosti svojoj pobio.

Glavne misli ovoga članka obećavaju nam izpitatelja jezika i starine slavenske znamenita i velika, zato mu naznačismo vierno sav sadržaj. —

Častna i velika zadaća zapade Babukića, da napiše slovnicu ilirsku,[1] na koju su čekali mladi Iliri kao gladan na zalogaj kruha. „Odkada zora narodnosti naše Slavo - Ilirske pucati poče“ — veli Babukić „postoji želja za slovnicom“, zato evo on podaje slovnicu „s kojom se je četiri godine bavio“; a pri izradjivanju imao je uviek pred očima, „da se bez znanja drugih slavjanskih narječjah niti u našem nikakav napredak učiniti nemože“, zato navodi staroslavenske, češke, poljske, ruske, slovenske i ilirske gramatike, koje je rabio, al uza to nije pustio s uma i „čisti narodni ilirski izgovor“. U ovoj gramatici prvi je put uzet obzir na dialekte hrvatske i u glasovih i u oblicih.

Da su dialekti izvor snage književnomu jeziku to su Iliri osjećali i bolje od nas.

Ugledajuć se u Čehe u svem i svačem, pošli su i za njihovim purizmom u jeziku, koga nepoznaju Rusi ni Poljaci. Time su trebali neizrecivu množinu pojmova osobito abstraktnih, a oni niesu

[1] Izašla je u Danici god. 1836.: Osnova slovnice slavjanske narěčja ilirskoga br. 10., 11., 12., 13., 14. i 15. U ovih brojevih donosi Danica samo onu slovnicu.

znali niti običnih konkretnih, kako svjedoči riečnik dodan k prvoj godini Danice.[1] Kao da ih danas gledam na njihovih svakdanjih sastancih, kako kajkavci hvataju štokavcu sa usta koju krasnu rieč hrvatsku, a Vinodolac čakavac potvrdjuje s druge strane oblike staroslavenske iz svoga narodnoga govora. Svaki dialekt imao tako liepu cienu, a Ilirom je i time rasla snaga: „Nam netreba kovati rieči, kao što drugdje négdje biva" — misleć jamačno Magjare — veli grof J. Drašković.[2] Krepka Babukićeva izreka: „Moj je jezik cěla Iliria" još to bolje potvrdjuje.[3]

Tako nam se razjasnjuje njeka nestalnost u oblicih, koju nalazimo u Babukićevoj slovnici. Gdje bi imalo biti pravilo samo s jednom formom utvrdjeno i odsječeno, tamo nalazimo više puta: ima ovako ili onako.

Preko ovih manah Babukićeve slovnice razbijala se je i ona otudjenost, koju osjeća svaki čovjek, što govori samo lih govor svoga kraju, kad čuje govor koga drugoga kraja.

Nebranim dotle mána ovih, da bih uztvrdio, da bi i danas bilo tako dobro. Ja samo tvrdim, da je u ono prvo ilirsko doba bila upravo ovakova slovnica najbolja. —

Pohvale prijatelja i najznamenitijih suvremenika visoko uznose našega gramatika. Pavao Šafařik veli, da je ovim djelom uzveličao literaturu ilirsku;[4] Ljudevit Gaj veli, da je pisac sastavio: librum in suo genere primum, altioribus Philologiae principiis adaptatum;[5] a predšastnik njegov u slovnici Ignjatija Berlić, hvaleć mu na tako liepoj slovnici, obećaje, da će kod budućega izdanja svoju po njegovoj popraviti.[6]

S pravim ponosom pripovieda nam sam Babukić, kako je ova slovnica prevedena na njemački i talijanski jezik i kako su

[1] Sbirka někojih rěčih, koje su ili u gornjoj ili u dolnjoj Iliriji pomanje poznate str. 22. Tuj ima najnavadnijih rieči, ali iz sva tri dialekta, što je vrlo važno

[2] U svojem govoru u čitaonici g. 1842. dnę 2. lipnja. (Zapisnik Čitaonice str. 73.)

[3] Koliko se je cienila i kako shvaćala ova izreka sr. pril. 6.

[4] Pismo B—ću., a isto od prilike veli u kritici čas. česk. M. 1837. str. 127.

[5] Sr. zapisnik čitaonice ilirske g 1846. na posljednjoj strani.

[6] List od god. 1836., a god. 1838. kad je mislio novo izdanje dati kod Hartlebena u Pešti, veli opet „Vašu ću osnovu upotrebiti", — al mu neka još i dalje kaže.

kašnje gramatici hrvatski Mažuranić, Firholzer, Suttina i Volarić, na osnovu ove njegove slovnice radili.[1]

Slovničar ilirski nosi zatim težki teret na sebi, da izpravlja različite tudje rukopise. Suvremenici nam kazuju, a spisi njegovi različiti potvrdjuju, da su ti tereti težki bili. Kazivati rieči i fraze, odgovarati na pitanja, to nije težko. Babukić je rado kazivao, a ta mu je slast ostala karakterna crta vas njegov život. Druga je to stvar bila, kad se je drugo poljeće 1835. počelo već nješto pisati štokavski, a 1836. sasvim. Onda je na njega padao glavni teret. Krvavo bilo to izpravljanje!

Za mnogo primjera evo jednoga ćak tamo iz godine 1838., kada već mnogi znadu pisati. Evo lista Ivana Kukuljevića, gdje ga moli, neka mu izpravi „Jurana i Sofiju“, a to je komad, koji je prvi bio predstavljan izmedju originalnih hrvatskih igrokaza novije dobe i time pribavio glas piscu njegovu:

Poštovani Gospodine!

Mili Domorodče moj!

Revnost vaša i Ljubav, poznati zajedno gramatikalne znanosti, junačkog jezika našeg', koje dokazali jeste, dahu meni povod i userdje, na vas akprem nepoznatomu meni pismo ravnati ovo. — U prilogu vam šiljam pozorište istoričko Juran i Sofia il Turci kod Siska, koje najpervo u nemačkom zatim u ilirskim jeziku našim izpisao jesam. Kod mankanja vendar znanostjah slovnice ilirske, i kadbo silu Jezika malo jošter u moči mojoj imadem, nači čeduse mnoge pogreške, tako gramatikalne, kano i jezične — poradi toga indi obraćam se k vama kano izkusnim i znatnomu spisatelju našim s otom teretnom molbom, da si truda uzmite, pismo ovo pregledati i tako od manjih kano i od velikih pogreškah, — ako vama vreme drugačje dopušća očistiti — — itd.[2]

Koliko je tu imao Babukić čistiti!!

Tragovi takovoj radnji idu kroz mnogo godina, a zadnji nalazimo god. 1851. Babukić je radio i u „Narodnih Novinah“,

[1] Ilirska slovnica god. 1854. str. XIII.—XVI.

[2] List je datiran 12. ožnjka 1838. Nije sramota za Ivana Kukuljevića, da je od onda toliko imao napredovati u svojem materinskom jeziku. Pravo je opet bilo uzeti za primjer pismo jednoga pisca, koji je na toliki glas dospio, pravo je, da se vidi, kako su onda i najbolji učili od Babukića.

a glavnu svoju djelatnost razvio je oko „Danice." — „Danici" je bio smjer i sva pozornost na obadvie zjenice očiju svojih na svećenstvo i na milu mladež. „Danica" dvovrstnom radnjom budi i diže, osvaja i uzpaljuje ove ljubimce svoje: razgledom po slavenskom svietu i zdravom moralnom poukom.

Onaj prvi pogled na slavenski sviet od g. 1831., što ga već spomenusmo, bio je kô djetinji san, koji je sada istom postao mladenačkim zanosom. Babukić djelovao je za to prevodi s českoga, ruskoga i poljskoga.[1] — Pod imenom „različnosti" i „sveslavjanske" viesti objavljuje Babukić znatnija djela slavenska s ljubeznom preporukom, kao što je Šafařik javljao svaki i najneznatniji pojav knjige ilirske. Čitatelj po ovih objavah nije dobivao razsude, nije do toga niti stalo objavitelju, on je samo o tom bio od broja do broja upućivan, kako Slavenstvo napreduje.

Zato ovi člančići svaki sam o sebi ne vriedi ništa, a svi skupa veoma mnogo.

U pohvalu slavenskoga jezika priobćeno je u „Danici" skoro sve, što je prije „Danice" napisano. Za oto ću ipak spomenuti jedan članak Babukićev: „Ljubitelji slavjanskoga jezika."[1] Tu je pisac nanizao pohvalna mnienja najučenijih ljudi zapadne Europe o slavenskom jeziku. Tu su zastupani Englezi, Francuzi, Niemci i Talijani. Duh ciele razprave možemo svesti na rieči kneza de Ligne: C'est slavon et non pas esclavon, et slave veut dire gloire."

Napose slavi ilirskoj bili su posvećeni toliki članci: „o starinah ilirskih, o pjesmah ilirskih itd." Najznatnije je ipak u ovom smjeru novo izdanje Vitezovićeva Odiljenja Sigetskoga,[2] koje je izdao zajedno s profesorom Mojzesom, gdje se u uvodu budi: „živa ljubav k našemu narodu i k vsemu, što se naše narodnosti tiče." A kad ob ovih junacih: „čitamo ili čujemo — jelte bratjo, tada se uzdižu persa naša, tada serdce naše silnie kuca, lice se naše orumenjava i radostno i gizdavo podvikujemo: „u istinu to su bili naši otci, bratja naša, to su Slavjani bili, to su bili Horvati." (Str. 11.)

[1] Danica god. 1839. br. 1. i 2.
[2] Pavla Vitezovića: Oddiljenja sigetskoga četiri děla s uvodom o životu, činih i smrti Nikole kneza Zrinjskoga. U Zagrebu. Uvod str. 1.—19., a tekst dalje — 140. —
O historijskom uvodu nemogu govoriti, jer neznam, da li je od Babukića ili od Mojzesa.

Za ovaj smjer djelovanja svoga zaslužio je podpunoma pohvalu Kollarovu: Waša a p. Gajowa pilnost, neohroženost a zwvlastě wzajemnost slawjanska, kterau w milé Danici neustale na gewo dawate, srdečně nas těšj. Nedegte se w tomto předsewzetj anj hrozbau nepřatelůw ani křičenjm žab odstraniti.[1]

Nije duhovni otac mladeži ilirske, kako ga njeki u svojih listovih nazivlju,[2] samo poznavanje slavjanske književnosti širio; nije ih samo zato u slavenske jezike upućivao, da se znanjem uriese i takovim uriesom uzohole. Učio ih je on liepu i dobru, za čim je sam od svoje mladosti čeznuo. Odkad nalazimo trag bilježkam njegovim, izpisuje on pored viesti o Slavjanstvu i liepe moralne misli iz pisaca i filozofa svih vjekova. S ovimi bilježkami vidim ja, da su u savezu premnogi citati, koji riese čelo svakoga broja „Danice“ i od kojih bi se dao sastaviti krasan sbornik citata o svih mogućih kriepostih i dužnostih.

Razgledajte malo one drobne moralne članke, saberite si jih malo, prispodobite njemačke, talijanske i francezke čitanke za mladež, mnoge ćete tamo naći unesene, da se mladež iz njih uči plemenitoj značajnosti.

Mnogi su ti članci od Babukića i većinom su dobri, mnogi i većinom prevedeni, mnogi su i bez njegova podpisa, mnogi pokazuju više plemenita mlada čovjeka, koji sve traži i bilježi, što su veliki ljudi rekli o krieposti, dobroti, umjerenosti, ljubavi roda i domovine, nego li zrela i smjela muža, koji postavlja sam zakone, da se mladež po njih vlada; ali članci ovi jasno nam govore: ovakovi su bili po srdcu Iliri, ovako su oni uzgajali novi naraštaj naroda hrvatskoga.

Da je ovim smjerom išla i „Danica“ god. 1840. i 1841. kada joj je Babukić bio sasvim urednik, to se samo sobom razumije.[3]

Kada se čovjek sada spomene onih tužba Šafařikovih g. 1833., gdje jadikuje nad književnošću hrvatskom, da neima pjesnikâ, koji

[1] Pismo iz Pešte 1840. god. medju spisi B.

[2] Spominjem Pricu, Krestića, Šavora, Šimagovića.

[3] Ovaj smjer Danice jest do 1843. god Od onda briše se sa lica Danice sve više onaj sveslavenski duh, a sasvim prestaje onaj naivni, mladenački liepi moral. Dolazen raz pravu praktička pitanja.

bi oživili obumrlu narodnost; neima prozaista, koji bi veselo i ugodno zabavljali i književnosti privabljivali, da neima izpitatelja jezika, nema ni gramatika hrvatskoga, neima niti riečnika,[1] onda istom vidi, u koliko su za šest godina Iliri daleko pretekli sve želje Šafařikove.

Babukić u čitaonici
od g. 1838.—1846.

Već četvrta godina teče, što Iliri izdaju novine. Prve i druge godine težkom mukom oni izreke slažu na jeziku hrvatskom. Treba mnogo brisati i izpravljati. Ono nekoliko mladih glava sabire se u redakciju, zadovoljni su, dosta je posla. Donese li tkogod člančić ili pjesmicu, sreća velika, po dva puta veća, ako je to bio mladić, učenik. Može se odmah sreće naužiti, da sjedne u sbor domorodaca i da čuje vatrene razgovore Gajeve — a druga braća (jer su svi Iliri braća) povladjuju — pak da se blažen vrati u svoj skromni djački stan, da si zapjeva: „Još Hrvatska" s braćom, koji ga jedva dočekaše, da im pripovieda, kako se je razgovarao s domorodci.

Ali kada je kolo ilirsko veće stalo bivati, kada je pred oduševljenjem ilirskim stao već izčezavati onaj posmjeh starijih ljudi na ovu mladenačku četu, kada je već bilo dosta domorodaca, koji niesu bili literati, onda je trebalo njeko obćenitije središte. Tako posta čitaonica.

Ovakovo družtvo nije trebalo dozvole magjarske vlade. Magistrat ga je dozvolio, a kapetan gradski nadzirao. Skoro jedino pravilo u tobožnjih pravilih družtva jest §. 1. „Svrha je družtva čitanje novina i knjiga — i koristne znanosti razširivati."

Pod tim skromnim likom družtva, na temelju ovoga jedinoga pravilca bude od čitaonice: redakcija novina i knjiga; klub ilirski, gdje se sve razpravlja i glasovi na sve strane šalju; knjižara ilirska i Matica; učeno družtvo; muzeum i gospodarsko družtvo; theater i opera; napokon „Narodni dom."

[1] Časopis česk. Muz. god. 1833. Sv. I. str. 15., gdje izbraja pisce hrvatske od g. 1820.—1833. i počimlje s rěčmi Miklouśićevimi: „Mal zaisto Horvatov broj" bavi se knjigom, pak onda nastavlja ove spomenute misli.

Slave se filologijska družtva napuljska od g. 1830., kako su pod vidom filologije širila slobodne narodne ideje; slave se i slična poljska gospodarska družtva, koja su prevrate pripravljala; al tišinom, stalnošću i ozbiljnošću, kojom čitaonica ilirska narodni preporod od god. 1835. utvrdjuje, nadkriljuje ona daleko te svoje suparnike.

Tomu je družtvu tajnik Vjekoslav Babukić a i duša, kako jednodušno priznavaju svi suvremenici, zato u životopis njegov unosim znatniji dio poviesti ilirske čitaonice u Zagrebu.

Na čelo ovomu družtvu uznose Iliri jednoglasno mudroga i obzirnoga grofa Janka Draškovića, koji je prošao diplomatsku školu u službi carstva austrijskoga. Pod stare se je dane ogrijao za ideu ilirsku. Kad su još mladjahni Iliri snivali, kako će raditi, a i položaj im je u družtvu još vrlo nizak bio, skoči im on u pomoć, izreče on prvi onu znamenitu rieč: kraljevina je Hrvatska ravnopravna Ugarskoj, u Hrvatskoj neka vlada jezik hrvatski.[1] I visokim rodom i velikom starosti i izkustvom staroga diplomate, stoji on kao otac medju mladimi Iliri. Koga bi rado imao, rekao bi mu: „Ti, sinko moj“, a Babukiću: „i sinko moj, i krasni Vjekoslave“. On kao mirni viši duh bdije nad čitaonicom skoro do konca svoga života, čuva ju i pazi, da se pod skromnim imenom čitaonice izvode djela i stvaraju družtva, koja bi mladi i vatreni Iliri lasno u jednom časku mladenačke zanesenosti bili pokopali. —

Već prvim govorom, kojim otvara čitaonicu razvija on mudro i obzirno program radnje u čitaonici i dopunjuje ovu našu o njem sličicu.

Prva nam je dužnost, veli on, da se ujedinimo, a druga, da nam bude moguće: „korist presladkoga našega naroda i domovine privesti, ako se naš jezik temeljito i savršeno naučimo, ako marljivo domaće i inostrane pisce čitajući i prijaznivo se razgovarajući s našim se narodom i njegovimi običaji i navadami bolje upoznamo i kao duhom se njegovim opojimo, ter tako š njime bližje poznani za njega se krepčie zauzmemo i koristnimi se nauci ukrasimo. Ako zatim koristne knjige drugih izobraženih narodah

[1] Sr. gore.
[2] Sravni zapisnike čitaonice ilirske od god. 1838.—1846.; prvi sabor dne 14. srpnja 1838.

ili u naš jezik prevedemo ili sami takove osnujemo, i ako tergovačku i poljodjeljsku vrst izbistrimo, najviše pako, ako primĕrno odhranjenje naroda našega i pribavljanje većjega imetka njemu pripravimo“. —

„Tada će nam — nastavlja stari diplomat — i naš uzvišeni dvor radost i zadovoljnost svoju nedvojno očitovati, kad jednoč opazi, da mi s junačkim našim glasom viernosti i hrabrosti takodjer i glas vještih, skrbljivih i obrtnost ljubećih domorodacah sjedinjujemo, ter da samo i moralnom našom snagom biće i uzdržavanje naše, jezik naš junački ilirski i šnjim skopčano odhranjenje naroda našega dizati se trsimo“.

„U protivnom slučaju, ako bi i nadalje skrb za našu narodnost zanemarili, tada bi okolo nas ustali drugi narodi s prie rečenimi sredstvi, koji bi nas poradi pomanjkanja narodne sloge, obrtnosti ili industrie i odhranjenja nadkrilili: tada bi se — što Bog predragi i naša ozbiljna volja sačuvaj — kerv predjih naših gorko prolijana i njihovi glasoviti čini zaboravili; jerbo bez narodnoga odhranjenja, bez sloge i blaga neima snage i jakosti u deržavi; a gdje toga u zao čas neima, tu neima u današnje doba nikakve važnosti niti kod dvora, niti kod susjedah, još manje u ostaloj Europi“.

“Probudimo se dakle i pridajmo prirodjenoj našoj viernosti prama kralju i konštitucii skerbljivost za naše napredovanje i podbočimo našu mladež s hasnovitimi nauci, pritegnimo bistrie glave u našu čitaonicu i najdimo način, da vriedni domorodci svojih trudova primjernu zaslužbu dobiju. — Budimo prijatelji, budimo braća bez razlike imena, jer svih nas otac jest kralj naš i mati konstitucia naša“.[1]

To Vam je predsjednik čitaonice! Desna mu ruka tajnik Vjekoslav Babukić izabran jejednoglasno na grofov predlog. Izmedju svih Ilirah on je starcu najmiliji. Miran i ozbiljan, mlad i učen, uljudan i odan kako je bio, mogao je u starca zagovor i zaštitu izprositi, kako svjedoče tolika pisma — pisana Babu-

[1] Sličnim načinom razvija on svoje misli u svih govorih svojih, koji idu do god. 1843. Od ove godine nadalje niesu pobilježeni u zapisnicih čitaonice. Iza svakoga govora bilježi tajnik ovako od prilike: „Iza ovoga znamenitoga govora zaori sva skupština: Da Bog poživi gospodina grofa predsjeduika na mnogo godina“.

kiću. U obće bio je Babukić svomu predsjedniku sinovski odan, — nježno ih je prijateljstvo vezalo sve do smrti.[1]

Mladji čitatelji rado će jošte viditi i sliku čitaonice u kojoj je Babukić djelovao, jer će im se u njoj već i njegova slika prikazati. Opis zahvaljujemo Janu Kollaru.[1] „Nad tiskarom jest čitaonica zavod prekrasan. Uza stiene je knjižnjica u kojoj ima knjigâ iz svih narječja slavenskih osobito slovnica, riečnika i povjestnicâ; u sredini je dugi zelenim suknom pokriti stol na kojem je dvadeset i pet različitih novina, sve u krasnom redu. Tolika množina slavjanskih novina na jednom mjestu, jedva će se naći na kojem drugom mjestu na svietu. Tuj je ruska Severnaja Pčela, tamo srbske novine i Narodni List, ovdje poljski Tygodnik literacki, tamo Pražske Noviny, Včela, Květy itd. — Imadu tudier medju našimi novinami i magjarske svoje mjesto, al' zato u magjarskih čitaonicah nigdje niesam opazio naših novina: ova me je slavenska snosljivost i svestranost osobito veselila. Nadzor i poredak ima pred sobom g. Babukić „muž vyborně učeny a dobry jako léto“. Takovim čistim sveslavenskim duhom niesam nigdje bio nadahnut kao što na ovom mjestu“.

Hvali nadalje Kollar družinu ilirsku, da tuj neima spisateljskoga i učenoga aristokratizmâ, neima monopola s literaturom i ideami, kako je to drugdje, već je ovdje: „prava narodna i duševna slobodna družina, u kojoj je biti dionikom, pa ma samo i svjedokom prava radost“.

U takovu pobratimskom sboru radio je Babukić kroz osam godina s godišnjih 200 for., a od god. 1842. pridali su mu još sto forinti, kad je blagajničke poslove preuzeo.[3] Nije ga riesila ugledna haljina, niti fina košulja, večeru je prespao, a zajutrak prehodio, objed uživa kroz više godina milostivo kod kanonika

[1] U Nevenu god. 1856. str. 28. ima kratka crtica života Draškovićeva od Babukića. Čujemo od prijatelja, da je Drašković posliednji list u Hrvatsku, živući u tudjini pisao Babukiću. Čujemo, da je želio, da mu se tielo po smrti prenese u hrvatsku zemlju. Znamo, da je Babukić nagovarao odlične ljude, neka nastoje, da se želja pokojnikova izpuni i da mu spomenik narod digne, ali nije uspio.

[2] Sebrane spisy dil III. str. 45. u „Cestopisu“ prvom u Italiju.

[3] Sjednica čit. god. 1842. Predje na tajnika čast pjeneznika: „bez kojega pomoći ni dosadanji pjeneznici nisu biti mogli“.

zagrebačkoga Klemena, a od preostalih krajcara kupuje riečnike i gramatike.[1]

Što bi mu sirotinja njegova može biti bila mogla oduzeti, to mu je sveobća ljubav od sve braće pridavala. — Lahko je mogao stranac čovjek, kad je ulazio u čitaonicu — a svakomu strancu, u koga je bilo iole duha slavenskoga, bio je to u Zagrebu prvi korak — zaboraviti na sirotinju čovjeka, kad ga je ovaj najuljudnijim načinom obsipao viestmi i naučnimi opazkami o slavenskom svietu. A kad se je rodoljub odkuda izvana uputio u Zagreb, da vidi i čuje, što se sve radi, pak u čitaonicu uletio i dakako najprvo tajnika zagrlio; kad je koji oduševljeni mladić liepo sjeo uz tajnika, a ovaj mu razlagao i pripoviedao o jezicih i nauci slavenskoj — onda — mislim ja — da je Babukić i sam na svoju sirotinju zaboravio.

Tà pripoviedati i upućivati o slavenskom svietu to je bila najveća životna slast, što ju je Babukić svega svoga vieka užio.

Ogledajmo sada redom poslove Babukićeve u Čitaonici. Najprvo poštujemo u njem prvoga i najvećega knjižara ilirskoga.

Težki i neprohodni su putevi knjigam ilirskim. Kad je knjiga već bila gotova za tisak, nije tuj bilo nakladnika, koji bi ruke širili i knjigu ljubili, što će im donieti liepe koristi. Mecenati knjizi narodnoj bili su jedini prenumeranti.[2] Kad nije niti tih bilo, onda je težko pisac mogao naći tiskara, da mu knjigu tiska. —

U čitaonici tražili su Iliri i tomu lieka.

„Budući da malo koji domorodni pisac“ — reče grof Drašković — „troškove tiskanja knjige sam podnesti može, a razprodanje mnogobrojnih iztisaka poradi velikoga nedostatka domorodnih knjigotržaca, kakovim ine literature ponajviše svoje procvitanje i uzvišenje zahvaliti imadu, veoma nesigurno, dapače pogibeljno jest: zato pozivam i zaklinjem Vas ljubavju svete narodnosti naše, da učinite zaključak, polag kojega bi svaki od

[1] Ovu sam sličicu napisao po pripoviedanju mil. gdje. Vancaške.

[2] U proglasu Vukove udovice na novo izdanje nar. pjesama spominju se rieči Vukove: u našem su narodu prenumeranti jedini narodni mecenati zato ih valja uz knjigu naštampati. (Poziv na predplatu god. 1874.)

gospode članova našega družtva bio deržan, da od svake knjige ilirskim jezikom pisane, koju bi starešinstvo za vriedno našlo, bar po jedan iztisak kupi.[1] —

Tako je mislila pomoći nješto i čitaonica. —

Pisci medjutim kucali su sami na vrata svojih mecenata prenumeranata. U ime uzajemnosti slavjanske sklapaju pobratimstva Česi i Slovaci s južnimi Sloveni i prodaju si izmjence knjige. „Sei nicht ungehalten — piše St. Vraz Prešernu, kad mu šalje na razprodaju svoje knjige — dass wir Dich einen vortrefflichen Liebling der heiligen Helikonischen Schwestern und des ἀργυρότοξος Ἀπόλλων zu solchen Commissionen anhalten. Bedenke nur, dass wir bei dem jetzigen Status unserer Nationalliteratur Alles in Allem sein müssen. Schaffarik der göttliche Sohn Slawas, verschleisst eben das nämliche Werk, das wir Dir übersandten. Ich selbst — si fas est magnis componere parva — trage auf meinen Ausflügen im Tornister slawische Bücher die ich gelegentlich an Freunde unserer Literatur absetze. Und so machen wir es gegenwärtig Alle. Jedna ruka mije drugu, a obě lice.[2] —

Svi su pisci prodavali i širili knjige, al kao što je čitaonica bila središte života ilirskoga, tako je Babukić bio središte svega knjižarstva. Njegove knjižarske sveze stvarno nam pokazuju, kakova je bila uzajemnost slavenska. — On je u tom poslu kralj nad svimi — od onih hiljada listova, u kojih su same naručbine knjiga, dala bi se lasno sastaviti štatistika ilirske knjige.

Najskrajnja na sjeveru točka jest Leipzig. Tamo je redakcija časopisa: „Slawische Jahrbücher“, kojoj Babukić protire ovamo put, a redaktor doktor Jordan prodaje tamo ilirske knjige. Dr. Jordan misli jednom, ne bi li se mogao u Hrvatskoj naseliti. ovdje osnovati knjižarstvo i tako koristiti narodu slavenskomu onim izkustvom, što ga je stekao u Leipzigu. Znam da je Jordan i bio u Hrvatskoj — a dalje neznam. —

Krenimo na jug, u Zlatni Prag Iliroın najmiliji izmed svih slavenskih gradova. Tamo sjede učeni zastupnici plemena českoga

[1] Zapisnici god. 1840. Po članku VII. ima tajnik javiti svakomu članu onu knjigu, koju družtvo preporuča.

[2] Lětopis Matice Slovenske god. 1875. str. 168. — (Dopisi Vrazovi s Prešernom).

koji su s ilirskimi pisci braća i prijatelji, a svoj narod vode slozi česko-ilirskoj. Šafařik i Hanka primaju knjige od Babukića i prodaju ih, a Babukić njim i više ljubavi vraća, jer prodaje i njihove i druge knjige. Spomenusmo već, kako je Šafarik pohvalami svojimi ilirske knjige medju Česi preporučivao, al je uza to još i članove za Maticu skupljao, te je do godine 1845. skupio medju Česi jednu četvrtinu svih članova Matice ilirske.[1] Pored ove dvojice stoji i pjesnik Erben.

Medju Slovaci imade Babukić dva znamenita zastupnika. U Pešti je Jan Kollar, kojega svi spisi daka' o prolaze kroz ruke Babukićeve, ali što opet Kollar sam prodavati ne može, to pomažu mladi ljudi djaci peštanskoga sveučilišta, koji su preporukom i listovi Babukićevimi stekli tu sreću, da obće s proslavljenim pjesnikom „Slavy dcere". Iz Požuna dvori Babukiću Ljudevit Štur i opet su izmedju njih mladi ljudi, koji donose i odnose viesti i knjige. Štur piše upravo krasno hrvatski.

U Beču sastajemo se s Vukom Štefanovićem Karadžićem, koji doduše malo prodaje, al tim više šalje na prodaju.[2] Zato rade u Beču mladi Hrvati Augustinović, Kuretić, Pejaković, koji težko čekaju glasove iz domovine i savjete priznatoga pisca ilirskoga. Izmedju Hrvata u ovo doba napose spominjem čestitoga Mijata Novaka, koji mnoge službe čini Babukiću.

Krenimo na iztok k Srbom. Babukić pristupi k njim kao k rodu svomu. Isti zloglasni Pavlović stoji u početku s njime u prijateljstvu. God. 1836. kanio je svoj srbski narodni list izdavati latinicom.[3] Kašnje se je odbio. Srdačno odvraćaju Babukiću dr. Jovan Steić, dr. Petar Joanović i Šićarović knjižar, Brkić kapetan iz Mitrovice, koji ilirske knjige i idee šire. Za slogu ilirsku osnovao je direktor gimnazije novosadske dr. Petar Joanović „Bačku Vilu" u koju je i Babukić pisao. Uz „Bačku Vilu" pristalo je malo ljudi.[4]

[1] Sr. zapisnike čitaonice god. 1844. i 1845.

[2] Samo pod linijom ću spomenuti, da početkom god. 1848. Pejaković javlja Babukiću, kako Vuk namjerava pisati latinicom: „toliko mu se dopadaju Hrvati".

[3] Pismo Babukiću dne 28. listopada 1836.

[4] Novaković u svojoj istoriji srbske književnosti II. izdanje str. 301. veli, da je jedini Petar Ioanović od Srba pristao bio uz Ilirstvo. Da niti nespo-

Nije Babukić kod Srba mnogo uspio, premda je mnogo nastojao. S manje truda postigao je veći uspjeh kod mlade i mile krvi slovenske, koja sama Babukiću u susret dolazi. Na prvo mjesto stavljamo mlado „ljubljansko slavo-ilirsko družtvo“ u ljubljanskom sjemeništu, osnovano početkom god. školske 1840/1. Ovo je družtvo učilo kašnje Bleiweissa slovenski, ono je najprvo pomagalo dići slovensku narodnu stvar, članovi ovoga družtva odnieli su medju narod idee slovenske i ilirske.[1] Na čelu ovomu družtvu bio je Lovro Pintar,[2] koji „kao strastni ljubitelj svega, što se slavjanskim imenom ponosi, osobito pako onoga, što onoj blaženoj slozi ilirske braće štogod doprinese, koju mila naša „Danica“ cielomu ilirskomu svietu u sve glase propovjeduje.“ On skuplja predbrojnike i šalje ih Babukiću. Istina, veli u jednom listu od g. 1841. isti Pintar, „šaljem Vam imena samo učećih se mladih ljudih, ali je to tim bolje, jer ovi nisu još starimi skoro neizkorepljivimi predsudami osamljenacab otrovani“ — i opet naručuje različitih knjiga. —

Družtvo samo obraća se na Babukića ilirskim jezikom i pravopisom i već ima nade, da će sav slovenski narod poći za njimi.

U ime družtva piše knjižničar g. Krašna:[4] „Vi verli Sla-

minjemo, da je Ioanović za svoju Bačku vilu imao i suradnika, evo sam njeke naveo, koji su bili sudeći barem po listovih pisanih Babukiću oduševljeni za Ilirstvo. Godine 1836. 15. listopada piše dr. Steić latinicom ovako:

Dragi gospodine, poznajmo, vrieme je već, našu svima nam rodjenu jednaku slavoilirsku krv i budimo opet narodnim srdcem jedni i isti Iliri, pokažimo izobraženomu svetu, da već i u nas više znači Božija priroda, nego budi koja slaba ljudska uredba“.

Istina je, da su se Srbi borili proti latinici. N pr. Sava Tekelija nemože dokučiti: zašto ti Hrvati latinicom pišu (pismo Babukiću), al zato sam Babukić piše cirilicom, Iliri osobito poštuju Savu Telekiju — Iliri su ipak bili čisti glasnici ljubavi bratske!

[1] Ovo govorim po pripoviedanju gg. Dolžana, koji u prilogu 5. dolazi pod imenom Dužan, sada je župnik u Radovici i po riečih pokojnoga plemenitoga rodoljuba Reša, župnika metljičkoga.

[2] Sr. prilog 5.

[3] Pintar je učio u Karlovcu i odanle donio ideu ilirsku. Bio je župnik u Breznici u Forenskoj, saborski zastupnik i carevinskoga vieća, pisac različitih, osobito vierskih spisićah. Umro 1875. (Po pripoviedanju profesora Marna iz Ljubljane).

[4] Sada je župnik u Zagradi polag Zužumberka. Za čudo, već onda pokazuje toliko znanja i vještine, toliko razboritosti i razsude! Nije pisao ništa! Primjećujem jošte, da je rodom iz Ipave. Pa koliko znade hrvatski!

vjane, budite nam otac i učite nas, kakovim načinom bi mi najlaglje, najbáržie i najrazbornie milo naše ilirstvo i kod naše večinom još spavajuće braće uveli". „Izvolite nam pisati, koje nam knjige ilirske kupiti treba, primetnite takodjer njihovu cienu". Babukić tako ozbiljno odgovara, da oni niti ne mogu svega kupiti. Družtvo je njihovo maleno i uzelo si je za zadaću: „samo polagano i bez svakog javljenja, tiho i mirno vele liepu i važnu stvar ilirstvo razširivati," stranom da im ravnatelji ne saznadu i kakove im zaprieke ne nastave, a stranom da kakva reakcija ne nastane; al zato su ipak raztresli „ilirstvo medju puno mladićah, koji svaki dan više žele, da ilirstvo poznavaju," i nadajući se misle, da će već za tri ili četiri godine biti drugačije.[1]

Naručuju i kašnje knjige bez prestanka kod Babukića, a tako se glase napose Jeran Luka, Cafov s mnogimi pitanji filologijskimi, Ravnikar, Terstenjak, Majer Matija i drugi mnogi. Medjutim ove terete nosio je prema Slovencem gdjekad i Stanko Vraz; al i sam Stanko upućuje na Babukića.[2]

I Dalmaciju uzimljemo jošte izvan onoga zemljišta, na kojem je svakdanja radnja Ilira. Slabi su glasovi odanle i za više godina. Kada je Ljudevit Gaj s Antunom Mažuranićem god. 1841. putovao, slabi su glasi rodoljubni, što ih piše A. Mažuranić sve tamo do Dubrovnika. Tamo je svirala muzika pred Gajem, a to Babukić kao slavje priobćuje u „Danici".[3] Prije jošte nego što je počela izlaziti „Zora dalmatinska", prose Iliri iz čitaonice, neka prime i tamo novi pravopis,[4] ali to je sve badava. Babukić se trudi preko svoga prijatelja dr. Antuna Roččia kroz više vremena. Dubrovčani su zahvalni Horvatom što „bude sjene starieh Dubrovčanah i oživljavaju ih na novu slavu",[5] ali jošte sve tamo reži na novi pravopis ilirski. — Babukić našao si je preko braće Battara, Počića, Roččia i nekoliko svećenika put knjigam svojim u Dalmacija. Ali sve je to išlo potežko. —

Da još uzmemo Bosnu, koja je i onako tužna, onda bismo zaokružili istom glavno polje knjižarske djelatnosti Babukićeve.

[1] Prilog 6.
[2] Prilog 6.
[3] Danica ilirska god. 1841. br. 28.
[4] Zapisnici čit. god. 1843.
[5] Iz pisma Roččie još g. 1845.

Njekoliko fratara, kojim je na čelu Fr. Jukić, naručuju knjige. Jakić sam od prvoga početka naručuje ne samo ilirske knjige, nego razne vrsti historijskih i geografskih djela — i to kroz više godina. Mnogo se puta niti on niti drugovi njegovi od straha ne podpisuju.

Sada smo obišli oko Hrvatske i Slavonije. A što ćemo sad? Kad se rekne, da je Babukić sve ilirske knjige prodavao, onda ne treba istom govoriti: kojih je pisaca knjige prodavao. Niti nije moguće za sve godine podpunu mrežu knjižarsku podati, jer se sabiratelji i Babukićevi povjerenici više puta sele. Mi smo ovdje pridali jedan popis sabran po njekih na pola poderanih listićih, što dakako nije niti iz daleka podpuno. Tko hoće ocieniti trud, neka pogleda samo na ovaj pregled od god. 1845. [1])

[1]) Ime i prezime	Mjesto	Pokrajina	Broj komada	Ciena for.	Ciena nč.
Dr. Jakovu Užareviću	—	—	24	15	20
Rastiću	Mitrovica	Krajina	2	—	40
Dragutinu Rakovcu	Zagreb	Hrvatska	50	15	—
Stjepanu Pejakoviću	Beč	Austrija	10	3	70
Rastiću	Gospić	Krajina	3	8	—
Jakovu Petleku	Nova Gradiška	Slavonija	10	11	40
Istomu	Nova Gradiška	Slavonija	30	5	50
Pavlu Penjiću	Djakovo	Slavonija	21	22	20
Jačimu Pavletiću	Rieka	Primorje	2	5	—
Družtvu duhovne mladeži	Djakovo	Slavonija	3	4	5
Topaloviću	Djakovo	Slavonija	5	4	16
Družtvu duhovne mladeži	Djakovo	Slavonija	14	16	12
Ivanu Kukuljeviću	Zagreb	Hrvatska	2	2	40
Drag. bar. Kušljanu	Karlovac	Hrvatska	30	5	20
Ljudevitu Gaju	Zagreb	Hrvatska	3	11	25
Ignjat Čivić	—	—	250	125	—
Vuk Štefanović Karadžić	Beč	Austrija	80	144	—
Franji Šav. Mikšiću	Osiek	Slavonija	42	12	30
Istomu	Osiek	Slavonija	24	14	—
Istomu	Osiek	Slavonija	6	8	54
Istomu	Osiek	Slavonija	16	10	40
Subota Mladenović	Novi Sad	Ugarska	20	13	20
Dragutinu bar. Kušljanu	Karlovac	Hrvatska	30	14	—
Kapetanu Kovačeviću	Rieka	Primorje	2	4	30
Istomu	Rieka	Primorje	3	6	30
Fleischeru-Mesariću	Belovar	Hrvatska	45	14	30
Ljudevit Vukotinović	Zagreb	Hrvatska	70	46	46
Vjekoslavu Fleischeru	Belovar	Hrvatska	19	5	—
Istomu	Belovar	Hrvatska	24	34	—

Ali tko će ocieniti toliki trud i izpisati dopisivanje za svaku knjigu, kad jedan od pisaca kaže: „Zaisto ja i Vi najbolji smo rodoljubi, ja, što knjige pišem u ovo doba, a Vi što se za nje brinete. Ta jedva bi dva konja povezla od Karlovca do Zagreba, što smo si mi izpisali, dok je evo knjiga nješto po svietu prošla.“ (Utješenović). Vjekoslav piše i dopisuje na sve strane skupiteljem prenumeranata, svojim pomagačem, a ovi opet uzdišu: „Volio bih devet knjiga kupiti, nego jednu prodati; vjeruj mi brajko, već sam od sama skupljanja predbrojnikâ ogolio — veli revni i vriedni Mate Topalović, koji tolike godine nosi terete uz Babukića pobratima svoga. Opet i spisatelji jauču. — Evo, kako se uvodi Petar Preradović: „Ako se nebi sami spisatelji zabrinuli i preporučili dobroti rodoljubnoj, težko da bi kroz knjigotržce i same troške pečatenja izvaditi mogli. Sad ćete već znati, kud sam naperio i bojim se već, da vičete: Eto opet predbrojenja, ta da nam je carska blagajna, nebi nam dosta bilo na ta vječna predbrojenja. Pravo imate bratjo, al' neimamo niti mi spisatelji krivo.“ [1]

Jošte za primjer privodimo, kako se Preradović Babukiću predstavlja: „Nepoznajuć nikoga u miloj mojoj domovini, komu više na srcu bi bio napredak našega knjižestva, nego Vama, usudjujem se Vas za jednu ljubav moliti. Ja bi rad evo moje pjesmice tiskom u sviet poslati. Vi ćete sam najbolje znati, kako

Ime i prezime	Mjesto	Pokrajina	Broj komada	Ciena	
				for.	nč.
Braći Battara	Zadar	Dalmacija	3	3	50
Ignjatu Brliću	Brod	Slavonija	12	19	30
Istomu	Brod	Slavonija	12	7	—
Istomu	Brod	Slavonija	1	—	50
Ivanu Sabljaku	Pančevo	Ugarska	20	16	40
Mati Topaloviću	Djakovo	Slavonija	16	8	—
Ivanu Kukuljeviću	Zagreb	Hrvatska	16	9	15
Ivan Franjo Jukić	Banja luka	Bosna	289	57	80
Braći Battara	Zadar	Dalmaćija	3	3	50
Tadiji Brkiću	Mitrovici	Sriem	2	5	32
Ignjatu Alojziju Brliću	Brod	Slavonija	10	5	—
Istomu	Brod	Slavonija	3	4	50
Pavlu Penjiću	Djakovo	Slavonija	9	14	30
Franji Jukiću	Tojnica	Bosna	5	3	32
Pavlu Penjiću	Djakovo	Slavonija	51	18	20

[1] Poziv na prvence god. 1845.

se težko jošte knjige u našoj domovini prodavaju i da samo kroz ruke prijateljah i po putu predbrojenja nekako se troški pečatenja izvaditi mogu. Budući me je do sada moj udes na veliku žalost moju, svuda više nego u miloj mojoj domovini zadržavao, niesam ni prilike imao za steći si tamo prijateljah i poznanih, koji bi me u ovom mojem poduzetju podupirati mogli“.[1] Ali onda neima od nikoga odgovora, moli opet Petar, dragi gospodine pomažite me, svjetujte mi.[2]

Babukić je svjetovao i vjerno odgovarao, kako svjedoče stotine zahvala od prijatelja i spisatelja. Njegov pobratim Stanko Vraz u svojih nježno šaljivih listovih posvjedočuje mu to mnogo puta, a jednom veli: „Ti si jedina duša u našem arcidomorodnom gradu, koja se neleca pera, kad treba prijatelju da se što objavi Ti si najtočniji izmed svih Ilira.[3]

A u jednoj šaljivoj prijateljskoj dugoj pjesmi k imendanu pjeva Stanko:

Pa još i to zatajiti,
Bila mrzka bi grehota
Ti si knjižar glasoviti
I marljivii da e' strahota:
Nad istoga baš Didota.[4]

Ali tko će sve ocieniti? Predbrojnika neima, spisatelj uzdiše; novaca neima, spisatelj jauče; skupitelj nije mogao skupiti novaca; prilika, koja je tamo dolje u Slavoniju otišla i knjige odniela, uz put se zadržala; napokon dolazi samo nješto novaca na račun knjiga. Što će biti s drugimi knjigami? Odgovaraj Vjekoslave, piši Vjekoslave, plati Vjekoslave!

Ali tko će vierno opisat,
Pretrpljene težke vaje? —

Odmakosmo daleko od čitaonice, da pokažemo, kako je Babukić prodajom knjiga protirao staze idei ilirskoj i uzajem-

[1] Pismo Bab.

[2] Naveo sam od mnogih pisama Preradovićeva zato, jer čtatelj dobiva i malu viest iz Preradovićeva života. Prvi lirik hrvatski, kad polazi u sviet sa svojimi pjesmami, neima jošte nigdje nikoga poznata niti prijatelja u vlastitoj domovini!

[3] Pismo god. 1840.

[4] Pjesma je ta u njekoliko stotina redaka medju spisi Vrazovimi, što je sada svojina Matice hrvatske.

nosti slavenskoj, al' za to se nije on odmaknuo od čitaonice, već tamo liepo sjedi i radi.

Već za njekoliko mjeseci rodi se misao o teatru ilirskom.

Zar nebi bilo moguće ovdje „u glavnom gradu kraljevine Horvatske, u središtu stare velike Ilirije, gdje si toliki velikodušni muževi neumrlih zaslugah za materinski svoj jezik kupe, podobnoga što utemeljiti (kao što u Pragu) ili barem pokusiti, da se narodni ilirski teater uvede", upita u Danici Bernstein direktor njemačkoga varoškoga teatra.[1] Već za njekoliko dana u skupštini čitaonice čini se zaključak, da će nastojati sve moguće učiniti, da se svakoga mjeseca jedan put na narodnom jeziku predstavlja.[2] Glavna im je misao bila občuvanje i širenje materinskoga jezika, kako to „državna braća" Magjari svojim teatrom postigavaju. I na ćudoredno uzbudjenje osobito mladeži imao je teater djelovati. Dosta slabe predstave občarale su mladi sviet ilirski. „Starci se raduju — veli Ivan Mažuranić — i sele u misli u ona stara, bolja, od njih hvaljena vremena, kad su oni kao Slavjani u slavjanskoj zemlji i jeziku, čisti slavjanski od tudjinah bolje učuvani sviet ugledali; prijatelji naši i domovine naše vesele se i u srdcu s prvim ovim početkom sretan takodjer napredak skapčaju; neprijatelji napokon dubokim zamukoše mukom; jednom riečju: dobri se svi raduju, svi se vesele, svi ufaju, a zli kradom tuguju, stide se i boje."[3]

Sladak i ugodan uspjeh pripravljao je odbor, u kojem je opet tajnik čitaonice onaj čovjek, koji se trsi oko sabiranja daće narodne veoma težke za mnogoga člana čitaonice, koji dopisuje za nošnju i igrokaze, koji izpravlja.[1] Tako radi kroz dvije godine. Glavna je osoba u ovom važnom narodnom poslu bio svakako dr. Demeter.

Početci teatra ilirskog veoma su zanimivi. Jadi, brige i nevolje taru ono njekoliko ljudi, koji se toga posla hvataju, mislio

[1] Danica 1839. br. 46.

[2] Zapisnik 1839. 13. pros.

[3] Zapisnik god. 1840. str. 37. Ivan Mažuranić predlagao je, da se družtvo teatralno sastavi, koje će sve gradove obilaziti. Svi će gradovi okusiti slasti predstava na materinskom jeziku, svi će laglje družtvo uzdržati. Moći će se učiniti škola dramatična, da se razvije pravi narodni teater.

[4] Ob ovom predmetu imademo sačuvanih pisama n. pr. s Brlićem iz Broda i Marianovićem iz Zemuna.

bi: već su malaksali; ali oduševljenje pobudjeno u obćinstvu jače je od njihovih jada. Ono tare i uništuje njihove jade, sami na sebe valja da zaborave, pa da gledaju poslom dostignuti nade oduševljene publike. Ilirstvo već nemože krenuti natrag, jer vodje bivaju vodjeni, oduševljena narodna idea tiska ih napried. Operom god. 1846. ovjenčana je idea ilirska.

Al' naš se je Vjekoslav samo prve dvije godine trudio oko toga i pored drugih radio, veća ga slava ide u poslovanju oko Matice ilirske. „Da družtvo čitaonice velike svoje ciljeve dostigne — bilježi on [1] — neka se s čitaonicom još jedan novi sbor pod imenom „Matica ilirska" skopča. Ovo novo družtvo imalo bi se ua spodobu „Matice česke" u Pragu i serbo-ilirske u Pešti ustanoviti. Cilj Matice ilirske bio bi taj: da se svakojake koristne knjige u ilirskom jeziku na obćinske družtva troškove utiskati dadu."

Ali briga oko teatra i tereti sabiranja pritiskali su čitaoničare ciele god. 1840. i 1841. Istom god. 1842. mogla se je vratiti misao čitaonice na Maticu. Ove godine izriče se i podpun program — kako ga bilježi Babukić. „Najpoglavitia svrha družtva našega jest: nauk i knjiženstvo u našem narodnom jeziku razprostranjivati i priliku mladeži našoj dati, da se domorodno izobrazi. Ovamo najviše spada utištenje vrstnih knjigah za priličnu cienu Mi mademo mnogo starih i znamenitih djelah iz 16. i 17. stoljetja, — kad još njemačka literatura u zibci biaše — Čubranovića, Ranjinu, Zlatarića, Gundulića, Palmotića, Gjorgjića i mnoge ine. Ove dakle našim organičkim (glasoshodnim) pravopisom preštampati, želja je jednoglasna svih onih, kojim su ove stare klasičke po duhu i ukusnoj krasoti jednako dične knjige poznate. Ova djela kad istom na svjetlost izidju bit će u pravom smislu dika i ponos našega cielokupnoga ne samo ilirskoga, da li cieloga slavjanskoga literarnoga svieta.[2] Na temelj ovoga programa postavi se i odbor u kojem je Ljudevit Gaj predsjednik, Babukić tajnik, a Aleksa Vancaš blagajnik.

[1] Sjednica čitaonice dne 7. ožujka 1839.

[2] Sjednica čitaonice 11. veljače 1842.
Ove rieči izgovara grof Janko Drašković, al ja jamačno niesam pogriešio, što sam uzeo, da su Babukićeve misli izrečene po grofu predsjedniku.

Matica je samo odbor čitaonice, kao što je i teatralni odbor. Brigu s kapitalom imalo je štarešinstvo čitaonice. Tiskarski poslovi pali su na tajnika.

Prva knjiga kojom se Matica dostojno uvodi pred hrvatski narod, jest Gundulićev „Osman“. — Velikom nestrpljivoštju čekalo je obćinstvo toga prvienca pjesnika dubrovačkih. Mnogi objavi u novinah, mnoga pisma Babukiću, to nam jasno svjedoče. Babukić mi je sam pripoviedao, da su ćak iz Beča pitali: kakav će to pjesnik ilirski izaći — toliko je javno veselje bilo medju obćinstvom.

A kad je već djelo skoro gotovo bilo, bilo je opet „mnogo razgovaranja“ u čitaonici, tko će ga tiskati u sviet. I budući da domorodnih knjigarah posve manjka“, bude prinukan tajnik, da to na se primi. Sam on zabilježi u zapisnik ovako: Tajnik i taj dosta težki posao na se primi, očitujući, da on tu brigu iz jedine ljubavi prema rodu i domovini i iz prizrenja pouzdanja, koje slavno starešinstvo u njega polaže, na se prima.[1]

Još ćemo imati dosta prilike viditi Babukića u savjetu i u poslovih Matice ilirske; a u čitaonici samoj cvatu jošte dvie brige njegove. Učeno družtvo i narodni muzeum.

Prvi iznese u sviet tu misao dr. Ljudevit Gaj. Već od mladjahnih djačkih godina, gojio je tu misao „zajedno s njekimi domorodci i prijatelji ilirske izobraženosti.“ Tu bi bio sbor ljudi učenih, koji bi poslovali u svih znanostih (osim politike i teologije) „a pred svim za izobraženje narodnoga jezika“. Druga vrst radnje bila bi, da se tomu pribave sredstva u knjigah. „Zatim marljivo sabiranje i sakupljanje svakojakih stvarib, koje se na opredieljene znanosti protežu. Odknda bi se složnom voljom i

[1] Sjednica čitaonice dne 11. listopada 1843. Zanimiv je i zaključak dne 25 srpnja 1844., kada odlučiše Gundulićeva Osmana poslati „nekojoj većoj gospodi — zaštitnikom i prijateljem našega naroda i jezika“ — kano ti:

p. n. arcivojvodi Ivanu u Gradcu;

p. n „ Franji Dragutinu u Beču;

p. n. grofu Kolovratu ministru u Beču;

p. n. arcivojvodi Luki u Italiji;

p. n. Rajačiću mitropolitu u Karlovcih.

Zanimivo je ovo za ilirske odnošaje u obće . . .

moćom svih prijateljah narodne izobraženosti ilirske velika obćinska knjižnica i narodni muzeum podignuo“.[1]

Ovu misao prenesoše i u sabor hrvatski iste godine, koji u čl. XV. dne 26. kolovoza izreče, da se takov zavod imade podići.[2] Ban baron Franjo Vlašić i biskup Alagović preuzeli su pokroviteljstvo toga zavoda, a predalo se „rodoljublju i mudrosti“ svietloga bana, da to slavno djelo izvodi.

Ali mogućnici niesu uradili ništa, a sve je opet palo na čitaonicu. Odkad je postala čitaonica kupi se u njoj knjižnica narodna, a i druge starinske stvari za muzej.[3] „Čitaonica je predtečni zavod učenoga družtva i muzeuma kamo su prineseni mnogobrojni darovi od knjigah i starih novacah“.[4]

Babukić prima i čuva stare novce i druge stvari za muzej, al' srdce je njegovo osobito drhtalo za učenim družtvom, gdje bi se našao u sboru ljudi, koji rade o jeziku i književnosti ilirskoj. Od god. 1839. pa sve tamo do 1854. piše on predstavke, nagovara prijatelje i pravi osnovu za oto družtvo. Uzalud trudi i muke, kad se nije dalo Magjarom dozvoliti ovakovo družtvo. Vidili su oni, koliku silu u narodnom životu predstavlja njihov muzeum i akademija.[5]

[1] Danica ilirska god. 1836. br. 33.

[2] Danica ilirska br. 34. Kukuljević Jura Regni p. II. vol. II. str. 289.—290.

[3] Sr. zapisnike čitaonice, a naročito sjednicu od 23. kolovoza 1843.

[4] „Narodne Novine“ god. 1843. br. 69.

[5] Mala poviest ovoga nastojanja još će to bolje razjasniti. Prednjačenjem grofa Janka Draškovića predsjednika čitaonice bi sastavljena prošnja na samoga kralja dne 25. svibnja 1839., al joj nesta traga. I sam sabor god. 1843. čl. VIII. pita, neka se pravila toga družtva potvrde. God. 1845. u članku XV. pozivlje sabor bana, neka već jednom tu stvar poskori. Al zato nije mirovala niti čitaonica. 1. svibnja 1845. zamoli ona Nj. Vel. kralja neka se pravila potvrde. Sam predsjednik grof Janko Drašković ode s molbom pred carsko prestolje. A iz pisma jednoga, grofu Draškoviću pisana, razabirem, da je Nj. Vel. kralj strogo zapoviedio, da mu se odmah predlože rečena pravila i neka se izpita, gdje je stvar tako dugo zaostala. Istom 10. srpnja 1847. dolazi potvrda od kralja; ali samo u načelu, prositelji imali su izkazati glavnicu za družtvo. Medjutim su Iliri bili kupili za muzej hrvatsko-slavonski i za stan drugim domorodnim družtvom kuću, koju su prozvali „Narodni Dom“ (god. 1846.) i to na akcije. — Onda se je od god. 1850.—1854. osobito radilo oko ujedinjenja svih družtva u „književno družtvo hrvatsko slavonsko u Zagrebu“, — ali s malim uspjehom.

Uzalud sva pisarija Babukićeva kroz petnaest godina, kad nije bilo mecenata, da pruži novaca za učeno družtvo. Idee su se Babukićeve ostvarile istom osnutkom jugoslavenske akademije znanosti.

A kada muzeum nikako nije mogao steći potvrde, onda je Rakovac uz gospodarsko družtvo, kojemu je postao tajnikom g. 1843., kada se je i osnovalo, naslonio ono nješto sbiraka iz čitaonice i tako postao zametak Muzea.[1]

Sa gospodarskim družtvom svršuje se program čitaonice ilirske, koji je ona stala razvijati odmah u prvoj skupštini, kada je razpisala nagrade za dobre knjige o tom, kako bi se našemu vinu preko mora otvorila trgovina, kako bi se osnovala kod nas suknana itd.[2]

S Babukićevim pak tajničtvom svršuje poviest čitaonice ilirske, majke svih prosvjetnih družtva hrvatskih. Iliri prelaze s čitaonicom u „Narodni dom,“ gdje već nastoje predstaviti se pred svietom kao sbor važan, koji vlada najljepšim i najboljim družtvom u Hrvatskoj. Čitaonica u „Narodnom domu“ ima podići narodni družtveni život.[3] Sada je već stranka ilirska imala stalni politički značaj, zato je i ovo zabavno družtvo podjedno njeko stecište politika ilirskih.

A zar nije već ilirska čitaonica političkoga karaktera imala? Da li je Babukić uticao u politiku?

Cielo ilirsko doba veoma je drobno i neznatno, ako čovjek u njem traži velike, zrele državničke idee. „Narod bez narodnosti jest tielo bez kosti“ to je prava istinska deviza ciele ilirske stranke. To je deviza i vojvodam i onomu tamo zadnjemu gregariju, koji je pristupio uz zastavu ilirsku. Istina — i sam grof Janko Drašković izpovieda, da je zadaća njihova stvoriti književnost za osam milijuna Slavjana;[4] istina da je idea sveslavenska sve Ilire ogrievala, ali stalna i ugovorena programa, ja do sada niesam našao. Ali to nije drugačije niti moguće bilo. Jedva je početo bilo najveće djelo naroda hrvatskoga ovoga vieka — osiguranje i ujamčenje narodnosti hrvatske. A to su nam Iliri za njekoliko godina junački pribavili i krvlju za narodnost prolivenom za sve vieke posvetili.

[1] Sr. Viestnik Nar. zem. muzeja u Zagrebu 1871. str. 1—6.

[2] Sravni: Zapisnik čitaonice god. 1838., predloge Draškovićeve sbog goriva itd

[3] Tako mi pripoviedaju osnovatelji „Narodnoga Doma“, a glavni izmedju njih dr. Aleksa Vancaš.

[4] Zapisnik čitaonice god. 1842.

Ilirska stranka stupi god. 1842. na političko polje s osebnim narodnim programom — prvi put. I taj put je krvi poteklo u Zagrebu.[1] Kralj je poslao svoga komisara u Zagreb. Velike tužbe digoše se na Ilirstvo i do samoga kralja.

Tajno se je javljalo, da Iliri kane osnovati novu kraljevinu i odciepiti se od Ugarske, da Ugarska po tih osnovah ima biti podnožje giganta slavenskoga, Slaveni da su pozvani Europom gospodovati i opet Iliri da imaju namjeru Ugarsku podjarmiti, mladež ilirska da pjeva u mjesto: Bog poživi našeg kralja, Bog poživi našeg Gaja i sto sličnih tužba.[2] — Tješio je istina Ilire u čitaonici grof Janko Drašković: „Pamtite, da ako nas i protivnici naši zarad djelovanja i napredka našega napastuju i u izkušavanje vode, da premilostivi kralj naš i ciela njegova uzvišena kuća napredak naš žele.[3]

Al zato ipak pada početkom godine 1843. ime ilirsko na veliku žalost svih Ilira. „Danica ilirska" počam od broja 3. morade primiti naslov: hrvatska-slavonska i dalmatinska. Grof Janko Drašković podje na čelu jedne deputacije i „do najvišega priestolja." Povrativši se, tješi opet u čitaonici: „da je kralj svim svojim narodom pravedan otac i da neda jednoga po drugom potlačiti, a i one, koji se tuže proti imenu ilirskomu želio je umirivati." Oni da su kadri dokazati, da je ovo ime naravno, i baš glede jezika ne samo starodavno i svim južnim Slavjanom obično bilo, nego da je i od previšnje vlade svagda tako u provincialu kao i u militaru upotrebljivano bilo.[4]

Babukića zapala je već godinu dana prije častna zadaća, da brani ime ilirsko. Kad se je već bura spremala na ilirsko ime imao je on na ime braće ilirske pisati Šafařiku.[5] Kako je on to izvršio, svjedoči naš veliki prilog[6] — „Vi ste muž pravedan i istinu ljubeći, muž u historii slavjanskoj najzaslužnii, najvještii i

[1] Sr. Geschichte des Illyrismus str. 97—108.

[2] Jednu takovu denuncijaciju našao sam medju spisi Babukićevimi; gdje jedan takav majstor cvili, što neće Hrvati, da uče magjarski i kako njega zato progone, što je Magjar i da mu je jedva živa na ramenu glavu.

[3] Sjednica čitaonice 15. prosinca 1842.

[4] Sjednica čitaonica god. 1843. 23. kolovoza.

[5] Tako mi kaza Ivan Kukuljević.

[6] Br. 7., koji smo našli u konceptu.

najizkusniji; nu pri svem tom — oprostite mojoj drzovitosti i zajedno iskrenosti slavjanskoj — nezadovoljavate našim mladim ovdje u Zagrebu porodivšim se ćućenjem i mišljenjem."

„Mi naime u toj misli živemo, da je poluotok trački od starinah slavjanski bio i da je tudi jedno pleme slavjansko živilo, koje mi polag uzetog od starine običaja sada u obćė ilirskim nazivamo."

On stane biti Šafařika iz njegovih vlastitih spisa, stade mu dokazivati iz pisaca starih i po svjedočanstvu pisaca novijih hrvatskih, koji su uzimali ilirsko i slovinsko ime za jedno; i ako seobom narodá veliki narod ilirski, koji je stanovao izmedju jadranskoga i crnoga mora nije mogao izčeznuti s lica zemlje. Gospodari su se mienjali na tračko-ilirskom poluotoku, al narod je ostao.

Babukić je u obće u ovu razpravu sabrao sve dokaze o ilirskom imenu i o narodu, da je bio slavenskoga poriekla. On je sabrao sve dokaze, koji svjedoče jasnije nego li i jedan drugi ilirski spis, kako su Iliri ovo ime razumievali i živim uvjerenjem smatrali ga svojim liepim narodnim imenom, kojim će se imati dostojno riesiti i ponositi osam milijunah južnih Slavena.[1]

I god. 1843. piše on dokaze za ime ilirsko.[2] Pravoga političkoga djelovanja u Babukića neima, premda njegovo rodoljubivo srdce niesu mogli minuti osobito oni dogodjaji, u kojih se je ilirska krv prolila. Zato priobćujemo u prilogu onaj mali opis 29. srpnja 1845.[3]

Razstajuć se s ovom velikom i znamenitom periodom Babukićeva života i djela njegovih, obazrimo se malo i na naučni mu rad i napredak u nauci. Spomenusmo, da je sudjelovao kod iz-

[1] Sr. prilog 7.

[2] Imade njekoliko rukopisa o tom u njegovoj zbirci.

[3] Taj je opis pril. 8. onako naglo pisan odmah drugi dan, kad još niti svega dogadjaja nije poznavao. Kako mu je taj dan težko na srdce pao, svjedoči i jedna mala biljižka u njegovih spisih kaligrafijski napisana o posljednjoj žrtvi Iliji Gvozdanoviću svećeniku biskupije križevačke:

Posliednja sam žrtva, nevina ku ubi
Vlastitom domu samovolja prieka, —
A zašto? — to neznam, već što rod svoj ljubi,
O Bože! krv naša Tvu osvetu čeka.

To je, čini mi se, bilo na liesu Gvozdanovićevu.

davanja Gundulićeva Osmana. Sam spominje u jednoj predstavci na vladu, da je sudjelovao i kod riečnika Užarević-Mažuranićeva te mnogu tamo riečcu narodnu pridao, „premda rečena gospoda toga nigdje ne spominju." Pisao je članke o pravopisu. Najglavniji mu je u Bačkoj Vili[1] o pravopisu, gdje nastavlja izvoditi zakone o razvoju pisma, kako je ono bio počeo god. 1835. Na iste rezultate pozivlje se i g. 1859., zato više ćemo tamo o tom reći. Samo ovdje već velimo: krivo je mislio, kad je rekao: „da je paleografiji slavenskoj i u obće europejskoj nešto prislužio."[2] Javlja se jošte o pravopisu god. 1846.[3] o kojem postavlja glavno načelo: „piše se za oko, a govori za uho" čim brani pravopis etimologijski. Tako je osobito branio pisme „h." Na ovaj članak sam on nastavlja one dopise s Vukom,[4] gdje od Vuka brani pravopis ilirski. — To je sve za osam godina — veoma malo.

Tako nam se napokon na koncu prikazuje Babukić u nauci droban i neznatan, a u narodnom životu velik. On je učinio za narod sve, a za sebe skoro ništa. Velike potrebe naroda pritiskale su ga od dana do dana, potiskivale su ga u sto poslova, dokle ga ne odtisnuše od onoga strogo naučnoga smjera, za kojim je bio poletio godine 1835. Mi smo ga ipak mogli slavna prikazati, jer se je takav prikazivao svemu narodu i postavljamo zakon: U ovoj vele znamenitoj i za filozofa i historika vele zanimivoj dobi, gdje valovi narodnoga oduševljenja sladko uzrujavaju sve slojeve naroda, nesiecite pjesnikâ kritičko-estetičkim nožem, već izpitujte, kako je slavjanska ljubav njihovih pjesama dala narodu hrvatskomu osjećanje i snagu narodnu; ne sudite sa aparati europejske nauke drobnih spisa ilirskih, jer su ih diktirale samo krvave potrebe naroda, al nadahnjivala ih je ljubav naroda. I velim Vam u duhu Pavlovu: ako govorite sve jezike i imate sva znanja, a ljubavi neimate — da nećete smoći suda o ilirskoj dobi.

---

[1] Бачка Вила: Мисли о правопису Св. I. стр. 86—97. II. 136—145; III. 124—141.
[2] Sr. prilog 7.
[3] Narodni koledar 1846, (str. XXVII.—XXXVI.)
[4] Kolo knj. IV. str. 69. i dalje.

Babukić u profesuri.

Njekoliko je godina prošlo, dok su ilirske narodne idee toliku snagu u narodu stekle, da su im Iliri smjeli zatražiti i priznanje od same države; da ilirski jezik dobije svoje naravno pravo u školi i u javnih državnih poslovih.

Istom godine 1840. 24. siečnja u sjednici čitaonice, moli grof Janko Drašković gospodu članove: „neka svaki nastoji, da se po svih većih mjestih škole osnuju, da se tako u njih, kao i u gimnazijah naš junački ilirski jezik po mogućnosti uvede, a mi ćemo nastojati — veli plemeniti grof — da od premilostivoga i pravičnoga kralja našega dopuštenje zadobiemo, da se i javne katedre jezika našega zadobiju".

U sabor prenese grof Drašković još iste godine oto pitanje, koje se je onda ponovilo 1843.[1]

Odsele dakako neima tomu pitanju mira. S ogorčenjem bilježe neprijatelji Ilira, kako Iliri bune mladež, kako mladež pali magjarske gramatike i silovito traži, neka joj se predaje jezik hrvatski.[2] „Danica" s veseljem bilježi, kako se po svietu „dižu katedre slavjanskim jezikom. Kako je u Parizu zasjeo katedru slavjansku Mickiević, opetovano javljaju publici[3] kako svi slavenski djaci traže katedru u Pešti[4] i opet o berlinskoj i vratislavskoj stolici[5] javljaju u „Danici" više puta.

Tako su radili sve do god. 1845., gdje su već na saboru želje njihove i zahtjevi znamenito porasli[6]. Iste godine postigli su napokon katedru slavenskoga jezika na akademiji zagrebačkoj.

[1] God. 1843. čl. VIII. traži narodni jezik za škole, al se već šire želje Ilira. kad traže: „da bi se historia kraljevine horvatsko-slavonsko-dalmatinske od one dobe, u kojoj kraljevstva ova s Ugarskom jošt sjedinjena nebijahu u akademiji zagrebačkoj po profesoru historije, tako kao što negda biaše opet predavalo". — „Narodne Novine" br. 30. dokazuju, da je to još početkom ovoga vieka bilo.

[2] Geschichte des Illyrismus str. 81.

[3] Danica ilirska god. 1840. br. 16. (sveslavjanske viesti); br. 20. (o nastupu Mickievićevu); opet br. 33. katedra u Parizu.

[4] Danica ilirska god. 1841. br. 30.

[5] Danica ilirska god. 1841. br. 15. i opet br. 29.

[6] Kukuljević Jura Regni. Sabor 1845. Art. XV.

— Iste godine bude razpisan natječaj: „pro cathedra linguae croatico-slavonicae.“ Na natječajnom izpitu nadjoše se: Babukić, Mažuranić Antun, Mažuranić Ivan, Mlinarić Stjepan, Španić, Topalović Mato, Stanko Vraz, a imali su izraditi pitanja prispjela s bečkoga univerziteta.[1] Sve su to prvaci ilirski, al Babukić iznese mejdan, bude predložen za profesora i istom — iza težka očekivanja — dne 16. lipnja 1846. upravo na svoj rodjen dan od Nj. Veličanstva imenovan.

Sva se zemlja hrvatska obradovala. Čestitke prijatelja obsipaše Babukića. „Sva se Dalmacija raduje,“ kliče mu Preradović; „Vi ste učitelj jezika, sa tim tajne narodne! Bog Vam bio u pomoći — Bog i pravi duh slavjanski,“ javlja se sinovski Makso Prica. Uzhićeni prijatelji Topalović (suparnik za profesuru) i Mijat Novak posvetiše mu pjesme:

Da promiče, da se razvijava
Jezik, narod, naša stara slava,[2]

I svi i svi čestitaju, a starac otac najviše: „Fala Bogu, veli, da sam za moga života dočekao, i ti zaslužiti komad kruha zadobio.“ —

To je sve bilo u srpnju god. 1846. A kada se je početkom listopada stala mladež sakupljati u škole, dospješe s djetcom svojom i mnogi roditelji u Zagreb samo zato, da čuju prvo predavanje o milom materinskom jeziku. Iz Križevca, Karlovca, Krapine, Samobora i iz drugih mjesta mnogi se rodoljubi navalice odputiše u Zagreb, da što mnogobrojnije proslave ovaj znameniti dan.[3]

[1] Zanimat će možda koga, kakva su to pitanja bila:

1. Neka se izbroje podnarěčja jezika hrvatsko-slavonskoga i neka se dokaže razlika medju hrvatskim i slavonskim nariečjem.

2. Neka se izvode promienjanja imenah samostavnih po primjerih i neka se kažu imena samostavna neuredna. Odkuda i kako se vremena izpeljaju u jeziku hrvatsko-slavonskom.

3. Što je slovstvo hrvatsko-slavonsko i koje ima dobe? Neka se predloži kratki pregled dogotovštinski slovstva hrvatsko-slavonskoga. Zatim neka se prevede u jezik hrvatsko-slavonski iz učilištne knjige pod naslovom: Selecta latini sermonis exempla in usum I. humanitatis scholae. (Budae 1836. pag. 76.—77. Anibali respondet Scipio.

[2] Ovo je iz pjesme Novakove za koju je želio, da dodje u koji kutić Danice al Babukić ju je čuvao samo sebi za uspomenu.

[3] Po pripoviedanju suvremenikah.

„Narodne Novine“ javiše već prvoga listopada: Danas 1. listopada je prvi redoviti učitelj slavjanske književnosti u Ugarskoj i sdruženih kraljevinah g. Vjekoslav Babukić, običnu zakletvu položio, a dojdućega ponedjeljka imati će prvo svoje predavanje u kući kr. akademie, da kako u narodnom jeziku. Bog mu bio u pomoć! da nam od naših mladićah mnogo vatrenih, za slavu naroda i jezika gorućih rodoljubah odhrani. Nu ovo je za nas i u drugom obziru veoma znamenit dogodjaj, jer će se tim prvi put narodni jezik i u višje učilište uvesti. Tim je put prokrčen i od sada će samo od revnosti i postojanosti gospode profesorah i nadzornikah zavisiti, da se narodni jezik malo po malo i u druge nauke uvodi.“[1]

A onda opet na dan predavanja: „kao što smo već u prošastom broju javili, danas 5. listopada u 4 sata bila je prva prelekcia o jeziku i književnosti ilirskoj. U opredieljeni sat skupila se je množina slušaocah ne samo redovitih nego i izvanrednih, koji su takodjer želili dionici biti ovoga vele važnoga časa, gdje se je narodni jezik prvi put sa stolice učiteljske orio. I zaisto veoma je to znamenita stvar za nas. Od god. 1791. sve do lani uzdisali smo za katedrom narodnoga jezika, i što su nam otci naši uzalud želili, to smo mi postigli.

„Gospodin učitelj narodnoga jezika, stupivši u učionicu pozdravljen bi od mnogobrojnih slušaocah iskrenim živio.“

„Poslje kratka govora započe: „predavanje iztraživanjem o pronašaocu abecede.“[2]

Dopratismo Babukića sa težkih mnogovrstnih narodnih poslova na jedan, jasan i progledan put. Dopratismo ga na onu visinu, na koju se je on sam svojom krvavom mukom uzpeo, odakle je sladko poglédati na pretrpljene težke jade, odakle je mogao s ponosom pregledati za narodni jezik oduševljeni narod, te je mogao reći: Narode, po Tebi sam se uzvisio ja prvi na prvu stolicu narodnoga jezika, al sjeti se mene narode, kad se bude pitalo: „Tko nas je budio na ovaj liepi život, komu se sada radujemo?“

[1] Nar. Nov. br. 79. (Zagrebačke viesti).
[2] Nar. Nov. god. 1846. br. 80.

Dopratimo Babukića na najvišu kulminaciju. Sunce sreće njegove stade odmah. padati.

Učenikom svojim stao predavati o razvoju pisma tamo ćak od feničkoga, za što niesu bili pripravni; predavao im je o tvorenju rieči, zatim korenite slovke I. i II. razreda,[1] što je osnivao na nauci Dobrovskoga, što već ide u komparativno jezikoslovje — česa opet niesu mogli dostizati; učio ih i oblike, koji su opet prepoznati bili mnogomu mladiću.

Od početka do konca razvija se njegova učiteljska djelatnost ovim istim i jednakim redom. Preko koriena pojedinih riečih ide ciela pripoviest daleko tamo u praviek slavenski, a onda odmah iza toga zadje pripoviedalac u drobljenje pojedinih oblika; a izmedju jednoga i drugoga roje se citati iz slavnih pisaca.

Sladko se na sve to naslanjaju poslovice, nakićene malimi pripoviestmi.

Tražimo trag ovomu smjeru predavanja! Već na prvom obzorju Babukićeva života zasinuše nam tri zviezde slavenske: Šafařik, Kollar i Dobrovski, a sva tri šire se po svih ograncih jezikoslovja, književnosti i starine slavenske. Na toli velikom polju stao se je kretati i mladi advokat, jezikoslovac i tajnik svih družtva. Težko ih je dostizao. A zagledaj jošte u specialiste, koji su, dobro i sustavno izučeni, viek svoj nad pojedinimi predmeti naučnimi probdili. Valja pred njimi kapu skinuti. — A uzmi na oko još one sanskritiste, koji tamo u pradavnoj davnini skladaju glasove dviju svietova, onda se i po gotovo pokloni. A opominjemo ovdje čitaoca, da Babukić već prve godine za svjedoke zove Boppa, Raska Grimma i slične uglednike.[1] —

Tako on stoji, nemoguć sliediti pored ogromnih narodnih poslova specijalno kojigod smjer, u velikoj jezikoslovnoj nauci uviek s kapom u ruci. —

Da je Babukić kojom srećom odmah zaronio u bistre vode živoga jezika hrvatskoga, kojega su glasovi njegovu srdcu tako dragi bili, kojega je skladanje um i srdce njegovo osvajalo, bio bi uz mravlju marljivost svoju, doskora dospio na samostalne

[1] Sravni Slovnica ilirskoga jezika. Predgovor str. IX.; gdje kazuje, što je sa svojimi djaci obradio.

[2] Sr. Danica ilirska god. 1835. br. 31, i 32.

staže, bio bi lahko i brzo napredovao, bio bi si učinio profesuru pravim i podpunim veseljem života.

Al gle! spomenusmo sladki spomen poslovica i rieči. To je iz živoga jezika. Da kako da jest, al rieči i poslovica trebalo je doba ilirsko, trebali su pojedini ljudi, trebao je i on sam, zato i ima njekoliko započetih sbiraka poslovica — med njegovimi rukopisi do god. 1846. Spomenusmo već i njegovu pohlepu za liepimi misli, a ove su liepe i k tomu pobrane iz ustiju naroda. A niesmo li gore pohvalili one citate i crtice o svih mogućih kriepostih.

Niesmo li hvalili onu slovnicu s dialektičkimi različicami. Jesmo, al pridodasmo, da danas nebi tako dobro bilo.

Ako još pridodamo i podpuno uvjerenje o ilirskom narodu starom, da je bio slavenski[1] — onda nam cieloga eto Babukića iz ilirske dobe. Koliku li je onda hvalu i slavu stekao!

Al — ono je bila radnja u životu, koji je prostran i bez sustava, a u školi kreće se sva radnja na tiesnih i gladkih slojevih paragrafa i pravila. Tko je u životu liepo i živo radio, može u školi širom razsuti pravila i sustav, može prevelikom mjerom dajući, napokon ništa ne dati; tko je pak u školi naučio savijati deset izreka cieloga recimo opisa u jednu izreku, koja ima biti pravilo, taj će i najsjajniju stvar, kad ju upravo bude htio opisati, steći u njekoliko tamnih izreka, u kojih će si čitalac poći istom smisao tražiti, a slike neće nikako nalaziti. Škola i život i riedko se slažu!

Babukić je donio iz mnogobrojnih svojih narodnih poslova u školu ipak jednu i bezprimjernu kriepost, koja je osobiti uries

[1] Babukić je jošte u Slovnici (g. 1854.) uvjeren, da je jugoslavensko-tračko-ilirsko ime narodopisno. Ime pako bosansko, dalmatinsko, hercegovačko, hrvatsko i srbsko jesu imena posebna politična ili pokrajinska. Za dokaz citira Jambrušića, čega će se dobro sjećati svi njegovi učenici, da su u predavanjih po sto puta čuli: Et haec de Illirico, quod nonunquam generali nomine Slavonia, alias etiam Dalmatia aut Liburnia etc. dicebatur: imo et Croatiae nomine totum significari Illyricum non raro audies. (Predg. str. VIII.) To je mnienje svoje zastupao i u programu gimn. zagreb. u članku o glagoljici. Tako i u predgovoru o jeziku Kavanjinovu g. 1859. str. IX. (g. 1861.) „Vaskoliki naš jezik slovinsko-ilirski iliti jugoslavenski nalazeći se u trokutnom prostoru zemaljskom izmedju Dunaja, crnoga i jadranskoga mora“.

Tako i u Kačiću (Predg. 1862.) A poslje slušasmo to ustmeno. Vieran Ilir do groba.

učiteljskomu zvanju: a to je red i točnost. Red i točnost pozlatiše već prije toga njegovo tajničtvo čitaonice — ilirske. —

Uz profesuru mu je prva znatnija radnja oko riečnika Drobnićeva.[1] —

Josip Drobnić kapelan u Štajeru bio je podnio „Matici ilirskoj“ Mali riečnik, k čemu je Antun Mažuranić i talijansko nazivlje pridavao.

Taj mali riečnik imao je služiti samo za prvu potrebu, ali umah se pri tisku pokaza, da ga valja dopuniti, što je uzeo na sebe Antun Mažuranić, uz njega pristao je Babukić. U doba rata riečnik uredjivati i tiskati, to je velika muka, koja je pala na Babukića. „Duša se svakoga domorodca — veli on sam — veoma uznemiruje i bistru mu sviest, koja je pri izradjivanju ovakovieh ozbiljnih djelah osobito potrebita i nehotice vrlo smutjuje. Pomislite si, molim Vas, kako nam je kao i svakom pri duši bilo, kad je god. 1848. revolucia gotovo cielu Europu uzkolebala; pomislite, kakove znini (zone) nas prolažahu, kad je naša vojska Dravu prekoračila i proti Pešti primicala, a osobito pomislite Bog a duša Vam, kako nam je bilo, čuvši da na Beč lumbardami udaraju, pa da na sve strane gori — a riečnik naš u plamenu — i kako nam je opet odlahnulo razumjevši, da je naš riečník u Beču zdrav i čitav ostao.“

Uz ovaj riečnik izašla je njegova slovnica na njemačkom i talijanskom jeziku. —

Još god. 1850. bio je od bana Jelačića pozvan u odsjek za prosvjetu, gdje su skoro sve osnove o hrvatskih školskih knjigah kroz njegove ruke prošle i mnoga je osnova od njegove ruke.[3]

Iste godine padne i tako zvana stara filozofija, a Babukić morade sa još dva druga s akademije na gimnaziju. S četiri sata dospio je na šestnaest, od zrelih mladih ljudi k djetci, od veće plaće na manju, od časti akademijskoga profesora na gimnazijalnoga učitelja, od predavanja samoga hrvatskoga jezika na naučanje historije, njemačkoga jezika, psihologije itd.[4] Kako je

[1] Ilirsko-němačko-talijanski rěčnik od I. Drobnića osnova gramatike ilirske od Vjek. Babukića, U Beču 1849.

[2] Predgovor str. XIV.

[3] Kako svjedoče mnogi spisi.

[4] Za predavanje svoje psihologije preveo si je najprije psihologiju dr. Mathiä (Leipzig 1844.), a onda Hanuševu psihologiju. Obadvoje u rukopisu. I uvod

to Babukića bolilo, vidi se odatle, što se u tolikih predstavkah na ministarstvo „pravednim gněvom“ diže na otu „golemu nepravdu“ — i to po više puta.

Zar ga nije trla i mrvila nevolja naroda njegova?

Kada se uman čovjek samo malo zamisli u onaj tamni duboki jêk, koji je pronicao i najniže slojeve, a samo se je uzdahom izricalo: prevarili smo se u naših nadah — onda se nije čuditi, što pojedini ljudi poklopiše glave. Kad čovjek na um uzme onu tišinu života iza onih burnih kongregacija, kad čovjek uzme, kako su sada izčezli glasovi davorija ilirskih; kako se je dapače dolazkom stranoga činovničkoga svieta fizionomija svega našega družtva promienila; komu će onda još nejasno biti: zašto i kako je upravo hrvatska proza svoj puni razvoj počela poslje 1850. Komu će biti nejasno: zašto skoro svi pjesnici postaju prozaiste. Zašto od vatrenih rodoljuba postaju mlitavci — toga niti pitati nećemo.

Babukić bio je i u prvanjih godinah tih i miran, a sada pritezala ga prvih godina kući velika Ilirska slovnica. Recimo, da mu je ona davala njeko zadovoljstvo. Tim je teže osjećao poraz iza ove radnje.

Samo da njemština nepoplavi hrvatske škole, plaćao je ban Jelačić po petdeset forinti i za same prevode dobrih knjiga za škole, a Babukiću za slovnicu po arku ponudio šestdeset forinti. Babukić se požuri s radnjom i dade knjigu na svoje troškove tiskati. A ministarstvo mu knjigu zabaci. Trošak na tiskanje slovnice bio je do hiljadu forinti. Pred dvadeset godina eno uznesen je bio svojom slovnicom pred prvake ilirske, a veliki slavista Šafařik već je onda želio od njega veću slovnicu. — Sada poslje dvadeset godina činilo se Babukiću, da se je primakao cilju svojih želja, gdje podaje pravu svoju veliku slovnicu — sada vele, da se je nauka u toj slovnici napisana već preživila.[1]

u obću poviest imade gotov u rukopisu, jamačno iz one dobe (do god. 1854.), kad je još bilo hrvatsko predavanje na gimnaziji zagrebačkoj.

[1] Medju spisi njegovimi imade sud od ministarstva nastave, u kojem se kaže: „Ungeachtet der lobenswerthen Mühe, welche der Verfassser auf dieses Werk verwendet hat, waren ihm bei dessen Verfassung die Rücksichten fremd welche für ein zum Unterrichtsgebrauche bestimmtes Buch massgebend sind.

Überdiess hat er alle jene Fortschritte unberücksichtigt gelassen, welche die Sprachwissenschaft im Allgemeinen und die slawische insbesondere seit

A da nebude jednà nesreća sama, još joj se jedna pridruži. Te godine izgorila mu je otčevina njegova, na kojòj je živila njegova sestra. Bilò je kvara preko šest hiljada forinti.

Bacio u slovnicu do hiljadu forinti, a sad daj kući, pomaži sestru, neimaš — posudjuj. Još deset godina kašnje plaća Babukić dugove, a jednu je stotinu izplatio istom 1867. Moleć podporu od vlade g. 1861. kaže „da na svoje poštenje može reći, da nije

Dobrowski gemacht hat. Die beste Partie des Buches ist die Syntax, obwohl auch diese nicht frei von Mängeln ist, und eher von dem Lehrer als von Schülern benutzt werden kann. (Ministerial-Erlass 20. April 1855).

Koliko ga je to bolilo, svjedoči najbolje njegova velika utjeha na dosta malu pohvalu Schleicherovu, koju je dobio, kad mu je poslao svoju slovnicu. On je taj list do pred zadnje dane života svoga uza se nosio i mladjim ga ljudem rado pokazivao.

Schleicher mu se zahvaljuje na slovnici i veli: Ich werde zwar erst nach neujar hinreichende musse zum studium derselben finden, habe aber bereits durch einen nur flüchtigen blick in dieselbe das ser anerkennenswerte verfaren die syntaktischen regeln nicht durch selbstgemachte, sondern den anerkannten schriftstellern (zu denen vor allen der sangbegabte volksmund zu rechnen ist) entnommene beispiele zu begründen, wargenommen. (Prag mj. prosinca 1854.)

Nebismo išli dalje suditi o slovnici, da nije Babukić i kašnje ovu istu slovnicu dopunjivao, što se dakako još nalazi u rukopisu. Timi dopunjci pokazati ćemo: kakav je smjer nauke Babukićeve i kašnje bivao.

Etymologija zauzimlje prvi (S. 1.—163.) i najveći dio slovnice, koji je obradjen s najviše veselja, a s najmanje sreće. Osobito ovim dielom imala bi slovnica dobiti historijski i komparativni karakter, za čim je on već od mladosti svoje čeznno. Nije niti pri dopunjcih na to zaboravio. Imade veoma mnogo, skoro za svaku stranu etymologijskih bilježaka. Za primjer navodim samo jednu: k. str. 59.: zec. Već u tiskanom izvodi, da je „po prilici sastavljeno iz predloga za i korena prvoga razreda ja: ja-ti". Onda na strani bilježi ovako: U razgovoru sa g. Cahom tajnikom c. kr. namjestničtva hrv.-slav., rodjenim Kranjcem iz Vipave, bivšim podžupanom u Požegi (g. 1853. i 1854.) velikim ljubiteljem lova saznadoh, da zec nogama svojima većma prostora zajima, nego ostale životinje, — po razmierju, — te da zato se zove zajc ili zajec = zajac, (od za i ja-ti polj. jęć — AT).

Imade i medju tim izvodi i veoma smjelih, a nalazim iz novije učene knjige i dosta puno puta spomen Miklošićevih djela.

Oblikoslovje ne mienja se novimi pravili, al steklo je mnogo primjera osobito iz narodnoga govora. Vuka je skoro svega izcrpio. Za primjer navesti ću ona tri padeža plurala u slovnici str. 183. i 184 br. 9.

iz svoje slovnice izvadio svoga troška". To mu i mi svjedočimo, jer smo našli poslje njegove smrti skoro svu u paketih, kako je od knjigoveže došla.

Godina 1855. jest Babukićev Waterloo, Cannae ili što drugo, čim označujemo strašni poraz, od koga se nije nikada više opooporavio. Jošte je sakupljao nješto sila po dva tri puta, al stara se sila više povratila nije.

Dativ:

Stričevićem kape pozlatjene (Vuk: стричевић).
Nosiocem tanane košulje (Vuk: носилац).
I Turkom se ruke preledile (Vuk: преледити се).
Kako dodje Oblačićn Rade,
Tako Turkom turski selam dade (Vuk: селам)
Britku sablju prebi na četvero,
Da mu sablja Turkom nedopade (Smrt M. Kraljevića).
Pa se onda svatom okrenula (S. n. p. II. S. 243.)
Kad ustanu kuka i motika,
Bit će Turkom po mediji muka (Vuk: медија).
Daje bakšiš mladim Serajlijam (S. n. p. III. str. 129.)
Djevojka se svatovom nadala (S. n. p. I. str. 280.)
Mojim snaham (S. n. p. I. 280.)

Lokal:

Na pleći(h) mu parte iznijela (Vuk: парта)
I u dvorih svoje postójanje (Vuk: постојање)
Legoh spati, Boga zvati, Bog se desi na nebesih (Vuk: спати)
Te mi reza bornu suknju,
U skutovih razboritu
U pojasu saboritu (Vuk: саборит)
Po brdina(h) i dolina(h)
I sljepački(h) torbetina(h) (Vuk: брдина)
Jal se biju na Popina(h) vile? (S. n. pr. III. S. 51.)
Mojim šorom nikad blata nema,
Sve švaleri na štikla raznieli
Advokàti i mladi jurati (Vuk: штикла)
Cvili Miloš, kako ljuta guja
Privlači se na pendžer tavnici
Te on gleda junak po sokacih (S. n. p. II. 246.)
A vise joj zmije o dojakah (m. dojkah) (S. n p. II. 12., 46.)
Ta evo ga mila nevo,
Gdi drma na vratih (Vuk: уздрмати)
Po hajducih po lošu zanatu (S. n. p. str. 11.)
Sve na vrancih i na dobrih hatih
Na kulaših konjih nejašenih

*

Med ote napore, kako bi se oteo vječnomu literarnomu sanku uzimljemo članak što je izašao poslje mučanja od pet godina: „Mnĕnje o postanku glagoljskih pismena“.[1] Babukić je i opet pokazao, da poznaje cielu literaturu o tom važnom predmetu; al i opet stoje stoje stariji svjedoci pored mladjih kao jednako krepki i važni; opet evo poklona onim autoritetom, koji su oštroumno ovo pitanje izpitivali; a iza tih poklona vraća se Babukić na svoje mnienje, što ga je izrekao u „Bačkoj Vili“, kako su od Kadma Feničana pismena prešla na grčke i ilirske strane i tako postala glagoljica.[2]

Na angirih jošte nežvalenih (Ilić Slav. nar. običaji nar. p. str. 32.)
Žioka: (kao mala gredica, što se njih više pribija po sagovima u u kuća(h?) (Vuk riečnik).
Eno gospod na iztočnih vratih (Narod. pj. Vuk).

Instrumental:

Svaka voda s potočići jaka (Vuk: poslovice)
Sa praporčići sa djavolčići (Vuk: r.)
Pa se biše i sjekoše s Turci (Vuk: сјећи се).
Kad idemo na udarac s Turci (Vuk .r: страга).
Medju se se hoće da pomore
Zlatjenima da pobodu noži (Vuk r.: побости се).
I pristo sam nezvan za svatovi (S, n. p. II. 143. 427,)
Pavle ćuti, ništa negovori
Veće jezdi napred pred svatovi (S. n. p. II. 243.)
S nadžaci joj rake izkopajte (S. n. p. II. str. 36. 343.)
Što je tebi drugarice Angjo,
Da ti nećeš čeda njegovati
Kojeno si pŏd prsi nosila (Ilić nar. slav. običaji str. 24.)

Ovi će primjeri može biti dobro doći gramatikom, zato sam ih ovdje umetnuo.

U skladnji uzimlje Babukić primjere iz pjesnika hrvatskih od 16. vieka do danas pored narodnih, kaó što je to činio već u tiskanoj slovnici.

Slovnica njegova svršuje naukom o pravopisu. Kolike su se promjene dogodile u pravopisu, odkad je slovnica izašla, i sám sam ljubopitljiv bio, da vidim opazke i dopunjke. Neima niti opazke niti dopunjka. On ostaje tvrdo pri starom svojem nauku o pravopisu.

Babukićeva je slovnica u obće njeki ne gotov nagli pokus historijske gramatike, čemu se mi istom sada primičemo po slavnih radnjah Daničićevih

[1] Program gimnazije zagrebačke god. 1859. S. 20—29.

[2] Бачка вила III. str. 128. U isto vrieme radio je drugi Hrvat dr. Franjo Rački (Slovjensko pismo 1861.) o tom istom pitanju i išao istim pitanjem sravnjivanjem i razvojem pisma nastojao utvrditi nauku Šafarikovu o glagoljici, samo da kako mladjim, krěpčim kritičkim duhom.

Pored sve nove književnosti, koju upravo pokazuje da poznaje, vraća se on natrag na omiljele idee iz mladosti. Tako je od prilike bilo, kad je posljednji put stupio na književno polje u malom „predgovoru o jeziku Jerolima Kavanjina“,[1] koga je izdao zajedno s Kukuljevićem.

Opet je Babukić navalio govoriti o razdiobi nariečja, a Jagić kô s maljem po glavi uništujućim sudom odreže: „Tu se ponavljaju stvari trivialne, stvari čuvene i pisane već po sto puta, što ih ako Bog da sada već svaki djak znade“.[2] —

Od Babukića neima dalje tiskana ništa.

Sada nas pita sudija historija na ime majke domovine: a što je radio desetak godina, dok je bio jošte živ i zdrav, kažite, da mu sudim — a poslednje godine bolesti i nemoći i ja mu rado opraštam.

Historiji sudiji odgovaramo. Kada smo poslje smrti pokojnikove dospjeli u njegov stan, gdje je stanovao trideset godina, da pitamo o knjigah i rukopisih, stali su domari njegovi najprije tražiti onu knjigu jednu, koju je stari gospodin uviek pred sobom imao i u nju nješto zapisivao; a nam se prikaže nekakav jež: sav okrugao i bodljike u okrug razpustio. To Vam je Drobničev riečnik. Dvostruko je i trostruko interfoliran, samo što je na širom liste raztvorio, zaklopiti ga nemožete. Znamenito je pomnožan. Na koncu iza stotinâ cedulja i umetaka napisa si Babukić ovaj motto: „O slovniku iole savršenu može se reći, da savršenost njegova ne biva odmah s mjesta i neskače iz glave jednoga meštra kao oružana Minerva iz glave Jovine, nego postaje malo po malo dugim vremenom i sjedinjenimi a opetovanimi silami mnogih pomnih umjetnikah“. (Babukić.)

Riečnik ovaj pomno pregledasmo i nadjosmo vierno i točno rieči prevedene na njemački, nadjosmo uz riečnik bilježaka, koje imadu cieli sbornik fraza i poslovica, od kojih su mnoge prevedene; nadjosmo rieči, koje su pričicami po načinu Vukovu protumačene.

[1] Dra. Jerolima Kavanjina: Bogatstvo i ubožtvo. U Zagrebu 1861. Predgovor s. IX.—XIV.

[2] Naše gore list g, 1861. br. 28. str. 226.

Riečnik će ovaj ili sav ugledati bieli sviet, jer dopunjuje Vukov, a stoji skoro sav na osnovu narodnoga govora, ili će pak poslužiti u mnogih riečih velikomu akademičkomu riečniku. Tako će se — daj Bože — i za onih mrtvih desetak godina (kako se je prikazivao) Babukić ipak odužiti majci domovini.[1]

Radeć tako tiho i polagano poslednjih petnaest godina sve su se više umnažali gorki dani, a jedan samo sretan i blažen, kada ga je Nj. Veličanstvo god. 1863. odlikovalo vitežkim krstom reda Franje Josipa.

U težkom radu gimnazijalne profesure porasli su zahtjevi učitelju hrvatskoga jezika od onda, kada je povraćenim ustavom hrvatski jezik postao glavni i nastavni, a sile Babukićeve sve su više padale. Nalazeći se medju mladjimi drugovi, koji su skoro svi njegovi učenici bili, težko mu je bilo slušati gorke tužbe i opomene, da mu naučanje ne odgovara zahtjevom onim, koji su postavljeni za živi i nastavni jezik na gimnaziji.

I iz vana iz naučnoga svieta nije mu se bolje godilo. Kada je god. 1867. otvorena jugoslavenska akademija znanosti, kada se je tako u život privelo družtvo, za kojim je on čeznuo tamo od g. 1839., o kojem je i toliko nastojao — sada njemu u tom družtvu mjesta neima.

I škola i nauka prizivala mu je na taj način jasno i glasno: „Zaostao si Vjekoslave, preživio si se Vjekoslave!“

Zato je on bio kao slaba trska izmed jakih vihrova, koji uzrujavaju domovinu. Lojalnim čuvstvom hvatao se one zelene

[1] Za primjer navodim samo dvie ili tri rieči:

K. str. 480: Vratić, m. (slov. vratič). U Zagorju kod Krapine izmedju Krapine i sv. Križa pripoviedaju, da je vratić dobar za oblaganje tiela, a osobito trbuha, za bolestnike, da izvlači bol i vatru, malo ga naparivši ili skuhavci. Zatim da je vratić moćan za pčele, ako bježe od kuće, pak skuhavši ga i namazavši košnice, da neidu pčele više nikamo. Vratić raste po jedan rif visoko od zemlje i imade žut, okrugao cviet kao gumbić, od prilike kao smilje. Ja sam ga vidio kraj vode Krapine. Vuk: Вратић, Vratić, m. Melisse, f. Bienkraut, apiastrum, melisophyllum, melinum, melissa, meliphyla, melitena, artemisia. (Vidi Belostenec: Vratich trava, f. oman umanika. Veliki koren, f. Ljubica pčelinja.

K. str. 477. Veslidjen, m. (cviet), kita veslidjena. (Kačić u pjesmi kraljica ugarska sa kralji krštj. — i u pjesmi od sv. Jurja), f. Vuk: rieč веслиген i васлеђен, f. meslidjen, f. Velsagenj.

grančice, koja je upravo u onaj čas prolistala i snage pokazala — stajao je uviek vierno uz svaku vladu. Nije on niti prije nikada vjetrova političkih razpirivao, nije niti medju prvimi pobornici političkimi bivao; težko da je on ikada i pjevao: lomi, sjeci, tuci, pali — zato su i zadnji njegovi obumrli dani bili različni od novoga jakoga života njegova naroda.

Idea ilirska i slavenska bila mu je sveta — samo Hrvatstvo preslabo. — A kada se je onako nemoćan zanio u pripoviedanje o slavenskom svietu, činilo nam se, kô da je ustao jedan čovjek iz njekoga prošloga vieka, koji propovieda najsvetije istine, a nitko ga više ne razumije.

Babukića riesila je točnost i urednost u poslu, a toj je ostao vieran do groba pored sve slabosti tiela i duha.

Prijatelji su ga nagovarali dulje vremena da ostavi školu, al on je uztrajao sve do d a n a 20. prosinca 1875. U ponedjeljak po podne odmarajuć se po više puta od duge ulice dospio do gimnazije — a i iste noći umro. —

Život nam Babukićev pokazuje sudbinu pojedinca čovjeka kod naroda mala, koji se bori za svoj obstanak. Kad nove idee u narodu uzkipe, čini se, da lasno dodjoše do slave oni ljudi koji se upravo prvi nadjoše na okupu. Ali koliko težko i krvavo breme na nje pada! Sve male i velike potrebe naroda nose oni, radosti diele s drugimi, a žalosti nose oni sami; svjetina uživa samo sladke nade, da će pravedna stvar uspjeti, a strah, ako ne uspiju, tare samo nje. Oni su u svome narodu sve, te neimaju kada tvoriti neumrlih naučnih djela. Oni su žrtva koju pale i sažižu potrebe naroda, a istom iza tih svetih žrtva dolazi ono liepo vrieme, gdje se već narod osjeća siguran, gdje se radnja počimlje dieliti, a pojedine se radne sile skupljaju već oko pojedinih predmeta.

Početak ove dobe kod Hrvata doživio je i Babukić, ali već tako slab i onemogao, da se je jedva u njoj mogao razabrati. Bio je on zato ipak „medju svojimi i svoji spoznaju njega“ i vele: S l a v a m u, j e r n a s j e ON PRVI u č i o p i s a t i n a š m a t e r i n s k i j e z i k.

Prilozi

kojimi se razsvjetljuje život i djelovanje Babukićevo u ilirskoj dobi.

I.

Godine 1832. (mjeseca siečnja). Pismo Babukićevo profesoru Ivanu Krst. Franikiću u Požegi. Iz koncepta.

Blagorod: Gospod.
milli Ucsitelju moj.

U proshastim pisma mojega redovom Vama obznanio jesam, da mloga o nashoj Slavenskoj Literaturi, a mloga o mojem Stalisu razgovarati se bi imali. Od obodvoga na kratkom: Shto se perve doticse, onase daleko pruxa, i od nje nemorem sva na papir staviti, nego samo vaxnia obznanujem, kanoti: da svi Slavenski Mudroljubci k-podpunjenju jezika svojega, koji ne toliko znanje, koliko orudelje, illiti instrument k-podpunjenju znanjah jest, mlogi trud i znoj alduju. — Posluju oni o obchinskom Slovaru illiti Alphabetu, koji najspretnie je poslidstvo sav Slavenski narod u Slovstvu illiti Literaturi sojediniti. Obchinski Slovar daje nam sridstvo da se laglje razumiti moremo; akose razumiemo lagko chemo se jedan drugomu obviknuti, jedan od drugoga ricsi potribovati, i stim nacsinom ujedinuti. Daje nash jezik Illyricski najprostranii i najljubkii nijedan ucseni Slavenac nikovati neche. Med Illyre u obchinu brojimo svu krainu Horvatsku, Slavonsku, i Magjarsku, Slavoniu, Dalmaciu, Banat; u Magjarskoj sve Serblje i one Illyre koje u Pecsuju Boshnjace, u Subotici, i u Zomboru Bunjevce zovu, kako takodjer Budimce, osim Slovaka. — G. Shaffarik Mudroljubie Doctor i 6-te Shkole u Novomsadu Professor Literature Slavenske osebuini Ljubitelj u svojoj „Geschihte der Sla-

wischen Sprache und Litteratur" Narod Slavenski, koji priko 70 milliona po Schlözeru, i Schnabelu Nimacskim Statistikerom iznosi, u dvi poglavite grane razdiljuje, obidve pako u grancsice. — On je zato Nimacski piso da svi narodi Slavenski mogu csitati, jerbo Nimacski jezik Classicski. — Na njegovu knjigu praenumeriralisuse svi Ljubitelji Slavenskoga Jezika u Europi — Jozip, onaj nikad zaboravni Cessar, i naroda svoga pravi otac, kada bi se na Thron popeo, pitao je svoje Dvorjanike, bili Nimacsko, illi Slavensko Carstvo svoje nazvo, (buduchi da Slavencov Carstvo Nimacsko za onda 12 a sada 15 milliona uzderxaje, sami Slavenci pol naroda Carstva Austrianskog csine. Med Slavence Pemci, Poljci, Slovaki u gornjoj Magjarskoj, onda Kranjci s ostalima koje gori malo pervo brojili jesmo) odgovorilisu neka nazove Nimacsko, jerbo Nimacski jezik boljeje izverstan. — Ucseni Muxi vele: da je samo jedan Europeiski jezik; a csetiri njegove grane illiti poglaviti Dialecti, kano ti: Gercski, Latinski, Slavenski, i Nimacski: Gercski ostaje nerazdiljen. —

2. Latinski u Francuzki, Portugalski, Spanjolski i Talianski.

3. Slavenski u Ruski, i ostale kakosmo gori brojili.

4. Nimacski u pravi Nimacski, Saxonski, Englezki i ostale.

Od ovuda je viditi da Slavenski svimah pervenstvo otima. Da su ova 4 Dialecta soglasna vidise iz ovih ricsih

Gercski ostavljam.
vinum, vino, Wein
oculus, oko, Aug
mus, mish, Maus
nasus, nos, Nase
juventus, junost, Jugend.

Madjarski nije Europeiski zato od njega chutim; ali od toga G. Pèterfy koga pozdravljam, nishta nekaxite, samo ga pitajte: kako se magjarski Srida, Csetvertak, Petak, obrok, obrucs, sino, zob, palica, zalog, stol, oblok, pivnica, i ostala zovu.

U obziru na broj Naroda Europeiskoga, ucse nas Statistekeri, da Slavenski svima pervenstvo otima, koji broji okolo 80 mill, Latinski okolo 50, a Nimacski okolo 40. —

S-dopushtjenjem Stareshinah pridaje se u Zagrebu Philologia Horvatskoga dialecta, moj Soucsenik Smodek pridaje, na koje ne samo Diaci, nego takodjer Madjarski Professori, Professor Philo-

sophiae Moyses osebuini Philolog Slavenski, Fishkali, Juratushi, slovom izabrani Ljudi pohode. — Usudio bi se anda Vas ljubezni Ucsitelju moj moliti; premda od Vashe u pisanju Slavenskom oshtro umnosti nedvoim, da bi ne samo Junosti u Shkoli, nego takodjer svimah Domorodcem materinski jezik, i njegovu cinu priporucsili poleg onog pravila: nosce te ipsum et alios, od spodobnosti nosce tuam nationem et alias. — Ktomu bi ja, da bi smio govoriti, svakomu Slavencu G. Shaffarika Knjigu, koja 2 f C·M. koshta, priporucsio. Ona zadrxaje sve narode i njiove dogadjaje, takodjer svakoga naroda pisce napose. — Od ove neka je dosta. Shto se pako drugoga doticse, jasam nakanio da budem Pop, shtochete vi na to rechi? ja bi zaisto volio svitovni stalish, ali kudachu se okrenuti, bili vojnik bio? molim Vas za vash ucsiteljski Svitt, da bi mi ga po prvoj priliki obznanili, na kojemu Vama zafalan biti hochu, i to bi Vas molio da bi me mogli Xupanu Szécsenu priporucsiti, onbi vech nasho za mene misto. — Molim moju poniznu Sluxbu Gospodinu Hranilovichu Podxupanu, G. Csoki i ostaloj Gospodi izrucsiti. —

Pazka

Ovaj list bi, (po prilici měseca Sěčnja) 1832. na g. professora Ivana Kerst. Franikića u Požegi, pisan. Bilo mi ga je veoma milo čitati i stališ mojega ondašnjega i sadašnjega znanja o literaturi našoj sravniti.

U Zagrebu 25. Veljače 1839.

Věkoslav Babukić, m. p.
advokat i sl. družtva čitaonice ilirske tajnik.

II.

God. 1833. mjes. travnja. Pismo Babukićevo Jv. Krst. Franikiću, profesoru u Požegi. Jz koncepta.

Blagorodni Gñe!

Po starovirskoj a i najboljoj i najnovijoj navadi vladam se i ja: Ako zdravi jeste dobroje, ja hvala Višnjemu zdrav jesam.

Prie neg se s' Vamah počmem razgovarati vidi mi se od potribe vas izviestiti, s' kojim se Pravopisanjem u manjkanju obtjinskog služim. Mi Latinskoj (Rimskoj) poddati Cerkvi, ostavismo s' iztočnim običajem i našu iztočnu Bukvicu (Alphabetum iz az, buki = a, b.) s' kojom su naši Slovenski Naviestnici (Apostoli) Cyril i Method sveto popisali pismo, po kojem su sebi blaženstvo i spomenak, rodu pako svojemu Slovenskomu slavu viečnu zaslužili. Slovenski narod pervi imade od danas živutjih narodov na svojem jeziku sveto pismo, koje okolo 880 Lieta po Isusovu narodjenju bih pisano. Ali imademo i danas najbolje i s' iztočnim gerčkim iz kojega je i Latinsko izpisano najsložnie. Cyril bo i Method odhraniše se med Gerkih znadoše dobro Gerčki, a i materinski Slovinski nije im bil tudj, kako bi inače (drugačie) sveto pismo onako liepo napisati mogli — ali pero, kuda biežiš, netje Gospodin znati čitati, kaži mu vetj jedanput, da po Latinskom običaju iz podložnosti i Latinska primismo slova, koja za naše ljubezne Matere Slovenske rieči neimaju sve glase, i dan današnji po voljizboru potribuju se drugačie od Dalmatincev i Slovencev, drugačie od Horvatov, a drugačie od Čehov i Slovakov u Vugerskoj (govorim od poddanih Rimskoj Cerkvi), ja anda naslidujutj bolje postupanje Čehov (Pemakov) i njihovu oštroumnu Philologiu uzimam na miesto zlopotribovanih u Philologii protivno sastavljenih slov ch, cs, sh, x, *a Cyrilskih* ть, ч, ш, ж *Philologii i Philosophii povoljna sliedetja znamenovana slova* č = cs, — š = sh, — ž = x *a na miesto* ch, *da* tj *bolje stoji od tuda se vidi, jerbo se* t *i* j *raztope, kako god* d *i* j, l *i* j, *i* n i j, i *porode se sliedetja* dj, lj, nj *i* tj. *Što se pako* ž *tiče, ovo je bolje, nego* x *koje odgovara slovam* gs, ks. *Ali blagodarna Philologia daruje nas sriedstvom (medium, das Mittel) korenje laglje najti i na ovaj način pisanim, pervim jih pogledom bditi. Pita se od kuda se poradja* č? *Od nikuda drugud, nego iz* c *n. p. otac ima u zvateljnom otče, odtuda i otčuh, otećestvo (Patria), otčin, a, o od korena otc. Tako je isto od kolca, kolčitj, od lonca, lončitj i ostala — takodjer radja se* č *iz* k *n. p. Junak, junače, momak, momče, a u množiteljnom broju dobiva* k, c *n. p. junaci, momci, i ostala. Pitajmo kako se radja* š? *Lasno je tomu odgovor dati, da se radja iz prostoga* s *n. p. pisati, pišem, brisati, brišem, tako isto radja se iz* h *n. p. duh duša, puhati pušem, dihati dišem, zihati zišem. Iz toga se dosad uzroka na miesto* š, sh *i*

pisalo. Hodimo slovo ž izpitivati odkud se ono radja? Na isti način, kao i druga iz z n. p. rizati, rižem; grizti, grizem, ima u dielniku (Participium) grižen, a, o. berzo ima beržje, mazati, mažem tako isto iz g radja se ž n. p. lagati, lažem, pomagati, pomažem. Ali smo tj izpustili, jeli se more biti i ono tako radja? Naravno. n. p. od svietiti svietja, od korena brat bratja, od cviet cvietje od licto prolietje i ostala. Još tjete se bolje uvieriti, ako sami izpitati i druge serdčeno na ovaj put voditi budete; po kojemu na vetji izobraženja (Ausbildung) skalin naš Narod bi došel i na moralni se put po materinskoj rieči obratil, a to u nijednim jeziku je tako mogutje, kao u materinskom. O da bi ove rieči, koje tju donesti iz Dosithea Obradoviča (umerl je u Bielgradu na 11a. Ožujka 1811. lagana mu zemljica) u Jenskim Novinam Serbskoga Anacharsisa nazvanoga, o da bi mloge ganule na pravi put, on ovako govori: „Ljubimi Čitatelji! Kako se je mučno Čoveku razstati od onih, koji su mu mili i dragi! Sve se sprema, a nemože da podje; često podje, pak se opet vratja; odlazi i udaljava se, no sve se natrag obzire, priatno milo mu je i na dim gledati, koi iz onog miesta izlazi u kojemu njegovi mili živu. A po čemu ja to znam? Ni po čem drugom nego po sebi. Pišutji gdi što na milom Matere moje jeziku; nemogu i žao mi je prestati; voobražam sebi kao da sam u Serbii ili u Bosni, pak mi je milo koje o čem s' ljudmah besediti. Drugi jezici, koje sam naučio u knjigamih predragi su mi, zašto mi kažu, šta su učeni narodi i pametni ljudi na svetu mislili; štali misle; ali kad njima besedim, predstavlja mi se, kao da se u tudje nešto pačam. A kako što s' ovim progovorim, kojega ni pošto ne mogu pamtiti kad sam i kako naučio, i zato, rekao bi, da se je samnom i rodio, ili da sam ga iz persiuh Matere moje izsisao, kako ti s' njim što progovorim, etoti me u sred moje kutje, u mojemu pravom elementu, gdi s' svoim svoistvenim vozduhom (vlastitim ili sobstvenim zrakom) dišem.“ ovo je dosta za onoga, koi čuvstvovati (fühlen) znade. Još jedno Vas moram moliti, da ne mislite, da mi se odurjava u prošastnom vriemenu bio, mislio, došo, obratio, to ne; meni je jako mil moj jezik, ali moram instinski retji, da onaj o samo u Poezisu valja; jerbo se u pismamah produljava i zavlače, što je jako liepo; a iz bil, mislil, došel, obratil, da se izvadja bila, bilo, u množ. broju: bili, e, a, mislil, a, o, mislili e, a, došel, a, o, došli, e, a, obratil, a, o, obratili, e, a, to i sami vidite, i protiviti

se netjete. Ali si potriboval retji tjete: vrieme, liepo, sliedstvo i ostala istina je jerbo tako mora biti. Vetja strana Slovencev tako govori. Tako govore Russi, Serblji, ali govore i Latinskoj poddani Cerkvi kanoti Čehi, Slovaci, Slavonci n. p. ako netjete Srimljana, a vi slušajte Jakšitjane, oni nisu daleko, a i isti Horvati izgovaraju, koje ja dobro, kad imam priliku poslušam; premda se varaštjani protive; ali se Slovnica (Grammatica) nesastavlja u varošu, nego pametnie na vladanju od prostih ljudih; medju tim ako vam se nedopada, vi štite sam i *a* e *izpustjajte, a Horvatu ako se nedopada, a on nek izpusti* i, *pak nek štie* e *pak tje biti jednom i drugom, pravo, samo istina stoji, da je onako najbolje; vrieme, dielo, sliedstvo i ostalo stat si fractus illabatur orbis.*

Od ovoga neka bude dosta.

Oprostite što vam nisam na poslidnju poslanicu odgovoril, bil bi vam zaisto, ali nisam dospiti mogel; niti mislite, da sam se ja od vas okrenul, što tako dugo nepišem. Vi znate kakvi je koren serdca mojega, ali zato što čutenja svojega listje nije pustil na svietlo, morate misliti, da obstojateljstva (circumstantiae) nisu mi dopustila. Pišete mi, da vam pišem, gdi sam i kako sam, ja tju vam kazati, ali tju vas i opomenuti da sam vam pisal na 3a Januara po kumu mojemu Lobe i vašemu susiedu; jesam kod G. Kukoviča Fiskala i učim njegovoga sinčitja, koji 3-u Latinsku pohadja, i zato Vam lasno obznaniti mogu što se uči u 3-oj Latinskoj. Po pripisu kraljevskom pervoga tečaja Horvatsku Doctrinu Diel 3-i, to isto drugoga tečaja Latinski od riči do riči, kako je u Horvatskom. Historiu Hungariae pervoga tečaja Horvatski od početka do II-a Periodusha drugoga tečaja II-i Period Latinski, kao i pod vami; a iz Geographie pervoga tečaja učili su se od Vugerske dolnje, a drugog tečaja uče se od Vugerske gornje. Iz Auctora pervog tečaja učili su se što se i pod vamih uči Pedagogus et Discipulus etc. a drugoga iz Corneliusa De Miltiade etc.

Šaljem Vam dielo Sollen wir Magyaren werden? koje molim pazljivo čitati, Gospodinu Hranillovichu i Čoki, koja podajte takodjer neka čitaju, Mudrovčichu Frani, i ostalim, kojimah znate da je vriedno dati čitati. Ako tjete zaderžati to dielce, molim pošaljite mi 24 × CM, ako netjete pošaljite mi po priliki natrag, ja tju ju onda primiti, jerbo se vetj nemore dobiti. Ja sam taki u početku dvie ugrabil, jednu zadržajem, a drugu šaljem vama. Molim sve

poznate i Priatelje pozdraviti a ja vas molim da mi oprostite što sam ovako dugačak i ljubim vas s G. Kovačevichem.

U Zagrebu 18. Aprila 1833.

Vaš stari

Aloysia B. m. p.

Obznanujem vam da tje Slovnica izitji, nagovarajte anda Domorodce i odpišite mi hotjeli koji koštatje 40 × CM.

III.

Godine 1833, (mjeseca i dana neima niti mjesta, odkale je). Pisma Frane Kurelca Babukiću. Iz matice.

Ljubimi moj Babukiču!

Ja sam več nekoliko puta s tobom se sastao, i stobom sam se porazgovorio; tisimi dokazivao, kakosu Poglavice i poklisari naši hrabro i liepo o sačuvanju starinskih pravic u zadnjoj skupstini besedili, kakosu svakojake zanovetke Vrhovčaninov čitavo pretresali, i zabacili, kakosuse proti mağarskoj gordosti i takvomlibud sužanjstvu oboružavali i sigurivali i najposle ništa drugo osim obštinske polze pred očima neimajuči mnoga dokoncali, koja za izvišenje najmilieg otečestva služilabi i pomagala. Tisi pripovedao, a meni je srce igralo; i neobziruči se na moje zdravlje h'tiosam, da svi mi dobri brati (bilo nas je više) popiemo koi polič vina; i baš nisi dobro učinio, što si to pričio; biobinam slavnii i radostnii spomenak. Nego i prez toga mogaosam poznati, da i u tvome srcu za naš rod i naše sostojanie plamen biva; i od onoga časa sve to vise sam te počitavao i ljubio, kolikosam bolje razumio, da ti nisi jedan od onieh kukavicah, koi, doksu glasi dobri, kao guske, visoko vrat upru, a kako ti prestanu, onda u vodu š njime; i koi, dok je do divana, visoko slove, a kadabi trebalo, da što pokažu, ondaih nestane. Što zasluže takovi? Da li bi ja imao tote što reči, ja biih dao gore kanğiat, negosu ikada Rimljanski svěštenici Vestaličeske prekrasne devojke; jere pri ognju, koga one na kumiru njihove Bogice za sočuvanje Palladiuma, i za sricu i zdravlje Rimskoga Carstva nalagaše, mogloe asno drvâ nestati; ali oni člověk, u komese ljubav k-otečestvu ugasiva

taj nie izkra Veličanstva Božjeg; jere kako on, tako i ljubav naša moraju biti viečna.

Ali da zakvačim gdi sam ostao: ja kako rekoh, bio sam višeputa stobom, ali nikada moje k-tebi nagnutje na toliko visine dospilo nie, kao štoe zadnjiput, kada si pri meni bio. Viduči me ostavljena od onieh, kojesam za najvernie deržao, stime veču radost čuvstvuem, kadame opazim nezaboravljena od onieh, za koe baš vrlo nisam ni mario.

Krašani Babukiču! oprostimi ovi prostosrdečni razgovor; ti znadeš štoe rekao neki drevni stihotvorac: Ignoti nulla cupido. Tako li je meni s-tobom bilo. Fala Bogu, toe sada drugačie. Sada te ljubim i u srcu nosim, kaogod devojka momka u svoimi njedri; i sve to večma ljubiču te; zasto, govori slavni Herder, kaogod senja jutrnja, tako s-zlime priateljstvo, sveto vise ga nestae; ali priateljstvo s-dobrim raste kao senja večernja, dokle žitka sunce sajde.

Ljubezni Brajko! Sve u nami stoi, kakovče biti naš život. Esmo li zli i izkvareni, a to ti je onda dan života pust i oblačan, pun kiše i blata, pun suza i duševnog nereda; pun germljavice i bliskavice, pun straha i hude sovjesti. A esmoli dobri i nepokvareni, onda su zlatni, prelipi, i blagošlovljeni dni nasi. Iza najposlednih bregova puta našeg možemo gledati s-umirenim vidom na život prešastni, spominjatise što dobra učinismo, i užgati svetim ufanjem rekavši z-Bogom ostajte svim dragim, tonemo u neizmireno more viekivečnog pogleda lica božjeg. Da bi ja smio govorit, dokle sve izkažujem, to ja nebi smio nikada ni prestati, ali toga ni ti ni nitko pametan neište, nego izviše jase boim da ti nedosadim, i smiriču ovo pismo prez da bimu znao dati drugo zaključenje nego zvatime

tvoim bratom i priateljom

Frane Kurelac.

IV.

Godine 1833. (30. septembra?) iz Beča. Pismo Frane Kurelca Dimitriji Popoviću. Nadjeno medju spisi Babukićevimi. Iz matice.

Ljubezni Dmitre!

Ako li je twoje pisamce i maleno, zato mi venda veliku radost zadaje; samo mi je žao, što je Babukič toliko nemaran bio, da mi

ni slove pisao nije (izvan da mu ti u pravo doba odhajańe Malinovo nazvistio nisi, što bi lako biti moglo). Ja sam sve štrepio o moga priatelja Mažuranića zdravlju; fala milom gospodinu Bogu, što mu je laglje. Moli i zaklinji ga, da neka se za Boga čuva, pak onda neka mi piše.

Babukiču reci, da neka i u napridak zdravstvuje kao jelen, a drugo mu nesmieš ništa reči, jer da ga ja rado imadem, to on i prez tebe znade, a da trude svoje otečestvu alduje, to če on jurve i prez tvoje opomenke učiniti. Kada bi on meni pisati namjeravao, opomeniga, da neka drobno, čudo i svašta piše; neka nemisli onda tekar, kada več pero u ruki imade, što če mi pisati, nego, kako se štogod za mene priličnoga pripeti, to neka zabilježi, pak kada je več dobru hrpicu svakojake petljanie skupio, onda mi neka sve to pošalje; ja ću sve to kao gladan vuk poždreti.

Ja sam do sada sam za se u Beču živio; od prvoga 8bra počemši bičemo ja i Mušicki skupa; ja sam to več prvo znao da če to tako biti, i zato nisam moju sobu nego za 15 dana pogodio bio. Odmah 1vi dan sam si kod Gerolda jedan posve dobri plan ovoga grada kupio, pak sada nikoga živa ništa nepitam, nego tako siguro po Beču hodam, kao da sam u njemu rodjen. Netemi Švabe da vjeruju da sam Hrvat; jedni misle da Hrvati drugačie niemački govore, a neki opet, da drugi glas imadu; to je za me veliki posao stimi ljudma; a pri velikoj Polizii sumi rekli: Sind Sie nicht ein Evańgelischer? Aide sa vragom, mislim ja, niti sam evangeliš niti Švaba, nego Hrvat-Katholik, pak ako mi nevjerujete, a vi činte kako znate, teške meni brige, što vi o meni mislite. U Oštarii vjeruju da sam Hrvat, jere vičem, zapovjedam, kudim, pripovidam i govorim kao što mi srce hotje. Poljaki mi se smeju (ni oni Mağara netrpe) a Mušicky me sve opominje: Nicht so, die Leute werden glauben, Du hast keine Lebensart, a ja kroz jedno uho nutar, a kroz drugo van, opet po starih guslah; ğe bi ja na svakoga gegaša pazio.

Ja navadno jedem beym Fürstenhof (nestraši se imena, ondeka se najcenie živi; juha govedina masna ali suha kako ljubiš, i prilog (Zuspeis) za 19 xr. W. W., i jošte k tomu liepi Rundsemmel) ali nekidan sam jeo beym Burgunder, jer sam doznao da je tamo Ljudevit Farkaš i mladji Šulok, i tako je bilo, bili su put u Salzburg učinili, pak su se kroz Beć povratili u Požun. Juče 29ga bilo nas

je sedmorica Serbljev u Schönbrunu. U gradu smo usjeli u jedna od onieh kolah, koja se Gesellschafts-Wagen zovu. Najdosmo nutri jednu liepu gospodinku, (. . . . .), pričekasmo mali čas, dokle deveti dojde (jer devetorica to je. odredjeni broj), pak onda aide. Gledali smo svakovrstnu živinu, čudilise lepoti letnog stanja Cara našeg, obhodili sav vert i čudesa njegova, napilise u njemu ledvene vode, pak onda kudaj kamo te u TIVOLI.

Draga bratja moja Babukič, Derkos, Marič, Mažuranič, Popovič, Rakovec i Smodek, da vas mogu okolo, mene imati pak vam ispisati: što je Tivoli, volio bi nego neznam što. Ako ikada skupa doidemo, bitje o tom divan, ali mi u ovom času sve suze kaplju, kao da koda se bojim, da neče biti. Ostalismo tamo do osmoga sata. Dvadeset puta smo tjeli otiči, i ni namse dalo. Po noči dospišmo u grad, te večerasmo pri bjelom kurjaku. Znajuči da je tamo Pelopida upitam pivničara, da jeli gospodin Nro 5 kod kuče; on prigledaše te mi reče, da je kod kuče, i da če kmeni doiti. Za čas dojde Pelopida, te mi predstavi Demetra. Opet novo poznanstvo koje valja. Obečao mije Demeter, da če me k-kapetanu Juraniču odvesti, koi je silni patriota, i drugačie učeni čoek. Neki dan sam vidio sve Carske sobe — koče o tom govorit — ja nebi nikada svršio, jer ti vidiš, da kratkoča moja krepost u pisanju nie, a današ to isto družtvo čerašnje išlo u toranj S. Stipana. Nikada više! rekoše mnogi.

Babukiču reci, da sam danas za njega štovati uprav takovi štap kupio što je njegov, samo zato da smirom na njega mislim. Rakovca još do današnjega dana u Beču vidio nisam.

Dakle sada z-Bogom mili moji, več nevidim a sviče nesmiem užigati, jerbo imadem još daleko u grad k-Pelopidi letjeti, da vam ovaj list preda jer če sutra u jutro proči. Zbogom mili i predragi moji, a ja plačuč iza vas ostajem

u Beču 30. 8bra.

Frane Kurelac.

V.

Godine 1841. 16. veljače. U Ljubljani. Pismo Jakoba Krašne bogoslova četvrte godine u ljubljanskom sjemeništu Vj. Babukiću. Iz matice.

Visokoučeni Gospodine!

Znadući da se Vaša ljubav na sve sine Slave u obćenitom, najpače pak na sve ilirske podgrane proteže, ne dvojim, da će Vam drago biti, ako Vam, koliko mi je znato, sadašnji stališ ilirstva u Kranjskoj naznanim.

Perva i poglavita pogodba, da bi i Kranjci s ostalom ilirskom bratjom književno sjedinili se, bi po mojoj pameti bila uvedenje ilirskog pravopisa. — Što se ove pogodbe tiče, može se reći, da je skorom već izpunjena, stranom čitanjem milih naših narodnih novinah i preugodne Danice ilirske; stranom pak postupanjem pokojnog gospodina Smoleta, koj je tri knjižice, kano Vam je već znano, ilirskim pravopisom prekrasno natisnuti dao; naime: Matička, Varha, koga je sam iz englěskog jezika u naš jezik preveo, i pěsne neumerloga, ali kod slavjanske bratje još nedostačno poznatog gospod. Valentina Vodnika.

Obćenito mnenje u nagledu ilirskog pravopisa jest, da je on jedino pravi; jerbo se medju svimi u Ilirji nahodećimi se krivopisi odlikuje enojnostju doslednostju i što je poglavito, on otvara put u duhovni Savez svih ilirskih podgranah, i cěle Ilirije s ostalimi Slavjani osim Rusah. Ove prednosti ilirskog pravopisa dokučivši, počeše ga naši Kranjci, u kojih takojer još bistrih glavah ima, radosno upotrěbljavati, blagodareći Gospodinu Gaju, da je tako visokoumni izbor učinio. Oni isti, koji su něgda, u vrěme abecednog rata, medju četami iznašastnika novih pismenah, ili bolje reći pokvaritelja starih cirilskih najžestie vojevali, sada nemare već za kutarski krivopis, nego obćenitog garle. Imenom Vam ovdě navodim gosp. Blaža Potočnika župnika kod sv. Vida blizo Ljubljane, koi se svojimi lěpimi duhovnimi pěsmi odlikuje, koje je u kutarskom, očima

neugodnom od poglavarstva već od kada zabranjenom, od gosp. Metelka někojimi šuploglavcem usiljenom krivopisu izdao. Ovaj vèrli domorodac sada oduruje sve nevaljane kutarske krivopise, i samo ilirskoga pravopisom naziva, i ga u svojih poslovih upotrěbljava.

Gospodin Josip Žemlja župnik (vicarius parochialis) u Ambrusu, u doljnoj krajnskoj i kako se odě izrica, u suhoj krajnskoj (im dürren Krain) verlo dobro uvěžbani muž, jerbo razumě taljanski, francezki, englezki, španjolski etc. jezik, poslao je prie několiko nědeljah gosp. Matii Kastelcu, izdatelju Čebelice, koja je žalibože već tako dugo zaostala, několiko jako lěpih narodnih pěsmah, s tom opàzkom, da će se u buduće starati, da još što doprinese, ako će se svezak, koj ima dojduće prolětje, nakon dugotrajna pretergnutja, opet na svêtlo izlaziti, ilirskim pravopisom natisnuti dati. Gospodin Josip Poklukar, profesor pastirstva u Ljubljani, u slavjanstvu u obće, osobito pak u slovenstvu verlo dobro uvěžbani muž, pohvali javno ilirski pravopis svojim učenikom. Ovaj svega poštovanja vrědni muž, predavaše něgda u Celovcu velikom pohvalom bogoslovsku čudorědnost, i pribavisi ljubav cělog Karantana, i velike strani Štajerske. Za tim bi preměšten u Ljubljanu, da u slovenskom jeziku pastirstvo predava, što kod nas već od više godinah biva. Kad dojde ovamo se je pastirstvo još u veoma nizkom stupnju nahadjalo. Da bi dakle ovu znanost na viši stupanj podignuo, počme ovaj pobožni, uljudni i neutrudljivi muž odmah novo pastirstvo pisati, koje nakon više godinah verlo temeljito i sostavno izgotovi. Sada ga još pili i umnožava. Da se ovo dělo još malo popili, pak onda na svitlost izdade, imali bi iliri pastirstvo, koje bi, ako nebi sprědnost, bezdvojno sporědnost, s pastirstvi ostalih najizobraženih narodah, imalo. Bog znade jeli će ovo dělo ikada svitlost ugledati! Pri uvedenju imenstva slědećega se je pravila deržao: Najprije iskaše slovensku rěč, ako nije nikakve shodne našao, onda popita najbližnje susede, južnu bratju, osobito Dalmatince i Serbline; ako i kod njih ništa nenajde, onda zamoli sěverne srodnike, da mu na pomoć dojdu; ako mu pak i ovi ništa shodnoga ne posudiše, onda izkova sam po duhu slovenstva novu rěč; jer bo neće, da bi tudje rěči upotrěbljavao.

K dosada spomenutim mogao bi još množinu drugih priložiti koji ilirski pravopis štuju i jedino pravim nazivaju; ali sve ove zaradi manje važnosti imenom nenavodim, samo još primetnem, da će se svezak Čibelice, koj ima naprolětje izlaziti, ilirskim pravopisom

tiskati. Bože daj, da bi u ovom listu pravi, k slozi vodeći duh, vladao!

Druga poglavitna pogodba, da bi se i Krajnci s ostalom ilirskom bratjom književno sjedinili, bi bila čitanje naše premile Danice, ilirskih narod. novinah, i ostalih ilirskih knjigah po svih podnarěčjah, osobito pak novoilirskim pravopisom natisnutih. Što se ove pogodbe tiče, može se, istina jest, reći, da se od dana do dana bolje izpunjiva; ipak nomožemo se nadati, da će kmalo (skoro.sasvima izpunjena biti. Jerbo imade mnogo uzrokah, koji izpunjenje ove pogodbe prěče. Evo jih několiko:

1. Stari majkinim mlěkom usisani predsudi, koj većinom iz nevědnosti izhadjaju n. p. da ilirski pravopis, i ilirski jezik horvackim nazivaju; isto tako i ilirske novine někoji kratkovidi horvackimi imenuju; još i takovih se nahodi, koji još uvěk misle, da je ilirski jezik slovenskomu podnarěčju posve tudji jezik. Aj neznanost, ukora vrědna neznanost!

2. Pomanjkanje jednoga dobroga novoilirskim pravopisom natisnutoga rěčnika jerbo svaki se prestraši nad neslogom krivopisah, koja u rěčnikih ilirskih podnarěčjah vlada. Može li se nadati, da će ova zaprěka skorom ukinuta biti?

3. Skupost ilirskih knjigah, kojih mladi ljudi ne mogu kupiti, od kojih se u toj stvari ipak najviše upati možemo, jerbo neimadu još onih predsudah, koje pri starih prije ukinuti trěba, nego se o istini osvedočiti dadu.

Da bi daklem ovu sve uništujuču zaprěku ukinuli, uvedosmo privatno slavo-ilirsko družtvo, koje si je za sverhu postavilo upoznanje slavjanstva u obće, a Ilirstva naposeb. Ovo privatno družtvo sada stopram 13 članovah broji, od kojih svaki měsečno najmanje 30 X u kasu platjiva, iz ovih prinesakah kupuvamo ilirske knjige, koje se marljivo štiju, kano i novine i danicu, koju bi barem dva put u tjednu čitati žudili. Svaki sočlan je takojer obvezan měsečno nešto ilirskoga pisati, i u knjižnicu poslati. Sočlani su većinom bogoslovci i mudroslovci. Istina je, da nas je posve malo, ali upamo se u pravednoga Boga, koj dobra poduzetja svojom pomočju podpira, da neće nas ostaviti, koji pod stězi sloge vojujemo, nego da će nam pristupiti i naš mali broj skorom pomnožiti.

Vi pak, verli Slavjane! budite nam Otac i učite nas, kakovim načinom bi mi najlaglje, najbàržie i najrazbornie milo naše

ilirstvo i kod naše većinom još spavajuće bratje uceli. Dobro bi bilo, ako bi Vi visokoučeni Gospodine! izvolili s našim družtvom liste menjati, u kojih bi někoje naše još slabe članove podbudjivali, da na pol puta neoslabe; što se mene tiče, ja podbade baš ne trěbujem, jerbo noćjom i danom mislim, kako bi moguće bilo, da se dobra stvar razširi. Izvolite nam pisati, koje ilirske knjige nam najpèrvo kupiti trěba, primetnite takojer njihovu cěnu. List pak na Lovru Pintera, prezbitera i bogoslovca IV. god., koj je i vele revni Ilir i Slavjan, našeg vodju naslovite. Nagovor u nutra neka bude: ljubljansko-slavo-ilirsko družtvo! Još primetjem ovdě jednu pěsmu, proizvod jednog našega vrědnog sočlana, koju, ako bi Vam se vrědna vidila u Danici natisnuti dajte. Zaključujući molim Vas ponizno oprostite mi, ako sam se simo i tamo slovenskih besědah poslužio, jer ja se onoga načela dèržim, koje Vi u Vašoj prudonosnoj slovnici izrekoste: „Naš rěčnik je ćitava Iliria.“ Zdravstvujte.

Ja sam Vaš sluga ponizni
Jakob Krašna,
bogoslovac IV. god. u Ljublj. sěmen. i knjižničar slavo-ilirskog družtva.

VI.

Godine 1841. 5. travnja. U Ljubljani. Pismo Jakoba Krašne bogoslova četvrte godine u ljubljanskom šjemeništu. Vj. Babukiću. Iz matice.

Visokoučeni Gospodine!

Sada stopram imam samo malo mira, da Vam na Vaše vele cěnjeno pismo, koga mi 15. Ožujka t. g. poslati izvoliste, i za koga Vam se u više nazirih ponizno zahvaljujem, odgovorim; ovo pismo, Gospodine, i prijatelju moj! je za mene novi spomenak Vaše prama meni dragocěnjene i velikodušne uljudnosti, baš i za to ću ovo meni veoma drago pismo, kano dragocěnost osobito, tja do kraj mog života, sahranjivati, i to tim više, čim više vidim, da Vi istinito i moje slabe listove, koje sam Vam poslao, tako dobrodušno primiste, i sva moja zahtěvanja točno izveršiste.

Na Vaše pitanje, da li sam dobio broj 94 novinah ilirskih, moram Vam verlo zahvaljno odgovoriti, da sam ga dobio. Povarh

toga Vam moram pak največu zahvaljnost izustiti, da ste moju vele smionu moljbu: pozdrav gosp. St. Vrazu tako dobrodušno primili i sveršili, kako takojer i Gosp. St. Vrazu se zahvaljujem za pozdrav; k tomu dodajem, da ću, kako pervu sv. misu sveršim, dojduće učioničke praznike, moje prijatelje misnike u Čičah pohoditi, i tako starati se, da želje njegove, od moje strane; ako ne baš podpuno izpunim, barem njegov pohvaljni naměn, několiko podpomognem, prinesajući mu barem několiko čičkih pěsmah. Jerbo kad ovaj put doveršim, onda ću gledati, da i u Zagreb k Vama dodjem, pak more biti, da će biti onda-i Gosp. St. Vraz u Zagrebu, da ga mogu viditi, i š njim govoriti, što bi meni verlo drago bilo. Sada pak u uskersu doma (u Ipavu) neidem, veće ostajem ovdě, pak da i idem, ne bi radi kratkoće časa onamo (u Čiče) iti mogo. Što se knjigah tiče, koje u Vašem predragom mi pismu, od više spomenutog dana, dobrostivno naznaniste, i što je našemu mladomu družtvu vele cěnivo, moram Vam kazati, da za ovaj hip nismo kadri sve ove knjige nakupiti; mi moramo za sada samo to u očiuh imati, da takove knjige kupimo, koje su ilirskim pravopisom natisnjene, jerbo većina naših sočlanovah takove čitati žudi, i koje su sposobnie kod još spavajućih zanimivost uzbuditi; jer ovako samo možemo nadati se, da se će naše družtvo umnožiti. Mi moramo samo polagano i bez svakog javljenja, tiho i mirno vele lěpu i važnu stvar, ilirstvo razširivati, stranom, da naši ravnatelji, ako bi saznali što oda toga, kakove zaprěke nama ne bi stavili, stranom pak, što nas je još malo, i po najviše pak, da se ne bi kakova suprotivnja (Reaction) pobudila.

Znano Vam je posve, da imade svuda polag dobrih i zločestih ljudi, — koi su zamaknjeni u svoju slěpotu. — Vam je vele lahko sakupiti družtvo, a oda strane Vaših u pohvaljno Vaše družtvo ulazećih, ni trěba više nego da samo dobrovoljnost sa sobom prinesu, što i vidimo Vaše javne listove čitajući, veliku revnost sviuh Vaših sučlanovah; a drugačie je kod nas, gdě, izvan onih velikodušnih muževah, koi veliku potreboču sjedinjenja sviuh Slavjanah jasno uvide, i dobro znadu, da onde, gdě sloge nije, tamo niti izobraženja, niti napredovanja neima, se skoro nitko ne pobrini o stvari, ja mislim ilirstvo, koja sad, ako prem se je pred malo časa započela, još neima deset godištah, ipak imade već toliko procvětanja, hvala Bogu, da ju i inostranci vele važnu cěniti moraju. Ipak se je naše malo,

ako prem tek jednu četvert godišta obstojuće družtvo, za několiko sočlanovah pomnožilo, i nadamo se, da će na skoro se još bolje pomnožiti, jer raztresli smo ilirstvo medju puno mladičah, koji svaki dan više želje, da ilirstvo poznavaju, i nadajućise mislimo, da za tri ili četiri godine biti će i kod nas drugačie.

Da se pak ova sverha dokučiti može, moramo se briniti, da dobre i koliko moguče mnoge knjige nakupimo. Radi toga pak, gdě je težko i skupo po pošti knjige pribavit, jerbo poslao sam 23. Veljače t. g. do Hiršfelda pismo, da mi pošalje za naše družtvo nekoliko ilirskih knjigah, i to samo za 2 for. 24 kr. u srebru, pak morasmo 44 kr. poštovine platiti; a koliko bi morali platiti, ako bi si dali poslati za 20 ili 30 fr. knjigah! Da bi dakle takove velike troškove ukinuli, smo se ovdašnjim knjigoteržcom Kleinmayrom dogovorili, da nam on to oskèrbi, i od Hiršfelda iz Zagreba na jedan put za 15 fr. sr. knjigah pripravi, a za 10 fr. pak nam jih je več Kleinmayr dao, i to sve na moje ime, da se naše privatno družtvo u Ljubljani preveć ne razglasi, i to smo već perve dane Ožujka učinili. To poručenje je spomenuti knjigoteržac Kleinmayr vele radosno primio, i obečao, da će Hiršfeldu odmah pisati, ali Bog zna jeli je obečanje to izpunjeno, i kad ćemo knjige dobiti! Molim Vas ponizno, kada bi bili baš prilično kod Hiršfelda, da ga pitate, je li kakovo na to spadajuće pismo od Kleinmayra dobio, i da mu berže knjige pošalje, govorite; a kada ove dobimo, ćemo odmah za nove poručiti. Osobito, molim, da mu govorite, da moljbenikah ne svezanih (Jezgrah) više komadah pošlje. Nadalje Vas i za to molim, da bi mi naznaniti izvolili, gdě se može dobiti černogorski Kalendar, i koliko stoji. Za tom, gdě, i kakovi javni listovi, časopisi, i druge časno (periodisch) proizlazajuće ilirske pisma, na cělom ilirskom světu izahadjaju, molim pišite mi o tom koliko Vam je znano.

Koi ovdě medju nama o pomnožavanju našeg družtva po najviše radi, je za isto naš verli Slavjan i Slovenac, osobito pak veoma revni i marljivi Ilir gosp. Lovro Pinter prezbiter u našem sěmeništu; on vodi um naših mladićah kano rukom, i naudisa jih sa svojom revnostju tako, da sve revnie poprimaju njegovo podučavanje. On umě dobro hebrejski, što u drugom godištu bogoslovja se podpuno naučio, a druge i tretje godine bogoslovja pak je cělo sv. pismo hebrejskim starog zakona večinom podva put pročitao; osim toga razumě sirski, kaldejski i arabski, taljanski, franceski i gercki. Nu

moram Vam odkrito povědati, mi svi, koliko možemo radimo, da razaširimo ilirstvo, ali šteta samo, da smo od naših dužnostnih poslovah obrěmeniti, koje moramo věstno doveršavati. U našem sěmeništu imade izvan spomenutog gosp. L. Pintera, i drugih marljivih i revnih slavjanah, osobito Vam ovdě samo dva medju ostalimi imenujem, naime gosp. Ant. Žaklja, koi višom stranom sve slavjanske jezike, osobito pak ilirski, ruski i staroslavjanski, posve dobro umě, i što je kod ovoga bogoslovca III. god. toliko bolje, da je i verli pěsnik. Isto tako i gosp. Jaromir Dužan, bogoslovac IV. god. Koi je izvan toga verlo uvěžbani gerk, jerbo on Iliadu Homera tako verstno čita kano i Šillera. I k tomo je gerčke i latinske spisatelje, kano Homera, Hezioda, Herodota, Tucidida etc. već povtorno pročitao.

Nam koji smo još slabi u ilirstvu, manjka samo jedan dobar i mnogo saderžavajući rěčnik novoilirskim pravopisom, da ga možemo kod prestavljenja, iz inostranih jezikah upotrěbljavati, nu verlo nas je obveselila Vaša uljudna věst, da se možemo nadati, da na skoro dobimo sada pod točilom nahodeći se rěčnik. Kako velik će biti novi ilirskim pravopisom natisnjeni rěčnik? i koju cěno će imati? Imamo ilirski rěčnik od Fröhlicha, Richtera i Balmanna, ali žalibože, da našim potrěbočam posve neodgovaraju. Imamo i Vuka, i Stulli, ali i to su serbski pervi, a drugi samo ilirski. Kako berže daklem novi rěčnik izlazi, molim, da nam barem jednoga odmah pošaljete, a novce za njega ćemo Vam odmah poslati. Iza svega toga možete si lahko misliti, kako kod nas ide, i koliko se moramo tersiti, da dobra i zanimiva stvar, ilirstvo, ne zaspi, veće, da ju podpiramo koliko je moguće. Na pokon molim Vas još i to moj Gospodine i prijatelju! da ovaj prevod iz nemačkoga pročitate i popilite, pak ga u Danici priobčite. U ostalom Vam još to pověm, da je bas danas Gospodin Stanko Vraz amo dospeći kod mene bio, što me verlo obveseli.

Vaš ponizni sluga

Jakob Krašna, bogos: IV. g.

VII.

Godine 1842. Pismo Vjekoslava Babukića P. J. Šafařiku. Iz koncepta.

Visokoučeni i velecěnjeni Gospodine!

Svakolika Vaša pisma i narodopise dobio sam uredno; jedino molim Vas, da mi oprostite, što udilj nemogoh odgovoriti. Poslovi različiti raztrešuju me na sve strane; tako dosada nisam mogao svega sabrati, što Vam na Vaše prijateljsko i za mene vele prijazno zahtěvanje odgovoriti kanim.

Na pàrvom Vašem pismu od 16. Lipnja gledeć izdavanja mapah veoma Vam zahvaljujem. To je mene i svekolike prijatelje narodnosti vàrlo uzhitilo. Kakva je to srěćna zgoda za několiko godištah — cěli Atlas u českom i ilirskom jeziku zajedno viditi. Kojega iskrenoga rodoljuba nebi to uzhitilo? Vama, visokocěnjeni gospodine za tu osobitu brižljivost prama nama a i g. Merklasu za tu pozornost osobito zahvaljujemo.

Ja sam se razgovarao sa znamenitiimi prijatelji naše narodnosti, ja sam jim stavio — kao i vi meni — na sàrdce i oni se svi raduju, svi dragovoljno privoljavaju, samo bi radi u naprěd cěnu znati. G. grof predsědnik družtva čitaonice Janko Drašković pozdravlja Vas sàrdačno sa svimi domorodci, moleći Vas, da nam što skorie cěli plan i cěnu priobćiti blagoizvolite.

Mi ćemo tu stvar predložiti u budućem našem saboru čitaonice, koi će se oko 21-a Kolovoza t. g. obdàržavati, zato molim — ako je moguće — da mi što skorie odlučak poslati izvolite.

Matica ilirska pomaže se. Mi sada već imamo do 2,200 for. srebra i nadamo se do svàrhe ove godine preko 3000 for. srebra gotovih novacah imati osim obećanih prinesaka kroz 5 god. Knez Miloš Obrenović darovao nam je 100 cekinah, a g. Gaju 25 u zlatu.

Prijatelji narodnosti stoje dobri za sve troškove, koji su potrěbiti za izdavanje zemljovidah.

Vi imadoste to rodoljubivo i prijateljsko pouzdanje prama meni, te mi naložiste, da Vam „w illyrském oddjlu omyly tisku“

i „jiná pochybení“ u Vašem velevažnom narodopisu — ako bi jih našao — priobćim, buduć da se sada drugo izdanje istoga děla štampa. Ja bi Vam tu uslugu bio po zaktěvanju Vašem taki učinio, da nisam bio inimi silnimi poslovi obtàršen. Može biti, da neće ni sada prekasno doći.

Usudjujem se dakle na Vaš pouzdani poziv slědeća opaziti:

1.) Na str. 49. lin. 5. odozd. stoji: přes Kutinu a Lipovlan.“ Ja mislim, da bi se imalo reći „přes Kut. a Lipovljany“ budući da se u nom. pl. Lipovljani (gen. Lipovljanah) kaže.

2.) Zašto ste na str. 50. lin. 18. odozg. jadransko more „Siné (ilir. sinje) moře“ nazvali? Valjada černomu naproti? Sinji, á, é (adj. def.) znači němački der, die, das blaue ili dunkelblaue. Ja mislim, da narod naš svako more „sinje“ naziva, tako n. pr. na str. 151. Vašeg Narodopisa stoji odozdol linija 7: „Potečuli ja na sinje morje.“ U starini se je to more jadransko ili ilirsko (mare adriaticum vel illyricum) nazivalo.

3.) Na str. 51. lin. 13. odozg. i g. odozd. imadete formu „stolica Barañanska“ mi Iliri kažemo: varmedja ili gradomedja baranjska kao što i Vi velite bač-ska, požež-ska. Ili je to možebiti običaj kod Vas radi blagoglasja kao što kod nas što se veli zagrebačka město zagrebska varmedja.

4.) Na str. 51. lin. 8. i 7. odozd.: „Němci zwláště mnohočetní w tychž stolicích a w Požežské (Kutjewa i Kula).“ Što se Němacah u Požežkoj varmedji tiče, buduć da sam iz Požege rodom i one okolice dobro poznadem — mogu Vam reći, da su u Kutievi sami Slavjani u broju polag šematizma 1343 duše. U Kuli jesu same Švabe u br. polag šem. 375 dušah; zatim imade Švabah blizu Kule u selu Pořeču do 307 duš. i ti ukupno 682 duše spadaju pod Kutievačku županu (parokiu); zatim imade Švabah u požežkoj varm. u župi Jakšići u selancu Eminovci 41 duš. U požežkoj župi u selu Alaginci imade Švabah 139 duš. U Djakovačkoj biskupiji u selu Jarmini 4 něm. milje od Djakova idući prama Vinkovcem blizu Nuštara imade Švabah polag šematizma 748 dušah; tako blizu Vinkovacah u Novoměstu (Neudorf) polag šem. djak. 240 dušah, dakle u cělom 1850 duše a u Varadinskoj regimenti i švab. Pazovu (nom. Pazovo) i oko Zemuna ako imade svega 2000 to cěli broj iznaša do 4000 dušah Švabah, pak ste im na zemjevidu kod Požege onoliki žuti obruč poklonili! ! ! — a našim Ilirom (Bunjev-

cem) u Subotici, gdě ih preko 30,000, u Segedinu i okolicah preko 10,000, u Pečuhu, Muhaču i okolicah preko 30,000 pak skoro nikakvog obruča neimaju ili jedva da se vidi.

5.) Na str. 52. lin. 14 odozg. „zwláště mnoho Turkůw". Istina da ima mnogo Turakah; ali věrom — ne rodom. Oni svi govore bosanski, i kažu da su věrom Turci a pravi Turci iz Azie (kojih je veoma malo) zovu se kod njih „Osmanlie", na koje pravi Bošnjaci Turci màrze. Turci samo po varoših živu, a na polju sve sami Hrištjani i Kàrštjani, koje oni (Turci) — jedne i druge — Vlahe nazivaju. Zato dobro piše mudri Dositej Obradović u svom Životu i priključenjih u Běogradu 1833. str. XVII. lin. 5. odozdola: Nije manja čast světa, u kojoj se slaveno-serbski (bolje ilirski) jezik upotrebljava, nego zemlja Francuzka iliti Englezka; izključivši vrlo malo različnost, koja se nahodi u izgovaranju, koje se slučava svim drugim jezikom: Ko nezna, da žitelji crnogorski, dalmatski, hercegovački, bosanski, horvatski (kromě muža), slavonijski, sremski, bački i banatski, osim Vlahah, jednim istim jezikom govore? Govoreći za narode, koji u ovim (tracko-ilirskim ili po njegovom serbskim) kraljestvama i provinciama žive, razuměvam koliko gàrčke càrkve, toliko i latinske slědovatelje, neizključivajući ni same Turke Bošnjake i Ercegovce budući da zakon i věra može se proměniti, a rod i jezik nikada. Bošnjak i Ercegovac Turčin, on se Turčin po zakonu zove, a po rodu i po jeziku, kako su godj bili njegovi čukundedovi, tako će biti i njegovi posledňji unuci Bošnjaci i Ercegovci, dokgod Bog svět dàrži. Oni se zovu Turci, dok tom zemljom vladaju, a kako se vrate u svoj vilajet, odkuda su proizišli, Bošnjaci će ostati Bošnjaci, i bit će, što su njihovi stari bili. Za sav dakle sàrbski rod ja ću prevoditi slavnih i premudrih ljudih misli i sověte, želeći da se svi polzuju."

Polag I. F. Jukića (fratra iz Bosne), koi je zemljopisno pověstno opisanje Bosne" u Magazinu Dalmatinskom (od Petranovića) god. 1841. priobćio i koje se u Danici ilirskoj g. 1841. u br. 28—32 nalazi, imade u Bosni

Kàrštjanah (rimokat.)			*200,000*
Hrištjanah (grčkog věroizp.)			*500,000*
Turakah (turskog věroizp.)			*360,000*
Ciganah	—	—	*24,000*
Židovah	—	—	*16,000*

Isti Iukić veli ovako: „Čislo žiteljah u Bosni (uzimajuć i Hercegovinu) dolazi do 1, 100,000, koje se ovako děli:

Slavjani 1,006,000
Cigani 24,000
Čifuti 16,000

Iz. toga vidite, da malo imade· pravih (to jest kàrvju i jezikom) Turakah — u Bosni i Hercegovini. — Valjada će tako i u Bugarskoj biti.

Ako nemate spomenutog Magazina Dalmatinskog od god. 1841., ja ću Vam ga poslati, ili još bolje, ja ga taki prilažem.

6.) Na str. 54. lin. 1—3 odozg: „Obzwláštnich jmeň, pokrajinskih i národních, w této rozlehlosti zemí wíce než kde jinde se zachowalo.“ itd.

Ovdě bi Vam silu imao kazati; ali niti vrěme niti prostor mi ·nedopuštaju. Vi ćete me razuměti. Ja sam vatren Slavjan u najširjem smislu; ali sam i Ilir žestok kao i svakolika moja bratja Iliri. Vi ste muž pravedan i istinu ljubeći, muž u historii slavjanskoj najzaslužnii, najvěštii — i najiskusnii; nu pri svem tom — oprostite mojoj dàrzovitosti i zajedno iskrenosti slavjanskoj — nezadovoljavate našim mladim ovdě u Zagrebu porodivšim se ćutjenjem i mišljenjem.

Mi naime u toj misli živemo, da je poluotok tracki od starinah slavjanski bio i da je tudi jedno slavjansko kolěno živilo, koje mi polag uzetog od starine običaja — sada u obće ilirskim nazivamo. I kojemu bi narodu, molim Vas, ono doličiti moglo bolje, nego našemu, što Schlözer u svojoj Weltgeschichte Wien 1786 bei Rudolph Gräfer. str. 89. kaže:

„10. Thracier hiessen einst alle Menschen, die zwischen der Donau und dem thessalischen Peneus einer, und dem adriatischen und schwarzen Meere andrer Seits in unzäliche Horden zerstreut, wonten. Nächst den Indiern, sagt Herodot, waren sie das grösste Volk des Erdbodens, und würden ein Hauptvolk geworden sein, wenn sie sich in Einen Statskörper vereinigt hätten. Sogar hatten sie schon einen Anfang von Cultur.“ To su važne od važnoga muža rieči. Da se taj narod nije tako lahko mogao izgladiti navadjam one rieči, koje u „Abkunft der Slawen“ Str. 151. god. 1828 izrekoste: „Die zu Dutzenden genannten Völker, die nacheinander in Illyricum gewohnt haben sollen, mögen wol einzelne Theile dessel-

ben erobert oder besetzt, aber nicht bevölkert haben; und es lag eben nicht im Interesse dieser Barbaren, die einheimischen Landsbewohner, von deren Hände Schweiss sie lebten, völlig zu vertilgen; auch wäre diese Vertilgung wol überall in Europa leichter ausführbar gewesen, als in der illyrisch-thrakischen Halbinsel, wo noch jetzt, nach vierhundertjähriger Dienstbarkeit der Einheimische über den furchtbarsten aller Eroberer still emporragt — und ihn bald laut überflügeln wird."

K tomu meni se dopada stari otac Paulin „Matia Fuhrmann" u svojem: „Oesterreichisches Heydenthum oder Völcker Beschreibung der alten Zeiten vor und unter den Römern." Wien 1737" gdě u IV. dielu str. 97. ovako govori: „Die Sprache verrathet den Menschen, und ist die Sprache je und allzeit der beste Beweiss einer von der andern distinguirten Nation etc. na str. pako 98. ovako: „Man bekümmert sich nichts wegen ungleichen Meinungen, sondern man begnüget sich hieraus die Sache ausser allem Zweifel für richtig und gewiss zu erweisen, dass, weil nicht nur nach dieser Auctorum (Scylax, Schimnus, Chius, Plin. Ptol. Pomp. Mel. itd.), sondern aller Welt Zeugniss, die Illyrisch oder Slavonisch Sprache einerlei, und eine unter den grossen Hauptsprachen ist, welche aber ursprünglich (!!!) keine andere, als die Wendische (Slawische) gewesen, so ist desto gewisser, dass die mehrbesagten Illyrier am Adriatischen Meer in Liburnien und Dalmatien keine ander als Veneti oder Wenden gewesen, welche die Wendisch, oder nachher so genannte Illyrische Haupt-Sprache geredet; und dieselb noch jetzo reden, all und jede von den Wenden abstammende Slavonische Nationes, deren Gessnerus und Rochabis sechzig zehlen."

Nadalje veli stari Paulin „Fuhrmann": „Herodutus war schon der Meinung, da er seiner Zeit die Venetos oder Wenden Illiricam gentem, ein Illirisch Geschlecht genennet."

I naši svi domaći bolji pisci dàržali su Ilire kako Vam je poznato za staro Slavjansko pleme, kako bi dakle mogli dvojiti, da su Horvati i Serblji stare Trake, Ilire i Vende izgladili, kad baš vidimo, da danas Serblji i Horvati jednim i istim govore jezikom, koi je pri njihovu u Iliriu došastju stajao, što s Vašimi u „Abkunft der Slaven" Str. 137 — i 138 rěčmi potvàrdjujem: „Nimmer kann derjenige, der aus Vertrautheit mit der Geschichte der slow. Sprache die feste Uiberzeugung gewonnen hat, dass die heutigen slowenischen

Dialekte der Hauptsache nach und bis auf wenige Ausnahmen schon im VII. Iahr. bestanden haben, zugeben, dass sich die illyrischen Serben und Chorvaten erst um die Mitte des VII. Iahr. von den lausitzischen und serbischen, als Zweige vom Stamme losgerissen hätten. Das Serbische an der Elbe und das an der Save stehen auf den entgegengesetzen Endpunkten der zwei slowenischen Sprachordnungen und können im VII. Iahr. nicht eine Mundart ausgemacht und nicht einem Stamme angehört haben.“ S ovim ako se još prispodobi, što ste u „Serbische Lesekörner“ Pesth 1833. u §. 1. Vorbemerkungen i §. 30. Schluss. bemerkungen rekli, onda ni najmanje nemogu dvojiti, da su današnji Slavjani na poluotoku polutrackom oni isti — s malom kako sami velite proměnom — koji su i u starini bili.

Serblji i Horvati su samo na razvalinah staroga Ilirika, u kojem Huni i njihovi potomci Avari pališe i žariše dvě nove dàržave sagradili i time slavjansku kàrv od kàrvopijah inostranih izbavili. Stavimo, da danas Česi i Poljaci iz sěvera dodju i iz Ilirika dvě dàržave načine, bi li zato stari stanovnici u rodoslovnom smislu izčezli? Iesu li stari stanovnici Ilirika zato propali, što su jedni pod vladom Turskom, drugi austriansko-ugarskom, a tretji němačko-austrianskom? Mi austrianski Iliri po prostom načinu (vulgo) zovemo Bošnjake i Sàrblje „Turci“, a oni nas „Švabe“, a niti su oni Turci, niti mi Švabe u rodoslovnom smislu nego rodjena bratja Slavjani; ali bez obćenitog ognjišta tučemo se od nemila do nedraga.

Gdě su Slavjani u dàržavnom smislu izvan Rusah, neodvisni? Šta znadu naši prostaci Poljaci, Česi, Rusi i Iliri, da se cěli narod naš „slavjanski“ zove ili da su oni članovi velikog naroda toga. Ta jedva da to naši najučenii znadu razlučiti. Poznanje samoga sebe, poznanje svojegaststališa, razměrje i zaveza, u kom čověk sa drugimi ljudmi, sa svojim narodom i sa cělim světom živi, to je najvišji stupanj izobraženosti čovječanske! Od kuda bi to naš prosti svakdanji puk saznati mogao — kad pristojnih učilištah i inih k tomu poznanju potrebitih zavodah neimade? —

Mi sada živimo u doba, gdě se narodi uzaimno poznavati nastoje. Mi zapadojužni Slavjani nalazimo u malone svih knjigah, da se ti zapadojužni Slavjani kod izobraženih narodah i njihovih jezicih pod obćenitim imenom Ilirah nalaze. Idemo dalje u starinu

i sve se više o tom osvědočavamo. Tako na priměr nalazimo u Kerčelića „Historiarum Ecclesiae Zagrabiensis“ Part. I. Tomus primus na str. 111—114 govor od sv. Augustina Gazota, biskupa zagrebačkog rodom Trogiranina Dalmatina, kog je on na polju Rakošu za Karola kralja g. 1310. rekao. U tom govoru izmedju ostaloga na str. 112 6 lin. odozdola stoji: „Ab ipso ortu christianae Reipublicae, quo Paulus Apostolus Illyricae nationi Evangelica face praeluxit, relicto in Pannoniis nepote ex sorore, Andronico Episcopo, unde et primatus Ecclesiarum „amplissimae gentis Illyricae“ per plura saecula in Syrmiensi stetit ecclesia.“ Odkud bi ta amplissima gens illyrica narasla, ako je u vrěme Hunah i Avarah propala?

U Kerčelića „De regnis Dalm. Croat. Slav. Notitiae Praeliminares“ nalazim na str. 7. i ove znamenite rěči: „Appianus praeterea testatur, antiqua provinciarum nomina a Romanis fuisse servata, eosque propriis nominibus singillatim appellant, caeterum communi vocabulo, omnes Illyrios arbitrantur.

Ime ilirsko je za jugozapadne Slavjane u genetičkom smislu tako potrěbito, — a i u običaju je od starinah — kao slavjansko za sve Slavjane.

„Mathias Bel“, zemljopisac ugarski u svojem „Compendium Hungariae geographicum“ Posonii & Capoviae 1779 u odděłu drugom: „Compendiolum Regnor Slav. Croatiae & Dalmatiae“ geographicum ovako govori: §. 1. Illyricum tempore antiquo per praecipuas occidentalis, atque orientalis Romani imperii provincias prerogatum, hodie pro imperii ratione, in Hungariam, (Venetum) atque Turciam distinguitur.

§. 2. Illyricum Hungaricum, a Danubio usque ad mare Adriaticum, inter Dravum, Savum & Unam fluvios extempus, tribus absolvitur regnis, utpote: Slavonia, Croatia & Dalmatia.“

Onda na str. 12. Sermo Illyricus, quo nationes Illyricae loquntur, Slavonicus est; pro natione tamen dialecti, in Dalmaticum, Croaticum & Serbicum seu Rascianum divisus.“

Iz svih dosada navedenih dokazah vidi se da je na poluotoku tracko-ilirskom od něgda jedno i isto veliko pleme slavjansko — izuzamši několiko odlomakah od inostranih narodah, koji su se silom, nepozornošću i neslogom slavjanskom urinuli — živili, i sada jošte razkomadani i razdrobljeni živu.

Zato ja nemogu nipošto dokučiti, kako bi se tako golem narod u mali šćipetarski (arnautski) skvàrčiti i sacvàrljiti mogao. U mojih očiuh je to prava fantasmagoria i grozničavo buncanje, što vidim napisano u Schlözera gorispomenutoj Weltgeschichte Zweiter Curs Seite 90: „Die Sprache aller diesen (tracishen) Völker (ganz verschieden von der griechischen) lebet noch in der heutigen Walachischen und Arnautischen: Thunmann Untersuchungen über die Geschichte der „Osteuropaeischen Völker." Leipzig 1774 S. 169 do 366.

Čudna u istinu stvar, kako bi rad g. Thunmann bez najmanjega kusa dokazah toliki silni narod, kojemu se je uprav tracko i ilirsko ime pripisivalo, najednoč kao s tripoda diktatorski s lica zemlje izgladiti i u mali narodić šćipetarski skvàrčiti i scvàrljiti, koi za ilirsko ime ništa i neznade, niti si zanj glavu tare. Lasno je kazati, da su Arnauti stari Illiri; ali trěba dokazati.

Mi sada živimo u doba obćenitog gibanja, iztraživanja i pretresavanja, Vama, visokocčnjeni Gospodine, dužni smo hvalu uzdavati, što ste inokupni narod slavjanski u Vaših dragocěnih dělih u jedno sgàrnuli i sada takodjer u zemljovidu ga svakomu učenomu Slavjanu pred oči stavili, i na obilnie razmišljanje u posebnom pozvali.

Zato ću Vam ja moju i mojih zemljakah misao iskreno očitovati, da mi s vašim razděljenjem poluotoka tracko-ilirskog na naręčja, nismo posve zadovoljni. Možebiti, da mi zadostnog poznanja naših vlastitih zemaljah naroda i jezika neimamo, i poradi toga, krivog mněnja budući, sasvim smo žàrtva naših prevarljivih strastih. Vi ćete nam zato za sada oprostiti i u buduće nas o našoj bludnji obširnie osvědočiti.

Istina, da Vi ilirsko ime na str. 47 za obćenito priznajete i velite: „panuje u pospolitého lidu, s malymi vyminkami, jedna a táž řěč slowanská, na tré welmi přibuznych nářeči rozdělená, již nejpohodlněji, a za zwykem již od jinych wvedenym obecnym zeměpisnym jménem řeči illyrské wyznačiti můžeme."

Ali Bugare izpod ilirskog imena izključiste. Oni sami za sebe stoje. Buduć da smo mi slavjanski jezik na četiri glavna narěčja česko, poljsko, rusko i ilirsko razdělili, moramo sada odlučiti: na koje od ovih narěčjah spada bugarsko.

Gledeć na materiu iliti leksikon jezika bugarskoga, kako se danas govori — on je po gotovu sasvim ilirski, a što se forme iliti gramatike tiče, opet je bližji ilirskomu nego ruskomu. Dakle je bugarsko narěčje i polag leksikona i polag gramatike ilirsko. Bugarsko narečje i nije ništa drugo nego ilirsko; jer trěba samo Cincara ili Gerka slušati, kad naški govori, pa etoti bugarskoga narěčja. Istina, da bugarski jezik ima mnogo i rěčih i formah gramatičkih od Rusah uzetih; ali a potiori fit denominatio! Jezik ilirski pod uplivom ruskoga, gàrčkoga, arbanaskoga, vlaškoga postao je bugarski, kako ga danas vidimo.

Stari cerkv. — slavjanski jezik je polag najstariih pisamah leksikonom ilirski, a gramatikom stranom ilirski, stranom ruski. Ilirski je po syntaxisu, a ruski je po sklanjanju. Tečajem vrěmena postao je cerkveno — slavj. jezik směsa svih narěčjah slavjanskih, kao što veoma dobro g. Nadeždin u „Wiener Jahrbücher der Literatur“ 1841. 95. Band pod zvězdom str. 193. dokazuje, a i Vi ste u „Serbische Lesekörner“ dokazali i drugim put probili, da obilnie dokažu. I ja ću něšto o tom i u Bačkoj Vili i u mojoj gramatiki progovoriti.

U Bačkoj Vili priobćujem ja jedan sastavak pod naslovom: „Misli o pravopisu,“ gdě će biti mislih i o jeziku slavjanskom osobito cerkveno—slavjanskom i ilirskom. Zato se usudjujem na taj članak Vas pozorna učiniti. Mislim, da ću tim sastavkom paleografii slavjanskoj i europejskoj poněšto poslužiti.

Drugo, što se tiče istoga razděljenja Ilirah, činite nam veliku krivicu, hoteći nas svekolike štokavce i čakavce posàrbiti. Istina, da Vi velite na str. 64. „wšak tito podlé hlawnich znakůw nářečí jejich od nás k Srbům, bez ujmy wšak jmena jejich, připočteni jsau.“ Nu ja mislim i sva moja bratja misle, da bi se to isto izrečenje i od strane horvatske, dalmatinske, bosanske i slavonske reći moglo bez uštàrba (ujma) sàrbskoga imena, kako su to i zbiljam već mnogi učinili. Tako na priměr isti Katančić veli, da je sveto pismo preveo „u jezik slavno—ilirički izgovora bosanskog“, a Tomiković veli, da je iz talianskoga jezika preveo: Život Petra Velikog u „ilirički slavònski“ tako isto i Kanižlić veli, da je preveo „Primoguće uzroke za ljubit Isukàrsta spasitelja našega u ilirički iliti slavonski jezik. Matia Divković izdao je starimi bosanskimi pismeni: „Nauk karstjanski za narod slovinski“, govoreći nadalje: „Ovi nauk iz diač-

koga jezika izpisà, privedè i složi u jezik slovinski bogoljubni bogoslovac P. Ot. fra Matie Divković iz Jelašák iz provincie Bosne argjentine.“ U Mnetcie(h) na iljadu i šesát i jedinonaest (1611). Appendini u svojoj „grammatica della lingua illirica“ Ragusa 1808 naziva naš jugo-zapadno-slavjanski jezik na str. IX. „Il dialetto Illirico, o Dalmato-Bosnense a na str. XII. „dialetto Dalmato-Illirico.

U predgovoru k „Osmanu“ od Gundulića veli brat Ambrogio Marković Dubrovčanin na str. 3. „Dubrovnik, a i vàs narod slovinski.“

Gundulić u svom „Osmanu“ pěvanju III. slogu 16. zove jezik naš slovinski govoreći:

„Bugarin ih slavni ostavì
Slovinskomu svom' jeziku
Děla od slave, da u slavi
Bugare se u njih vîku.“

Tako opet Gjorgjić, i tako svi Dubrovčani zvahu i zovu naš jezik slovinskim ili ilirskim, a ne sàrbskim imenom.

I Kačić je pisao „Razgovor naroda slovinskoga.“

Pergošić takodjer naziva naš jezik slovienskim govoreći: „Decretum, koteroga je Verbœci Ištvan diački popisal, a poterdil ga je Laslov, koteri je za Matiašem kral bil zč vse gospode i plemenitih hotjenjem, koteri pod Vugerske korune ladanje sliše. Od Ivanuša Pergošića na „slovienski“ jezik obernjen. Štanpan v Nedelišću leto našega zveličenja 1574. (Knjiga ova posvetjena je Jurju Zrinskomu, sinu Nikole Zrinskoga, viteza Sigetskoga i Leonide ilirskoga ili posebno rekuć horvatskoga).

Kurtzbeckov leksikon u Beču izišavši god. 1790. naziva se Němačko-serbski i Deutsch-illyrisches Wörterbuch. Ja sam već vidio i knjigah serbskih, u kojih se naš jezik prosto ilirskim naziva, kako u starini običajno biaše. Po mojoj misli bio je starac Dositej pàrvi, koi je izobraženii ilirski, t. j. štokavski jezik serbskim nazvao, tako u njegovu „Mezimcu“ izdanom od Pavla Solarića, njegova učenika i u svem (samo ne u čistom jeziku) naslědnika u Budimu 1818 stoji na str. 41: „Srbli se po različnim kraljestvam i provinciam različno i nazivlju: po Serbii Serbianci (ne Servii, piši Servianci: ovo su strani narodi od Grekov uzeli, zašto Grci

neimadu B.), po Bosni Bošnjaci, po Dalmacii Dalmatinci, po Hercegovini Hercegovci i po Cernoj Gori Cernogorci."

Ovako bi svaki prosti Ilir od svoje provincie počeo brojiti, kao što smo malo gori više vidili. Razlog zašto neimamo jednog obćenitog u prostom govoru imena jest: jer neimadosmo dosad obćenite i žive literature, koja bi bila naše misli regulirala.

Filolog slavjanski, a napose ilirski smatrati mora sada tu svu směsu od imenah, narěčjah, pismenah, věrozakonah bez ikakva pristrastja i on polag visokoumnog Šillera: nesmie biti nijednog zakona zarad zakona, zarad zakona naravi, zakona božjega.

Po mom mněnju morao se je naš narod u svojem patriarkalnom prastarom životu slavjanskim, poslě slovjenskim, zatim slovenskim i slovinskim nazivati; razděljujući naime živine u „sloveće" i „něme". Rusi i danas običaju reći: „человѣк словесная твар" *što mi običajemo reći „razumno ili razložno stvorenje." Moguće, da su se poslě tečajem vrěmena — kako u Vaših Starožitnostih str. 479 duboko misleći Dobrovski mnie — cěle obćine Slovi, a od tih obćinah stanovnici Slovjani, Slovjeni, Sloveni, Slovini i Slovjenci, Slovenci, Slovinci, a jezik slovjanski, slovjenski, slovenski, slovinski.*

Sloviti znači govoriti, glasiti, a slovo je glas, rěč ili govor. Tko dakle slovi, daje od sebe glas; a o kom se slovi, glas se o njem razprostire. U Murkovoj gramatici Grätz 1832 stoji na str. 204 balada iz Valvasorja: „Od někdaj Ljubljanke so lépe slovele t. j. na glasu bile.

I u Kačiću bečkog izdanja na str. 6. slogu 2. stoji: „I svakoga još zaklinje (Aleksandro veliki), da za njima (Slovjani) zlo neslovi t. j. negovori.

Slava je glas, a slavan je glasovit. Kako god se dakle uzme ime našeg naroda ili od sloviti ili od slaviti svakako dolazi od glasa u činećem i tàrpećem smislu.

U ovom slovećem narodu najbolje je proslovila i proslula krajina medju Neretvom (Narentom) i Drinom (Drilonom) t. j. naša poljubljena Iliria. S ilirskim imenom skopčana je gotovo cěla stara dogodovština naroda slovjanskoga iliti slověnskoga u jugozapadu, kaogod od početka 7-a věka do danas imenom Serbskim i Hàrvatskim.

Ime ilirsko je ime dàržavno iliti političko, kojim je upravo narod naš u poznanstvo inih narodah došao. S ilirskim imenom

skopčana je cěla izobraženost našega naroda; jer kudgod se je ono širilo, tu se je i naša narodnost razvijala. To je valjada i uzrok bio, što su Rimljani sve krajine tracko-ilirskoga poluotoka njime nazvali i time ga u najširjem smislu razprostranili. Zato dobro pěva Kranjac Valentin Vodnik u „Ilirii oživljenoj“:

Ilirsko me kliče
Latinic in Grék,
Slovensko me pravijo
Domači vsi prek.

Dobrovčan, Kotoran
Primorić, Gorénc,
Pokópljan po starim
Se zove Slovénc.

Od perviga tukaj
Stanuje moj ród,
Če vé kdo za drujga,
Naj reče: odkód?

S Pilipom in Sandrom
So jméli terd boj,
Latince po mokrim
Strahval je njih roj.“

Herodot je rekao: da su Iliri to isto što Eneti (Slověnci). Ja mislim, da se to i danas reći može u pogledu našega jezika. Ilirski jezik děli se u dva glavna naréčja u štokavsko-čakavsko ilirski i kekavsko-ilirski ili strogo slovenski, kao što ste Vi i u „Geschichte der Slaw. Sprache u. Literatur“ §. 26. vàrlo dobro izrekli.

Današnje tako zvano horvatsko naréčje nije u istinu ništa drugo nego slovensko samo što je štokavsko-ilirskim ublaženo. U knjigah tako zvanih horvatskih je štokavština većma obladala nego kod puka; ja ću o tom u mojoj gramatici něšto obilnie napomenuti. Nama nije milo, što vi Ilire sa Serblji prevodite. Ono je ime obćenito, a ovo posebno. Serblji su u Serbii, a koji su po drugih pokrajinah ilirskih raztrešeni, ti se radi zakona tako zovu, i samo pismeni ljudi za to ime znadu, izvan Banata, Bačke i Srěma, gdě se i prosti puk iztočnoga zakona imenom Serbljina naziva. Prosti

narod u Virovitičkoj i Požeškoj varmedji zatim u Brodskoj i Gradiškoj regimenti zove svoj jezik racki, a pismeni samo ljudi zovu ga slavonskim ili ilirskim. U Horvatskoj i Dalmacii zovu ga svi stanovnici, bez razlike věre, hàrvatskim jezikom. Prosti Hàrvati provincialci nazivaju sve Ilire štokavski sboreće Vlasi. U Dalmacii zovu Vlahom podložnika, a Vlaška znači das Land. U Slavonii je svaki prostak Šokac t. j. der Bauer. Provincial zove se Pauria a militarski predio zove se krajina. Čověk iz krajine krajišnik ili kraješnik (pl. kraješnici). Najpravednie bi bilo i bez svake uvrěde imenah posebnih da se Iliri gledeć jezika na Štokavce, Čakavce i Kekavce razděle. Ovo je po mom znanju pàrvi predložio g. Antun Mažuranić profesor pàrve latinske učionice u gimnazii zagrebačkoj. On je i sám Čakavac iz Novoga blizu Senja rodom. Antun je stariji, a Ivan Mažuranić mladji brat. Antun Mažuranić se osobito sàrdi, što su njegovi Čakavci posàrbljeni.

Granice prave od Štokavacah, Čakavacah i Kekavacah točno opreděliti, to je veoma mučno; jer bi čověk od sela do sela morao ići, da razpozna narěčje i da mu medjaš načini. Jedino što filolog s někim čudom i udivljenjem opaziti može, jest to: da narěčje štokavsko, — koje je izmedju Neretve i Drine (prastare Ilirie kao zibke izobraženja svoga proizteklo, — sve pokrajine silom svojom lěvo i desno tečajem vrěmena natopì i sada jošte sve dalje natapa, tako da se već u buduće prorokovat može, da će se sve slověnske (kekavske) pokrajine poštokaviti, ako nas ono neprevari, što ste o Bugarih naveli: „nostros fortuna labores verrat adhuc casusque jubet negare futuros.“ —

Za čudo je jošte, što se opaziti može, da su se kralji bosanski u latinskih pismih „reges bosnensium seu Illyricorum“ zvali. Vidite Kačića u Beču 1836 knj. pàrva str. 152.

O tom neka bude zasada dosta, možebiti, da ću Vam drugi put što više opaziti moći.

Da vidite pravdu, koja se medju Ilirstvom i Serbstvom těra i neprestano traje i jošte dugo trajati bude, šaljem Vam od Danice ilirske god. 1841. br. 45 zatim od god. 1842 broj 29 i 32.

7.) Što se podnarěčja štokavskoga tiče, toga nema nikakvoga po mom mněnju izvan bugarskoga. Izgovaranje pismena ě nemože nikakvog podnarěčja činiti; jer bi tim načinom u svakom selu drugo podnarěčje bilo: zato Vam na ono, što na str. 56. pod član-

kom „podřečji“ velite, opazujem, da sam ja u Slavonii blizu Novegradiške u rimokatol. selu Verblju u jednom istom kolu čuo pěvati: „Oj divojko, draga dušo moja“ i „oj djevójko“ i „oj djèvojko“ (ђевоико) *itd. Kod Djakova nisam ni čuo drugačie neg uvěk sa diaeresom „liepo, mlieko, mjera“ itd. Sa glasom* i: *divojka, lipo, mliko itd. čuje se samo po varoših i bližnjih selih u Slavonii Dalmacii i Primorju horvatskom, osobito kod Čakavacah. U tom prispodobite što Jukić u Magazinu Dalmatinskom god 1841. str. 24 i 25. §. 8. govori.*

Na str. 61. i 67. velite, da je Gaj u Zagrebu god. 1826—1842 s družinom na literarno polje izstupio. To mora stajati 1835—1842; jer 1835 počele su novine izlaziti i družbenost literarna vladati. Istina, da je Gaj 1826 izdao „Die Schlösser bei Krapina“ i jednu pěsmu horvatsku u „Luni“ zagrebačkoj i u Pešti „pravopis horvatski“ 1830. kao pravnik 2 lěta, ali tu nebiaše nikakve ilirštine; nego samo diletantizam někojih mladićah, koji su Vama dobro poznati; buduć da ste jih negdě u Časopisu Musejnom god. 1833 spomenuli.

Toliko, što sam mogao opaziti na Vaš narodopis. U ostalom primite sve za dobro, što sam Vam priobćio, i nezaměrite mojoj smělosti i dàrzovitosti. Ja znam, da je to Vama sve što Vam priobćujem, poznato bolje nego meni; nu ja hotih, da Vam sve iskreno kažem, što mi ovdě sada mislimo i ćutimo, i da nismo zadovoljni samo povàršnim imenom ilirskim, nego ga kao obrambu cělog našeg literarnog bitja i naprědka smatramo. Ime je ilirsko i slavjansko nama sada tako sveto i drago, kao naš život i naše poštenje. Neka govore Sàrbo — i Magjaromani što im drago, mi stojimo čvarsti si fractus illabatur orbis.

Za knjigu od Palackoga „der Mongolen Einfall“ im Jahre 1841. kako takodjer za „Osnovu Matice česke“ zahvaljujem Vam, ja ću jedno i drugo svojim vrěmenom upotrěbiti znati, samo mi molim Vas, javite, što sam Vam za pàrvo dužan.

Mi nemožemo ovdě kroz naše knjigare nipošto dobiti „Denice Varšavske“ od Dobrovskoga. Nebi li nam Vi pribaviti mogli i pošto? —

Varoš Zagreb slavi ove godine uspomenu 600-lětno uzvišenja svoga u red slobodnih i kraljevskih gradovah. On je Bulu auream od Bele IV. g. 1242. dne 16. Stud. (Nov.) zadobio. Slava će se

otvoriti měseca Rujna. Na polju Grobniku, gdě su Tatari hrabrom mišicom Horvatah, Slavonacah i Dalmatinacah pobijeni, podignuti, će se spomenik.

U ostalom svih kolikih Ilirah Vama pozdrav izručujući, preporučam se Vašemu dragocěnomu nagnutju.

Vaš iskreni štovatelj
Věkoslav Babukić.

VIII.

God. 1845. 30. srpnja. Pismo Babukićevo, nezna se komu. Iz koncepta.

U Zagrebu 30/7 1845.

Po svoj prilici znate iz ovdašnjih novinah, kako je reštauracia ove varmedje na 28. t. m. urečena bila. Evo hitim, da Vas na kratkom o veoma žalostnom i gorkom uspěhu taki pri izboru pérvoga podžupana izvěstim. Izbor se je počeo dana 28-a t. m. u jutro oko osam satih i trajao je do drugi dan t. j. do jučer 29. do 7 satih na večer. Kandidirano ih je bilo po starom običaju ukupno šest, naime: Benko Lentulaj bivši dosadanji pèrvi i Eduard Jelačić, bivši dosadanji drugi podžupan ove varmedje; zatim Albert Modić de Nagy-Mlaka et Kurilovec, drugi podžupan varm. varašd.; — Franjo Novak fiškal više sl. gospoštinah; — Stěpan Pavleković, fiškal više gospoštinah i bivši pred reštauraciom god. 1842. veliki sudac ove varmedje; — Josip Žuvić, bivši pèrvi podžupan ove varm. pred rešt. g. 1842. Jučer kako gori rekoh, oko 7 satih na večer bude izbor gotov. Vota se prebroje i iznajde se, da Lentulaj, čověk narodne i većinom pismene stranke 974, a Žuvić, čověk turopoljske i ine većinom proste i neuke stranke do 1289 votah imade. Ban kao vèrhovni župan ove varmedje proglasi većinu za Žuvića i time njega kao pèrvoga podžupana potvèrdi. Na ovo zaore Turopoljci i ini š njima dèržeći prosti plemići pod čelovodstvom Jozipovićevim svoj triumfalni vivat sa udaranjem bande, a množtvo narodnikah, kao u najvišjem stupnju ogorčeno tim izborom, budući im je preko tri sto (300) votah ponajviše od gorskoga kotara (montanus Processus) silovitim načinom oteto tako u pèrvanjoj kongrega-

cii od 9 i slědećih danah měseca Sèrpnja kao i pri sadanjem izboru, — zazvižde na način ljutih gujah i time se počme razilaziti plemstvo s jedne i s druge strane. Vojska je bila razredjena tako u obodvojih dvorištih kao i pred cělom dèržavnom kućom. Još nebiaše plemstvo s města reštauracie cělokupno izišlo, kad al najednoč puče puška kao top, kako za stalno pripovědaju, iz susědne kuće g. Ferića, ovdašnjega kaptolskoga komeša. Govori se, da je zatim s kuće pala pištolja dole, i da je to očevidni dokaz nezakonitoga i buntovnoga čina.

Tim buntovnim znakom uzbunjeno plemstvo od narodne stranke, misleći za cělo, da su Turopoljci opet kavgu zametnuli i da od straga kane udariti) potegne sablje i stane po piacu sv. Marka teturati izgledajući neprijatelja. Medjutim strahom i trepetom obuzeto množtvo ljudstva zajedno s plemstvom, raztèrče se po svih ulicah, a najveća množina poběgne preko piaca sv. Marka dole na kamenitu kapiu i kroz dugu ulicu na piac harmicu, gdě je prosto plemstvo od strane narodnikah nastanjeno bilo.*

Někoji od narodnikah, a najviše od inoga nedužnoga i nikakva děla pri reštauracii neimajućega puka od svake dobe, stališa i reda po svojoj nesrěći zaostanu gore na piacu sv. Marka zahtěvajući, da se kuća g. Ferića pretraži; kad al na jednoč zatvori vojska vas piac sv. Marka i svekolike ulice — na čiju zapověd, nezna se još ni danas pravo; jer Ban veli, da je on nije izdao već generalkomanda, al će se valjada po tanko svojim vrěmenom saznati — zatvori, rekoh, vojska svekolike ulice i nedade niti napred niti natrag, već stane na one, koje je zatvorila, u nakriž najnemilostiviim i najkèrvoločniim načinom iz oštro nabijenih pušakah pucati i nedužne ljude kao pomamne pse ubijati. Strašan je to i nečuven u cěloj dogodovštini čin, kojega poslědak biaše, da je odmah na městu do 13 najnedužniih žèrtvah mèrtvih palo a 27 gorko ranjenih. Od ovih je već takodjer 7 dušu izpustilo. Manje ranjenim ni broja se nezna.

Vaskoliki puk je strašno ogorčen i razjaren osobito naše gradjanstvo, koje je išlo k Banu zahtěvajući, da prosto turopoljsko i ino plemstvo razpusti, inače da će ih oni na svoju ruku těrati. Ban

**) Ovdě valja znati, kako rekosmo, da je plemstvo u dva dvorišta razděljeno bilo i da Turopoljci s druge strane od straga kroz bansku ulicu i povèrh mesničke u svoj kasino razilažahu se.*

odgovori, da on toga nemože učiniti i tako po sve dne stoji pred njegovom kućom batalion vojakah. Mi živimo u pravoj i podpunoj anarkii, i straha, koi je nama zavladao, nemožemo opisati. Čini nam se kao da smo na smèrt osudjeni; jer s jedne strane bojimo se od onih, koji su dobili vlast da sigurnost čuvaju, a tu su oni sami strašno narušili; a s druge strane boje se i čuvari narušene sigurnosti, da puk na njih neudari i da tako podpuna revolucia i medjusobni gradjanski boj nenastane.

Reštauracija nije dalje nastavljena i tako u cěloj varmedji anarkija vlada.

P. S. Ovi su prilozi tiskani vjerno po rukopisu sa svimi osebinami i pogreškami pisaca.

